

Людмила Кондратова, Сергій Федун, Олександр Чорний

МИСТЕЦТВО

клас

Любі друзі!

Зaproшуємо вас у незвичайну мандрівку Країною мистецтв, здійснити яку допоможе цей підручник. Він поведе у чарівний світ прекрасного, створений працею професійних та народних митців і мисткинь. Під час подорожі, що триватиме протягом навчального року, ви зможете розширити і поглибити свої уявлення про засоби виразності музичного й образотворчого мистецтв, дізнатися про особливості їхньої взаємодії між собою та з іншими видами мистецької діяльності, ознайомитися з вітчизняними і світовими шедеврами. Ви навчитеся сприймати, порівнювати й аналізувати твори різних видів мистецтва, використовувати спеціальну термінологію в процесі колективних обговорень мистецьких явищ або для висловлення власного ставлення до них. Здобуті знання та вміння ви будете застосовувати в різноманітній художньо-творчій діяльності: музикуванні, співі, хореографії, малюванні, ліпленні, театралізації тощо.

Бажаємо вам приемних зустрічей із прекрасним!

Авторський колектив

Умовні позначення

	— виконай завдання		— ігровий майданчик
	— послухай музику, переглянь відео		— попрацюйте в парах, групах
	— заспівай пісню		— завдання підвищеної складності
	— хвилинка творчості		— підсумовуємо вивчене

Тема І. МИСТЕЦЬКА АЗБУКА

Урок 1. У КОЛІ МИСТЕЦТВ

 Поміркуй, яке значення має музика в житті людини. Яку роль вона відіграє у твоєму житті?

Щодня музика запрошує нас у дивовижний світ чарівних звуків. Звуки сплітаються в мотиви, утворюють мелодії, а ми, слухачі, уявляємо картини та художні образи, які музика «на-малювала» за допомогою звуків.

[Відеоролик «Музика в житті людей».](#)

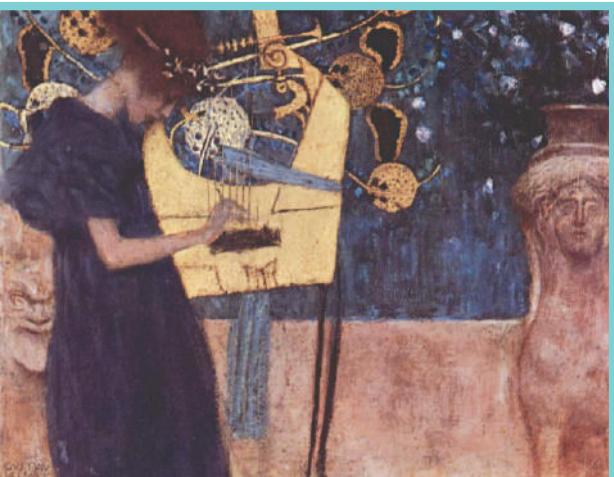
Розкажи, яку музику ти слухаєш на дозвіллі, які пісні наспівуєш найчастіше. Назви свій улюблений музичний гурт. Ким зі співаків/співачок ти захоплюєшся найбільше?

[Калейдоскоп сучасних ритмів.](#)

Які композиції тобі вдалося розпізнати? У чиєму виконанні вони про-звучали?

Музика (від грец. *μουσική* — мистецтво муз) — мистецтво організації музичних звуків.

Музичне мистецтво втілює ідейно-емоційний зміст у звукових художніх образах. Воно належить до часових мистецтв та існує лише у виконанні, у живому звучанні.

Г. Клімт. Музика

[Естрадна композиція «Пісня ельфа» \(у виконанні Ф. Шеррі \(скрипка\), Р. Ловланда \(фортепіано\)\).](#)

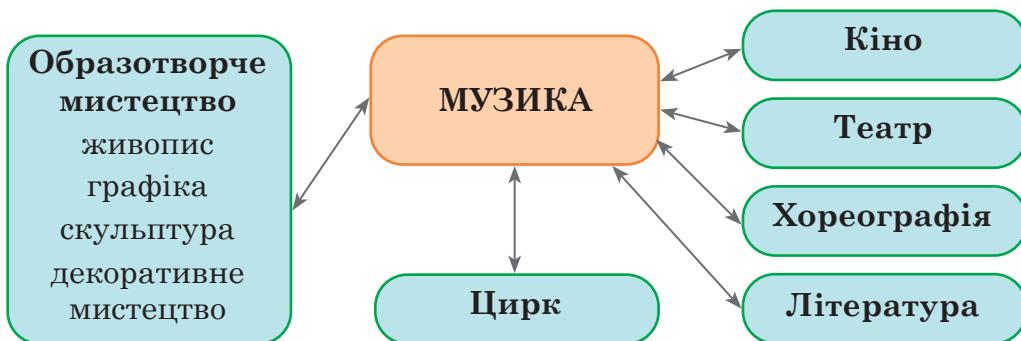
Які художні образи постають у твоїй уяві? Опиши їх.

Розгляньте схему (с. 5). Обговоріть, як музика пов’язана з іншими видами мистецтв.

Тема 1. Мистецька азбука

Музичне мистецтво у колі мистецтв

Музика своїм звуковим потоком, пульсацією ритму, мелодією звертається до людей і викликає в них почуття й емоції. Так слухачі уявляють **музичні образи**, створені композиторами.

Композитор або **композиторка** створює музичний твір та записує його за допомогою нотних знаків.

Виконавець чи **виконавиця** виконує твір на музично-му інструменті або голосом.

Слухач або **слухачка** сприймає музичний твір відповідно до своїх поглядів, смаків, досвіду.

Розглянь карту-схему нашої спільної подорожі Країною музичного мистецтва. Вислови припущення, про що ти дізнаєшся на кожній станції.

Мандрівна карта Країною музичного мистецтва

У мистецькій подорожі тобі знадобиться електронний або паперовий записник для фіксування нових понять та власних музичних вражень, гаджет для збереження фото- й відеоматеріалів і диктофон для запису твоїх досягнень у пісенній творчості та музикуванні.

М. Лисенко. «Баркарола» («Пливе човен») (фортепіано).

Про що розповідає прослуханий твір? Якими музичними засобами композитор зобразив рух човна? Добери потрібні слова й опиши темп і характер музики.

Баркарола (від італ. *barca* — човен) — пісня венеційських човнярів, іноді імпровізована. Баркаролою також називають вокальний або інструментальний музичний твір мрійливо-ліричного характеру зі спокійною, плавною мелодією на фоні розміреного супроводу, що нагадує ритм руху весел та сплески хвиль.

М. Сенкарік. Венеція. Гондолер

Дізнайся більше про творчість М. Лисенка, скориставшись власним гаджетом.

Пригадай свої літні канікули. Що тобі найбільше запам'яталося? Чи вдалось побувати на річці, озерах або морі? Чи бачив/бачила ти, як пливуть човни? Із якою музикою в тебе асоціюється літня пора?

Розучуємо пісню «Сонце! Літо!» (слова Т. Лучанка, Н. Лучанко; музика Ш. Акіолі, А. Дігgsа).

Приспів:

Сонце! Літо!
Нам всім співають квіти!
Потанцюю вправо-вліво,
Ми — щасливі діти!

Тема 1. Мистецька азбука

Танцюєм! Співаєм!
Веселі рухи знаєм!
Не втомились наші ніжки
Зовсім, анітрішки!

1. Намалюю диво-світ,
Хай настрій тут не спить!
І день крокує, дивись:
Заспіває з нами скрізь!
Намалюю я усіх,
Подарую дзвінкий сміх,
Обійму велику планету
Та й візьму скажу,
Скажу їй по секрету!

Приспів.

2. Подарую сонце, спеку —
Нам до моря недалеко.
Дельфін на хвилях співає,
Нашу гарну пісню знає!
Подарую море синє,
Наше літо — справжнє диво!
Обійму велику планету
Та й візьму скажу,
Скажу їй по секрету!

Приспів.

Гра «Імпровізація».

Створи разом із друзями ритмічну та пластичну імпровізації до пісні, рухаючись у темпі музики.

Виконай малюнок до пісні. Добери кольори, що відповідають її змісту і настрою.

- Що таке музика, музичне мистецтво?
- Розкажи, що поєднує музику з іншими видами мистецтв.
- Твір якого композитора звучав на уроці? Які його твори ти пам'ятаєш?

Знайди в інтернет-джерелах сучасні пісні про літо. Створи на своєму гаджеті папку «Улюблена музика» і завантаж у неї пісню, яка найбільше тобі сподобалася.

Урок 2. У КОЛІ МИСТЕЦТВ

Поміркуй, яке значення для людини має образотворче мистецтво. Яку роль воно відіграє у твоєму житті?

Образотворче мистецтво невіддільне від історії людства. Воно постає перед нами у вигляді творів живопису, графіки, скульптури, архітектури і сприяє пізнанню навколошнього світу через мистецькі образи.

Завітаймо у віртуальну художню галерею, аби побачити справжні шедеври, виконані митцями і мисткинями минулого й сьогодення з використанням найрізноманітніших художніх технік та матеріалів.

О. Сальникова.

Маленька художниця

Відеоролик «Образотворче мистецтво в житті людей».

Розглянь ілюстрації. Які види образотворчого мистецтва на них зображені? Де ти можеш побачити ці твори?

Розгляньте схему (с. 9) та поміркуйте, як образотворче мистецтво пов'язане з іншими видами мистецтв.

Образотворче мистецтво у колі мистецтв

Хто такі, на твою думку, митці? А як називають людей, котрі споглядають твори мистецтва? Поясни, чому ти так вважаєш.

Митець або **мисткиня** — людина, яка займається творчою діяльністю в будь-якому виді мистецтва.

Глядач або **глядачка** — людина, яка споглядає, сприймає твори мистецтва.

У картинній галереї

Ти вже знаєш, що кожен митець і кожна мисткиня має свої улюблені художні техніки, котрі вимагають використання певних матеріалів та інструментів. Зокрема, це олівці, гуаш, акварель, пензлі, перо, туш, крейда, пастель тощо.

Із якими художніми техніками й матеріалами у тебе асоціюються живопис, графіка, скульптура, декоративно-ужиткове мистецтво? Які види творчих робіт найбільше тебе захоплюють? Із якими художніми матеріалами тобі подобається працювати?

Віднедавна із розвитком 3D-графіки значної популярності набула техніка інсталяція.

Інсталяція — це просторова композиція, побудована чи зібрана із різноманітних речей та матеріалів (творів живопису, скульптури, природних об'єктів, текстової та візуальної інформації, промислових виробів), об'єднаних художньою ідеєю.

Г. Перрі. Захисний дух Алан

Е. Джексон. У пошуках Аліси

Твоя мандрівка Країною візуальних мистецтв триватиме цього навчального року. Ти продовжиш ознайомлення з різними мистецькими жанрами, художніми техніками та засобами виразності. А ще в тебе буде можливість зустрітися зі славетними митцями і мисткинями, які поділяться з тобою секретами своєї творчості.

Розглянь карту-схему нашої спільної подорожі Країною візуальних мистецтв. Поміркуй, про що ти дізнаєшся на кожній станції.

Мандрівна карта Країною візуальних мистецтв

Тема 1. Мистецька азбука

У мистецькій подорожі тобі знадобиться альбом-посібник для замальовок, власних творчих робіт і фіксування мистецьких вражень, гаджет для збереження фото- й відеоматеріалів, додатки для створення та перегляду відеороликів тощо. В електронному записнику свого гаджета ти зможеш створити мистецький словничок, куди будеш занотовувати нові поняття.

Відеоролик «Спогади про літо» (на основі відомих творів образотворчого мистецтва).

Завдяки яким засобам образотворчої виразності митці передали особливий настрій літа і власні враження? Пригадай свої літні канікули. Де тобі вдалося побувати, що побачити? Із якими кольорами в тебе асоціюється літня пора?

Створи композицію «Літній настрій» за зразком або за власним задумом, використовуючи акварельні чи гуашеві фарби, маркер та пластикову лінійку.

1

2

3

майстер-клас на youtube-каналі

4

5

6

- Поміркуй, чи можна виражати настрій за допомогою кольору.
- Зроби висновок, чого тобі вдалося досягти у своїй роботі завдяки взаємодії кольору з виразною чорною лінією.
- Переглянь малюнки друзів і запропонуй їм улаштувати спільну виставку своїх робіт.

Зberи різні за формою листочки дерев та кущів. Уважно розглянь їх, увімкни свою фантазію та визнач, на що або на кого вони схожі.

Урок 3. РОЗМАЇТА ПАЛІТРА МУЗИЧНОГО ТА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВ

Що ти знаєш про історію музичного мистецтва? Вислови припущення, коли воно зародилося.

Історія музичного мистецтва дуже давня. Чимало досліджень доводять, що музика виникла з інтонацій збудженого мовлення, співу птахів та голосових звуків тварин. За іншою версією, її джерелом є ритми роботи первісних людей, їхні звукові сигнали або магічні заклинання. На думку ще однієї частини наукової спільноти, музика зародилася на основі танцю, що спирається на ритм. Цікавий факт: у міфах різних народів ідеться про музику як про могутню силу, здатну керувати природою, приборкувати тварин та зцілювати людей.

Від прадавніх віків і до наших днів музичне мистецтво подолало значний історичний шлях свого розвитку. У сучасному світі людина не уявляє себе без музики.

Музика лунає з телеекранів, у радіоєфірі, в мережі Інтернет, у мобільних телефонах, концертних залах, на стадіонах та площах. Вона зрозуміла нам, тому що близька до людської мови й розповідає про те, що нас хвилює: почуття, емоції, взаємини з іншими людьми, красу довкілля. У кожної людини свої музичні смаки та уподобання, і вони можуть змінюватися із плином часу.

Переможець шоу «Голос країни» 11-го сезону С. Лазановський та його тренерка Н. Дорофеєва

Львівська національна філармонія імені Мирослава Скорика. Диригент В. Козловський. Світлина А. Іванова

Розкажи про власні музичні вподобання. Чи завжди вони були такими?

Тема 1. Мистецька азбука

Музику поділяють на народну і професійну.

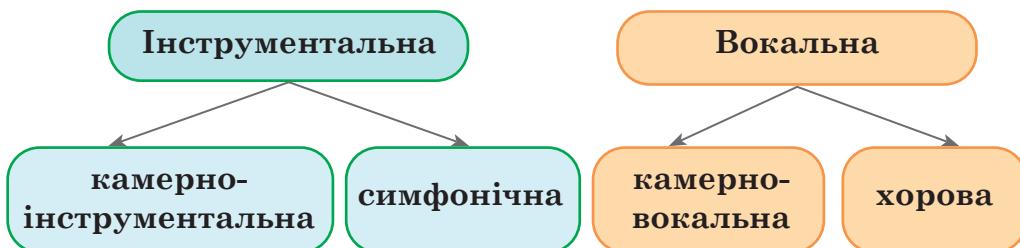
Народна музика — це традиційна музика народів та регіонів, що створюється і передається в усній формі від покоління до покоління. До народної музики належать народні пісні, інструментальні твори та музика до танців.

Професійна музика — це музика, створена композиторами; вона написана в певному жанрі, музичній формі, має свої засоби виразності та втілює завдумані авторами музичні образи.

Ти вже знаєш, що за типом виконавства розрізняють музику **інструментальну** та **вокальну**.

 Розглянь схему. Які види музики тобі відомі? Що характерне для кожного з них?

Види музики

Кожному музичному твору притаманні певні засоби музичної виразності: **мелодія, гармонія, лад, ритм, темп, тембр, діапазон, регістр, динаміка, інтонація**, з якими ми будемо ознайомлюватися протягом семестру.

Академічний симфонічний оркестр Національної філармонії України

Й. С. Бах. Оркестрова сюїта № 3, ре мажор. «Арія» (фрагмент).

С. Рахманінов. Вокаліз: опус 34, № 14 (для голосу й оркестру; фрагмент).

Яка музика прозвучала: інструментальна чи вокальна? Який настрій викликали в тебе ці твори? Добери потрібні слова для характеристики темпу, ладу, тембрів та мелодії обох прослуханих творів.

Твори славетного німецького композитора **Й. С. Баха**, зокрема інструментальні, популярні в усьому світі, хоча протягом життя він був більше відомий як майстерний органіст, викладач і автор органної музики. Мелодія його знаменитої «Арії» вирізняється чарівністю, лірикою та прозорим ніжним звучанням струнних інструментів.

Дізнайся більше про творчість Й. С. Баха, скориставшись власним гаджетом.

Вокаліз **С. Рахманінова** належить до шедеврів вокального мистецтва. Хоча зазвичай вокалізи використовують як вправи для розвитку основних співочих навичок і правильного дихання під час співу, цей твір призначений для концертного виконання. Відомі його обробки для оркестру, ансамблів, окремих інструментів.

Дізнайся про творчість С. Рахманінова, скориставшись власним гаджетом.

Ти вже знаєш, що головним виражальним засобом музики є **звук**. Музичний звук відрізняється від будь-якого іншого звуку чи шуму.

Музичний звук — основний елемент музичного мистецтва, який має висоту, тембр, гучність і тривалість.

Гра «Розпізнай звуки».

Послухай аудіозапис. Серед різноманітних звуків спробуй розпізнати музичні та виділити їх, пласкаючи в долоні.

Кожен голос або музичний інструмент має свій **діапазон** та **регистр**.

Діапазоном називають сукупність звуків різної висоти (від найнижчого до найвищого), що їх може відтворювати голос або музичний інструмент.

Регістр — це частина звукового діапазону, що має одинаковий тембр. Розрізняють високий, середній і низький регістри.

 Визнач діапазон свого голосу, заспівавши найвищу та найнижчу ноти.

 К. Хачатурян. Галоп із балету «Чиполіно» (у виконанні оркестру; фрагмент).

 Які музичні інструменти тобі вдалося розпізнати? Спробуй визначити, у якому регістрі звучав кожен із них.

 Придумай ліричну мелодію на віршованій текст. Заспівай свою пісню друзям.

Мелодія ніжно лунає
І ноти, мов квіти, збирає,
Та ллеться полями, лугами,
А потім живе поміж нами.

 Виконуємо пісню «Сонце! Літо!» (слова Т. Лучанка, Н. Лучанко; музика Ш. Акіолі, А. Діггса).

Заспівай пісню під фонограму разом із друзями. Запишіть своє виконання на диктофон. Прослухайте запис та оцініть власний спів.

 Гра «Ритмічний ланцюжок».

Відтвори на маракасах ритм першого рядка пісні, одночасно промовляючи слова. Передай естафету сусідові/сусідці, аби ритмічний ланцюжок не переривався.

- Що ти знаєш про історію виникнення музики?
- На які види поділяють музику?
- Які звуки називають музичними? Що для них характерне?
- Що таке діапазон і регістр?

 Відшукай серед шедеврів світової класики твори, схожі на «Арію» Й. С. Баха. Занотуй у записник їхні назви.

Урок 4. РОЗМАЇТА ПАЛІТРА МУЗИЧНОГО ТА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВ

Які види образотворчого мистецтва ти знаєш? Чим вони відрізняються один від одного?

Палітра образотворчого мистецтва надзвичайно розмаїта. І хоча кожен вид художньої творчості має свої особливі ознаки, у них є чимало спільного. Запам'ятай: види образотворчого мистецтва — це завжди те, як і за допомогою чого художник або художниця втілює свій творчий задум.

Графіка — вид образотворчого мистецтва, головним виражальним засобом якого є рисунок, котрий виконують за допомогою ліній, крапок, штрихів і плям.

Леонардо да Вінчі. Голова Леди (ескіз)

Живопис — вид образотворчого мистецтва, основним засобом виразності якого є колір та який відтворює дійсність за допомогою фарб.

Е. Мане. Бар у «Фолі-Бержер»

Скульптура — вид образотворчого (пластичного) мистецтва, основним завданням якого є відтворення дійсності в об'ємних формах.

Б. Торвальдсен. Ганімед годує Зевсового орла

Архітектура — вид візуального (образотворчого) мистецтва, завданням якого є проектування та зведення будівель і споруд, що гармонійно формують просторове середовище людини.

Кафедральний собор Різдва Св. Діви Марії. Мілан, Італія

Тема 1. Мистецька азбука

Дизайн інтер'єру

Дизайн — художнє конструювання предметів побуту, формування гармонійного предметного середовища, створеного засобами промислового виробництва, для забезпечення найкращих умов праці, побуту та відпочинку людей.

Центральний парк Нью-Йорка. Осінь

Фотомистецтво — різновид художньої творчості, в основі якого лежить використання виражальних можливостей фотографії.

Декоративно-ужиткове мистецтво — це мистецтво, головною метою якого є створення та оздоблення художніх виробів, що мають практичне призначення у побуті.

О. Мединська. Ляльки-мотанки

Розгляньте схему. Обговоріть, які засоби виразності притаманні кожному виду образотворчого мистецтва. Знайдіть спільні та відмінні риси.

Графіка

лінія, точка, штрих, пляма, композиція, гармонія, форма, контраст, статика, динаміка, пропорції, фактура, текстура, ритм

Живопис

колір, композиція, гармонія, форма, контраст, статика, динаміка, пропорції, фактура, текстура, ритм

Скульптура

пластика об'ємних форм, пропорції, композиція, гармонія, фактура, текстура, статика, динаміка, ритм

Архітектура

об'ємно-просторова форма, масштаб, композиція, гармонія, ритм, пропорційне співвідношення елементів, фактура, текстура

Дизайн

конструктивна форма, композиція, статика, динаміка, ритм, контраст

Фотомистецтво

композиція, ракурс, колір, світлотінь, гармонія, динаміка, статика, пропорції, контраст

Декоративно-ужиткове мистецтво

стилізація за формою та кольором, контраст, композиція, гармонія, ритм, симетрія, асиметрія

Відеоролик «Шедеври образотворчого мистецтва».

Поділися своїми враженнями від перегляду. Твори яких видів мистецтва ти побачив/побачила? Які з них тобі найбільше запам'яталися?

Природа завжди була і є джерелом натхнення для творчості. Захоплення чудовим краєвидом, граційністю тварини, красою людського обличчя художники передають на аркуші паперу чи полотні, скульптори — у камені, дереві, металі, глині тощо. Народні майстри створюють предмети побуту та з любов'ю прикрашають їх рослинними й зооморфними орнаментами. Дизайнери, вигадуючи нові моделі одягу, меблів, інтер'єру помешкань, часто беруть за основу природні форми. Архітектори, вражені досконалістю навколоїшніх ландшафтів, проектують споруди, що гармонійно поєднуються із природним середовищем.

Виконай асоціативну творчу роботу «Листяні фантазії». Пробуди свою творчу уяву — і зібрані у вільний час листочки дерев та кущів стануть основою для втілення найрізноманітніших реалістичних або фантастичних образів.

Розташуй на аркуші паперу листочки у вигляді силуетного зображення і приклей їх. Домалюй необхідні елементи для створення задуманого тобою образу і заверши роботу.

майстер-клас на youtube-каналі

- Які засоби виразності є спільними для різних видів образотворчого мистецтва?
- Розкажи, як природа надихає митців на створення художніх образів.
- Переглянь малюнки друзів і запропонуй улаштувати разом виставку власних робіт.

Досліди, чи є у тебе вдома або в оселях родичів килими ручної роботи. Якщо так, то з'ясуй, із яких матеріалів вони виготовлені.

Урок 5. ІЗ ВИТОКІВ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА

Що тобі відомо про народну музику? Які народні пісні ти знаєш? Які з них любиш співати?

Українська музична культура має багатовікову історію. Національну спадщину складають пісенні традиції та обряди, неповторні мелодії народних танців, шедеври інструментальної музики. Але найбільшим нашим скарбом є пісня, що за своїм значенням у житті народу, тематикою, сюжетом і музичними особливостями поділяється на багато різноманітних жанрів.

Народна пісня — музично-поетичний жанр фольклору, найбільш поширений вид народної музики, що відображає характер кожного народу, звичаї, історичні події. Народну пісню часто поєднували з працею, грою, танцем, інструментальною музикою.

Уривки з українських народних пісень «Ой попід гай зелененький», «Ой у лузі при лужечку» (у виконанні Н. Матвієнко).

Який настрій створюють ці пісні? Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію кожної з них.

Талановиту українську співачку **Ніну Матвієнко** ми впізнаємо за неповторним тембром голосу та манерою виконання. Основу її репертуару складають народні пісні, серед яких обрядові, ліричні, жартівліві, пісні-балади, колискові та багато інших.

Народна пісня дала початок розвитку вокальної музики.

Ніна Матвієнко

Вокальна музика — різновид музичного мистецтва, твори якого виконують голосом.

Людей, які займаються співом, називають **співаками**, або **вокалістами**.

Пісню може виконувати один співак/одна співачка (**соло**), двоє співаків/співачок (**дует**), троє (**тріо**), четверо (**квартет**), група (**ансамбль**) або великий колектив (**хор**).

Соло

Дует

Ансамбль

За будовою українські пісні поділяють на **строфічні** (з повтором останньої строфи) та **куплетні** (мають заспів і приспів).

Чимало українських народних пісень оспівують козацтво, його звитягу, завзяття, сміливість. Близькою за духом до них є сучасна авторська пісня «Козацькому роду нема переводу».

Слова М. Воньо і П. Карася, музика М. Балеми. «Козацько-му роду нема переводу» (у виконанні академічного ансамблю «Козаки Поділля»; фрагмент).

Який настрій створює ця пісня? Чим відрізняється ансамблевий спів від сольного або дуетного?

Розучуємо пісню «Розкажу про Україну» (слова О. Вратарьова, музика О. Злотника).

1. Ми живемо під небом ясним,
А навкруги шляхи, поля,
І села, і міста прекрасні —
Це рідний край, моя земля.
Високі крила журавлині,
Співучі вірші Кобзаря —
Ми живемо на Україні,
Це рідний край, моя земля!

Приспів:

Розкажу про Україну,
Де в Дніпрових хвилях синіх
Лаври куполи,
Де Хрестатик і Софія,
Де прекрасне місто Київ —
Краще на Землі.

Тема 1. Мистецька азбука

Розкажу про Україну,
Де калина-горобина
Квітне край вікна.
Зaproшу на Україну:
Тільки тут моя єдина,
Тільки тут моя єдина
Рідна сторона.

2. У небі райдуга барвиста,
Краплини сонця золоті,
А діти — це маленькі іскри
В долонях рідної землі.
Ми щиріх друзів у гостину
Завжди чекаєм у добрий час.
Нові часи на Україні,
На Україні все гаразд!

Приспів.

Розкажу про Україну...

Заспівай пісню під акомпанемент музичного інструмента разом із друзями. Спробуй відтворити ритмічну пульсацію пісні, клацаючи пальцями, плескаючи в долоні або постукуючи долонею по столі чи по коліні. За потреби скористайся підказкою.

Підказка: ритмічний малюнок пісні може мати кілька варіантів.

1. ||| ||| 2. ||| П П   3. | Z | Z   4. П П П П

Гра «Інтерв'ю».

Об'єднайтесь у пари. Домовтеся, хто з вас буде виконувати роль журналіста/журналістки, а хто — відповідати на питання на тему «Музична спадщина України».

- Яку музику називають вокальною?
- Що таке народна пісня? На які види її поділяють за будовою?
- Що ти знаєш про творчість славетної української співачки Н. Матвієнко?

Запропонуй друзям створити із назв найпопулярніших українських народних пісень мозаїку «Моя співуча Україна».

Дізнайся з додаткових джерел, хто із сучасних молодих співаків/співачок виконує українські народні пісні.

Урок 6. ІЗ ВИТОКІВ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА

Пригадай, із якими видами народного мистецтва ти ознайомився/ознайомилась у 4-му класі.

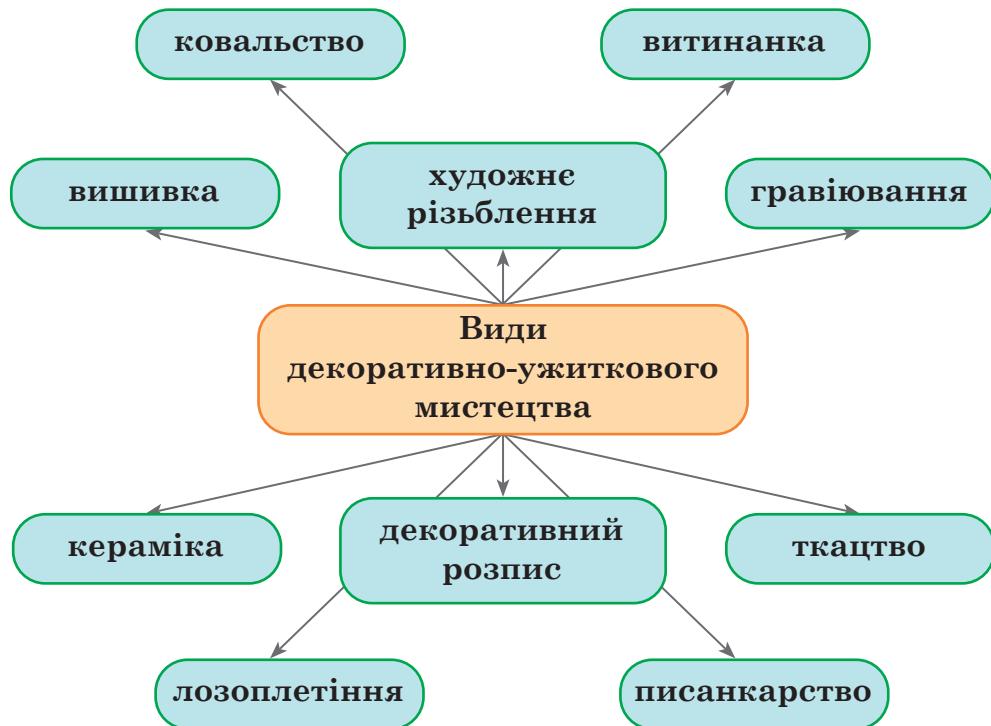

Із давніх-давен людина прагнула жити в гармонійному середовищі, тому прикрашала предмети ужиткового призначення різьбою, вишивкою, декоративним розписом. Так зародилися художні ремесла, які існують майже в усіх народів світу.

Українська земля славиться багатьма художніми традиціями. Народне мистецтво — наш неоцінений скарб, вагома частка національної матеріальної культури.

О. Брескін. Український натюрморт

Розглянь схему. Розкажи, які види декоративно-ужиткового мистецтва поширені в Україні. Якими виробами народних майстрів славиться твій рідний край?

Відеоролик «Народне мистецтво України».

Які художні ремесла тебе найбільше зацікавили? Поясни, чому.

У декоративно-ужитковому мистецтві, як і в живописі, графіці, скульптурі, одним із основних виражальних засобів є композиція.

Композиція — побудова художнього твору, співвідношення окремих частин та елементів, що зумовлено його ідейно-образним змістом, характером і призначенням.

Композиційні рішення виробів народних майстрів вирізняються лаконічністю, виразним символізмом і декоративністю.

Символ — умовне позначення якогось предмета, поняття або явища.

Важливе значення мають також кольори (яскраві та контрастні), орнаментика і стилізація зображень.

Стилізація — художнє спрощення форми предмета на основі відбору його найвиразніших рис.

Пригадай, що таке килимарство. Із яких матеріалів виготовляють килими?

Батьківщиною килимарства вважають Персію (сучасний Іран). Це дуже давнє ремесло, адже килими споконвіку слугували окрасою людських осель.

Завітаймо у гості до майстрині-килимарки **Ліані Лістунової**, яка розкриє нам секрети своєї творчості.

Коли в пані Ліані запитали, що надихає її на створення чудових, неймовірно яскравих і виразних тканіх виробів, вона відповіла: «Джерел натхнення дуже багато. Це можуть бути старовинні килими, мотиви

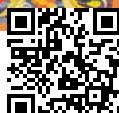

Ліана Лістунова.
Майстриня-килимарка

їхніх орнаментів, звичайна квіткова клумба на дачі й навіть колірна гама навколоїшніх краєвидів, що змінюється залежно від пори року».

?

Розглянь роботу майстрині. Які емоції викликає в тебе цей твір? Що розміщене в композиційному центрі килима? Чим відрізняється це зображення від зображень по краях? Завдяки яким засобам виразності майстриня досягла яскравості та гармонійності у своїй роботі?

Л. Лістунова.

Килим «З козацького бароко»

?

Дізнайся більше, як створюють килими, скориставшись власним гаджетом.

?

Створи із кольорового паперу аплікаційну роботу «Килим» із геометричним орнаментом. Добираючи деталі, звертай увагу на форми, розміри й кольори — це допоможе тобі поєднати їх у гармонійну композицію. Пам'ятай, що найвиразнішим у твоїй роботі має бути композиційний центр.

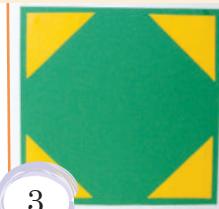
мастер-клас на youtube-каналі

1

2

3

4

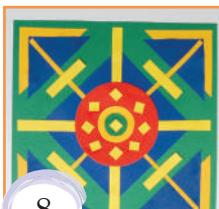
5

6

7

8

- Розкажи, які вироби декоративно-ужиткового мистецтва є у тебе вдома. Для чого вони призначені?
- Переглянь аплікації друзів і запропонуй їм улаштувати спільну виставку своїх робіт.

Уважно поспостерігай за формою навколоїшніх природних об'єктів. Визнач, за допомогою яких ліній (прямих, ламаних, хвилястих тощо) можна створити їхні контурні зображення.

Урок 7. ПРЕКРАСНЕ У ПРОСТОМУ

Поміркуй, чому голос іноді називають найпростішим музичним інструментом, що доступний людині.

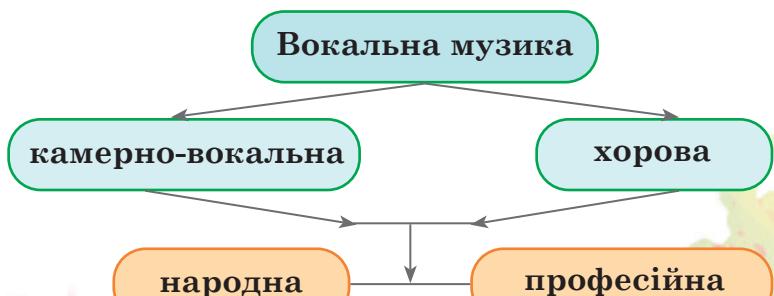
Ти вже знаєш, що музику, в якій голос відіграє чільну або рівноправну з музичними інструментами роль, називають **вокальною**.

Спів — один із найдавніших видів музичного мистецтва. Співати можуть всі, але професійними вокalistами стають лише обдаровані від природи люди. Однак і вони повинні навчатися у спеціальних закладах чи брати уроки вокалу, якщо прагнуть досягти успіху й визнання.

Л. Монастирська виконує партію Аїди в однойменній опері Дж. Верді

Вокальні твори виконують по-різному. Народні пісні співають у **народній манері** — розлого і звучно під супровід народних інструментів або без супроводу (а капела). Сучасна популярна пісня зазвичай лунає під фонограму. Це — **естрадна манера** виконання, основними рисами якої є легкість і доступність сприйняття слухачами. У музичному театрі, концертному залі та філармонії звучить академічна музика, якій притаманна **академічна манера** співу.

Розглянь схему. На які різновиди поділяється вокальна музика?

Камерно-вокальна музика призначена для виконання голосом у невеликих приміщеннях обмеженою кількістю співаків.

До найпопулярніших камерно-вокальних творів належать **пісня** та **романс**. За формою вони подібні, але мають певні відмінності. У романсі можливі відступи від основної мелодії, приспів переважно відсутній. Пісня за характером може бути будь-якою, а романс — тільки ліричний. Пісню можна виконувати будь-яким складом співаків а капела чи з акомпанементом, а романс призначений для сольного співу з інструментальним супроводом. В Україні романс поширився у 19-му столітті.

Співає соліст Хмельницької обласної філармонії Степан Дробіт.
Концертмейстер Григорій Скалозубов

Слова А. Малишка, музика П. Майбороди. «Пісня про рушник» (у виконанні О. Пономарьова; фрагмент).

Слова Т. Шевченка, музика М. Лисенка. Романс «Минають дні» (у виконанні С. Дробіта; фрагмент).

Які почуття пробуджують ці твори? Які особливості камерно-вокальної музики в них простежуються? Що ти можеш сказати про інструментальний супровід кожного твору? Добери слова, якими можна охарактеризувати мелодію пісні або романсу (за вибором).

Об'єднайтесь у групи. Дослідіть історію створення прослуханих творів.

Серед сучасних популярних пісень є чимало таких, які виконують без інструментального супроводу.

П. Саймон. «Звук тиші» (у виконанні групи «Пентатонікс» а капела; фрагмент).

О. Шевченко. «Старенський трамвай» (у виконанні ансамблю «Пікардійська терція» а капела; фрагмент).

Тема 1. Мистецька азбука

«Пентатонікс» (*Pentatonix*) — американська а капельна група

«Пікардійська терція» — українська а капельна формація

Розкажи про свої враження від прослуханих творів. У якій манері вони були виконані: народній, академічній чи естрадній? Поясни, чому ти так вважаєш.

Гра «Загадаю пісню».

Спробуй виконати відому українську народну пісню без інструментального супроводу і без слів. Відтворюй мелодію, виспівуючи склади «пам-пам», «пам-пам» та ритмічно клацаючи пальцями. Чи зможуть друзі розпізнати твою пісню?

Виконуємо пісню «Розкажу про Україну» (слова О. Вратарьова, музика О. Злотника) під фонограму.

Проплескай у долоні ритм приспіву й запиши ритмічний малюнок довгими **I** та короткими **П** нотами.

Гра «Учитель/учителька співу».

Уяви себе разом із друзями у вокальній студії. Оберіть учителя/учительку з вокалу, який/яка буде навчати своїх «учнів» правильно дихати, «тримати» звук і чітко вимовляти слова. Хто з вас найкраще виконає цю роль?

- Яку музику називають вокальною?
- Розкажи про манери виконання вокальних творів.
- Які види вокальної музики ти знаєш?
- Який із прослуханих на уроці музичних творів тобі найбільше запам'ятався? Поясни, чому.

Дізнайся з додаткових джерел про особливості різних стилів виконання вокальної музики.

Урок 8. ПРЕКРАСНЕ У ПРОСТОМУ

Пригадай, що таке графічне мистецтво. Назви засоби виразності графіки.

Графічне мистецтво

Графіка — найдавніший вид образотворчого мистецтва. Основними засобами втілення художнього образу в графіці є лінія, штрих і пляма.

Залежно від способу зображення розрізняють графіку **оригінальну**, **друковану** та **комп’ютерну**. Твір оригінальної графіки (рисунок) виконують від руки в єдиному екземплярі, тому він є неповторним, унікальним. Твори друкованої графіки — це відбитки рельєфного малюнка (**естампи**), отримані за допомогою форми, виготовленої художником/художницею. Для комп’ютерної графіки характерне створення малюнків за допомогою графічних редакторів.

Тобі вже відомо, що графіку поділяють також на різні види за призначенням.

Розглянь схему. Із якими видами графіки ти ознайомився/ознайомилась у 4-му класі? Що було для тебе новим?

Види графіки за призначенням

Станкова

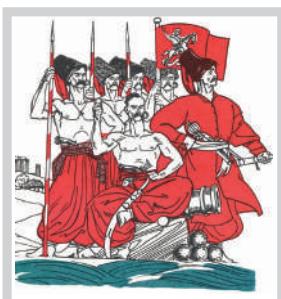
малюнок від руки
в єдиному екземплярі

К. Лукашевич. Грайливий погляд

Книжкова

художнє оформлення книг

А. Базилевич. Ілюстрація
до поеми І. Котляревського «Енейда»

Тема 1. Мистецька азбука

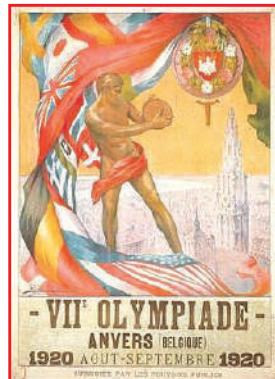
Художньо-виробнича

поштові марки, конверти, етикетки й малюнки на упаковках товарів, грамоти тощо

Плакатна

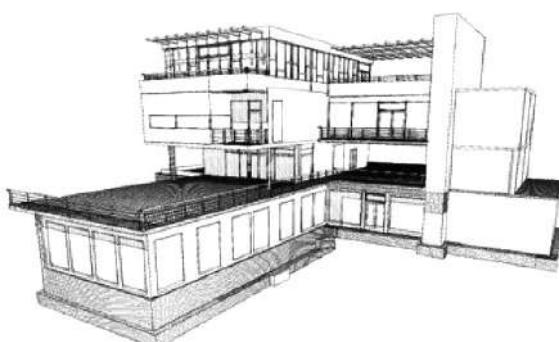
плакати, буклети, афіші тощо

Вальтер ван дер Вен.
Плакат до VII Олімпійських ігор
1920 р.

Архітектурна

графічний образ ідеї архітектора:
ескіз, архітектурний
малюнок, креслення

К. Фрамптон. Проект сучасної будівлі

Графічні зображення бувають **лінійні** та **силуетні**. Лінійні рисунки виконують олівцем, пером із тушшю, вуглиною, пастеллю, фломастером, кульковою ручкою. За допомогою ліній митці не лише зображують видимі контури предметів, а й створюють динамічні композиції та різні за настроєм образи.

Силуэтний рисунок тісно пов'язаний із характером контуру. Якщо контур заповнити одним кольором, то утвориться силует.

A. Mamic.
Жіночий портрет

Є. Бьом.
Силуэт «Дівчинка і кіт»

Силуэт — особливий вид графічної техніки, що зображує фігури та предмети переважно у вигляді однотонної плями з виразними зовнішніми обрисами.

Ти вже знаєш, що геніальний український поет **Тарас Григорович Шевченко** був також талановитим художником. Він чудово володів усіма відомими на той час графічними й живописними техніками.

↗ Дізнайся більше про творчість Т. Шевченка як художника, скориставшись власним гаджетом.

↗ Розглянь репродукцію художнього твору. Які емоції він викликає? До якого виду образотворчого мистецтва належить? Доведи свою думку.

T. Шевченко.
Церква Всіх Святих у Києво-Печерській лаврі

Тема 1. Мистецька азбука

Графіка — дивовижне, чарівне мистецтво: адже за допомогою прямих, ламаних, хвилястих ліній можна створити різноманітні візуальні ефекти і на звичайному аркуші паперу передати рух, об'єм, особливий настрій. Переконайся в цьому, виконавши творчу роботу за допомогою графічних матеріалів.

Створи об'ємний малюнок власної руки, дотримуючись вказаної на зразку послідовності. Надай своїй роботі індивідуальності, розфарбувавши проміжки між лініями кольорами, що відповідають твоєму настрою.

1

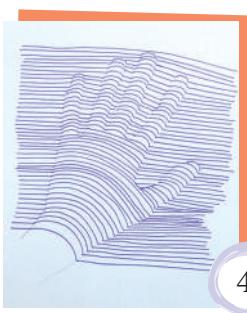

2

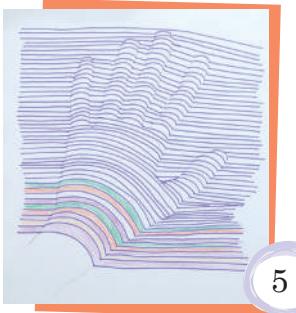

3

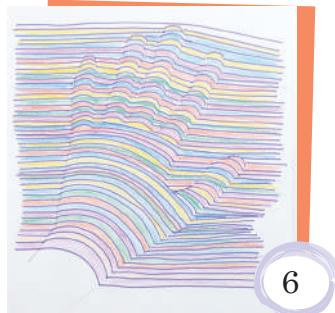
мастер-клас на youtube-каналі

4

5

6

- Назви основні засоби виразності графічного мистецтва.
- На які види поділяють графіку залежно від способу зображення і за призначенням?
- Як виконують лінійний рисунок і як — силует?
- За допомогою яких ліній можна створити ілюзію об'єму?
- Переглянь малюнки друзів і запропонуй їм улаштувати спільну виставку своїх робіт.

Поспостерігай за навколошніми краєвидами. Зверни увагу, як змінюються кольори предметів, що перебувають на різних відстанях від тебе.

Урок 9. ОСІННІ ОБРАЗИ В МУЗИЦІ ТА ЖИВОПИСІ

Пригадай, що таке хор. Чи доводилось тобі співати у хорі?

Наша подорож у світ вокальної музики триває. Ми прогуляємося осіннім парком, у якому відбувається фестиваль хорового співу.

Українська народна пісня «Іди, іди, дощiku» в обробці Є. Ляшка (у виконанні дитячого хору).

Українська народна пісня «Дощик накрапає» (у виконанні народного хору).

Національний
заслужений
академічний
народний хор
України
ім. Г. Вірловки

Дитячий хор «Щедрик», Київ

Чим відрізняється звучання народного та дитячого хорів? Які музичні образи створюють прослухані пісні? Добери слова та охарактеризуй музику твору, який більше тобі сподобався.

У центрі парку розташований концертний майданчик, на якому виступає академічний хоровий колектив у супроводі оркестру.

Тема 1. Мистецька азбука

М. Лисенко. Уривок із хорової кантати «Радуйся, ниво неполитая» (у виконанні академічного хору).

Академічний хор ім. Платона Майбороди НТРК України

Чим особливе звучання цього хору? Що тобі відомо про академічну манеру співу? Пригадай, де можна почути академічну музику.

Кантата — концертний твір урочистого або лірико-епічного характеру, який виконують солісти і хор у супроводі оркестру.

Кантату «Радуйся, ниво неполитая», як і дві інші свої кантати, **М. Лисенко** написав на вірші Т. Шевченка. Обидва митці мріяли про звільнення народу від поневолення — фізичного та духовного. Тому 1883 року композитор створив першу в історії української музики класичну кантату, що складається із п'яти частин.

В осінньому парку нас очікує хорознавець — митець, який розповість нам більше про хорову музику.

Хор — великий колектив співаків, створений для спільног виконання зазвичай багатоголосних вокальних творів з інструментальним супроводом або без нього.

Залежно від манери виконання хорові колективи поділяють на **академічні** та **народні**.

За складом виконавців розрізняють **однорідні** (чоловічі, жіночі, дитячі) та **мішані** хори.

Також існує поділ хорових колективів за кількістю виконавців: **малі**, **середні**, **великі** та **зведені** хори.

Чи всі голоси у хоровому співі звучать однаково? Розглянь схему і пригадай, на які типи поділяють співацькі голоси за висотою. Визнач, який тип голосу в тебе.

Розучуємо пісню «Дощова осінь» (слова А. Качана, музика Д. Суботенка).

Заспівай пісню разом із друзями хором.

1. Водить осінь хороводи
То із листя, то з дощів.
На прогулянку виходять
Парасолі і плащі.
2. Там розмову парасолі
Із плащами завели:
«Ах, як довго у неволі,
У темниці ми були.
3. Та вернулися тумани,
Задощило в небесах, —
І ми знову у пошані,
Знов нас носять на руках».
4. І прийшли тоді до згоди
Парасолі і плащі,
Що найбільша насолода —
Це коли ідуть дощі.

- Розкажи про осінні образи, втілені композиторами у прослуханих на уроці творах.
- Які види хорових колективів існують?
- На які типи поділяють співацькі голоси за висотою? Які з них є найвищими, а які — найнижчими?

Дізнайся з додаткових джерел, які ще кантати написав М. Лисенко на вірші Т. Шевченка.

Урок 10. ОСІННІ ОБРАЗИ В МУЗИЦІ ТА ЖИВОПИСІ

Які кольори панують у природі восени? Який настрій вони створюють?

Зараз майже щодня дорогою до школи ти маєш можливість милуватися неймовірними жовто-багряними барвами осінніх дерев. Завітаймо разом у гості до художників, які вміють передавати на полотні всі кольори та відтінки прекрасного світу, у якому ми живемо.

Митців, які відтворюють дійсність за допомогою різних кольорів та відтінків, називають **живописцями**.

Головні виражальні засоби живопису: **колорит** (барвиста гама, що впливає на глядача емоційно); **композиція** (співвідношення елементів зображення на картині); **перспектива** (лінійна, повітряна); **світлотінь** (розподіл світла й тіні) тощо.

За призначенням та особливостями художнього виконання живопис поділяють на **монументальний, декоративний, театрально-декораційний, станковий, іконопис, мініатюру**.

Монументальний живопис — художні твори великого масштабу, виконані на стінах та стелях архітектурних споруд.

Д. Браун.
Збираючи осіннє листя

Д. Рівера.
Фреска «Історія Мексики».
Національний палац
у Мехіко, Мексика

Декоративний живопис є складовою архітектурних ансамблів або творів декоративно-ужиткового мистецтва і призначений для їх оздоблення. Термін стосується також орнаментальних розписів і композицій, що не мають самостійного значення.

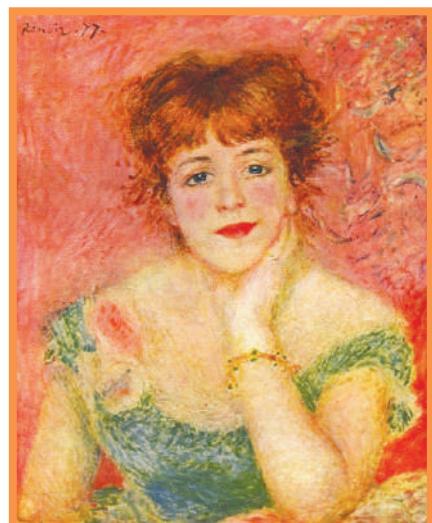

B. Вальтер.
Настінне панно з плитки із майсенської порцеляни «Хода князів».
Дрезден, Німеччина

Театрально-декораційний живопис — мистецтво, яке застосовують для оформлення сцени, створення театральних декорацій та ескізів театральних костюмів.

Г. Євграфова.
Ескіз декорацій до опери
В. А. Моцарта «Чарівна флейта»
П. О. Ренуар.
Портрет актриси Жанни Самарі

Станковий живопис — виконані на мольберті твори самостійного значення, які найчастіше називають картинами й використовують для оздоблення інтер'єрів.

Іконопис — мистецтво написання ікон; вид живопису, що має культове призначення.

Мініатюра — живописний твір невеликого формату, виконаний на папері, металі, кістці, порцеляні, лакованих виробах.

Н. Хілліард.
Портрет сира Волтера
Рейлі (мініатюра)

Ікона «Покров Пресвятої Богородиці».
Церква в с. Дашки Київської обл.

Справжні художники наділені не тільки здатністю бачити красу довкілля, а й талантом поділитися своїми враженнями з іншими людьми. Для цього вони застосовують різноманітні засоби, серед яких надзвичайно важливим є майстерне поєдання теплих і холодних кольорів. Таке поєдання здатне відтворити особливий настрій і стан природи, а також зобразити ілюзію глибини простору на плоскій поверхні. Живописці використовують виражальні особливості кольорів: яскраві й теплі кольори неначе наближають об'єкти до глядача, а тъмяні та холодні — віддаляють.

Усі ці якості присутні у творчості відомого сучасного польського художника **Гжеґожа Врубеля**. Тож завітаймо до нього в гости.

Акварелі цього митця чисті, надзвичайно легкі та не переобтяжені зайвими деталями. У його роботах оживають міські вулички й залиті сонцем будинки, розкішні пейзажі нагадують чарівну казку, а архітектурні споруди вражають красою. У річках, озерах, калюжах після дощу дрібними брижами гойдаються гілки дерев і пухнасті хмари.

Гжеґож Врубель

Розглянь репродукцію картини. Які емоції викликає в тебе цей твір? До якого виду мистецтва він належить? Що зображене на передньому, середньому та задньому планах? Порівняй розміри, чіткість і колір об'єктів на кожному плані. Які засоби виразності використав митець?

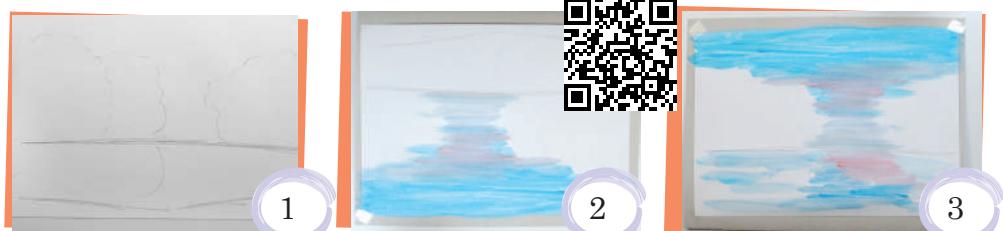
Г. Врубель. Гірський пейзаж

Дізнайся більше про творчість Г. Врубеля, скориставшись власним гаджетом.

Виконай пейзажну роботу «Барви осені» за зразком або за власним задумом, дотримуючись вказаної послідовності.

майстер-клас на youtube-каналі

- На які види поділяють живопис за призначенням та особливостями художнього виконання?
- Назви головні виражальні засоби живопису.
- Переглянь малюнки друзів. Поєднання яких кольорів допомогло вам відтворити особливий настрій та красу осінньої природи? Які кольори переважають на передніх планах, а які — на дальніх? Розкажи, що тобі вдалося передати у своїй роботі завдяки поєднанню кольорів.

Визнач, на які об'ємні геометричні тіла схожі різні овочі та фрукти, — це знадобиться тобі на наступному уроці.

Урок 11. МИСТЕЦТВО ФОРМ

Пригадай, яку музику називають інструментальною. Що тобі відомо про неї?

Інструментальну музику, як і вокальну, поділяють на два види: **камерно-інструментальну**, яку виконує обмежена кількість музикантів у невеликому приміщенні, та **симфонічну**, яку виконує симфонічний оркестр.

Ти вже знаєш, що кожен інструментальний або вокальний твір має певну форму. Музичну форму неможливо побачити, але її можна розпізнати на слух. Дізнаймось більше про особливості музичних форм у знавця теорії музики.

Музична форма — це побудова музичного твору, співвідношення його частин. Основними елементами музичної форми є **мотив, фраза**.

У вокальній музиці популярні **куплетні** та **строфічні** форми.

ПРОСТА КУПЛЕТНА ФОРМА

Куплет 1

Куплет 2

Куплет 3

ДВОЧАСТИННА КУПЛЕТНА ФОРМА

Куплет 1

Заспів 1

Приспів

Куплет 2

Заспів 2

Приспів

У багатьох піснях є інструментальний вступ та інструментальний програм.

Інструмен-
тальний вступ

Заспів 1

Приспів
(рефрен)

Заспів 2

Приспів
(рефрен)

Інструмен-
тальний програм

Приспів
(рефрен)

Ти вже знаєш, що в інструментальних творах найпоширенішими є **одночастинна, двочастинна і тричастинна** форми.

Музична форма в інструментальних творах

A

A

B

A

B

A

Одночастинна форма

Двочастинна форма

Тричастинна форма

Р. Шуман. П'єса «Мрії» з циклу «Дитячі сцени»
(фортепіано).

Ф. Шопен. Мазурка: опус 33 № 2, ре мажор
(фортепіано).

Про що розповіли тобі прослухані твори? Спробуй визначити музичну форму кожного з них.

Пригадайте, що таке варіації. Обговоріть, як можна зобразити варіаційну форму схематично.

Варіації — музичний твір, у якому основна тема за знає різноманітних змін (у мелодії, ритмі, темпі тощо).

A

A₁

A₂

A₃

В. А. Моцарт. Соната для фортепіано № 11 ля мажор.
1-ша частина.

Скільки варіацій у цьому творі? Добери відповідні слова й охарактеризуй мелодію основної теми. Простеж, як вона змінюється.

Гра «Ритмічні варіації».

Запропонуй друзям виконати ритмічні варіації на улюблених шумових інструментах.

Домовтеся, хто з вас буде грati **остинато** — багаторазово повторювати той самий ритмічний малюнок в одному темпі: **ПІ ПІ ПІ ПІ**.

Всі інші на фоні остинато виконують власні ритмічні імпровізації в заданому темпі таким чином, щоб вийшли варіації основного ритму.

Зверни увагу, що всі прослухані на уроці музичні твори належать до **фортепіанної** музики. Однак фортепіано — це не інструмент, а збірна назва класу струнних ударно-клавішних музичних інструментів — роялів і піаніно. Звук на таких ін-

Тема 1. Мистецька азбука

струментах утворюється від ударів дерев'яних молоточків по струнах.

Фортепіанна музика — твори, написані для виконання на піаніно, роялі.

Історія фортепіано налічує понад три століття. Його попередниками і найближчими родичами були клавесин та клавікорд. Винахідником фортепіано вважають італійського майстра **Бартоломео Крістофорі**.

Клавікорд

Клавесин

Піаніно

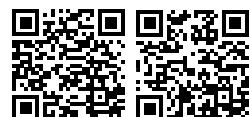
Рояль

Цікаво, що в сучасному роялі струни розташовані горизонтально, а в піаніно — вертикально.

Зараз дедалі частіше зустрічається електронне, або цифрове піаніно. Воно має оцифрований звук, що утворюється завдяки електроструму, і палітру додаткових тембрів.

[Аудіозапис звучання класичного та цифрового піаніно.](#)

Чим відрізняється звучання звичайного та цифрового піаніно? Яка музика тобі більше сподобалася? Поясни, чому.

Виконуємо пісню «[Дощова осінь](#)» (слова А. Качана, музика Д. Суботенка) під фонограму.

Гра «Танцювальний ланцюжок».

Створи короткий таночок-імпровізацію з уявною парасолькою в руці у ритмі пісні. Передай естафету сусідові/сусідці, аби танцювальний ланцюжок не переривався.

- Що таке музична форма? Які музичні форми мають пісні?
- Що ти знаєш про музичні форми в інструментальних творах?
- Які твори називають фортепіанними?

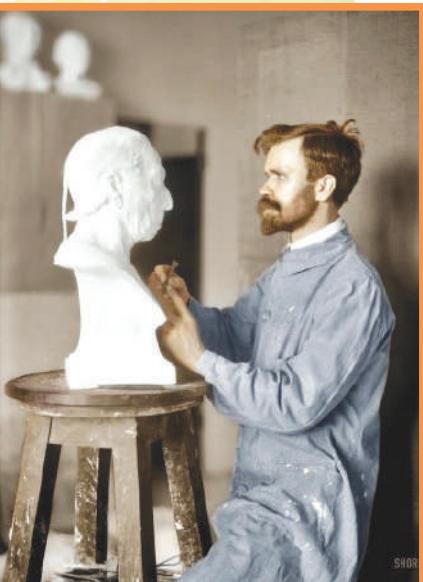

Дізнайся з додаткових джерел історію винайдення цифрового піаніно. Заспівай пісню про осінь своїм рідним і друзям.

Урок 12. МИСТЕЦТВО ФОРМ

Розкажи, які об'ємні зображення можна побачити у твоєму рідному місті/селі. Із яких матеріалів вони створені?

Скульптор Ф. Мічка в майстерні

Люди здавна прикрашають середовище, у якому живуть, різноманітними скульптурами. Тож завітаймо у скульптурну майстерню, щоб дізнатися більше про особливості цього мистецтва.

Скульптура — один із найдавніших видів образотворчого мистецтва. Наші далекі предки вирізьблювали зображення з кістки, висікали з каменю, ліпили з глини. Із плином часу людина почала освоювати нові матеріали. Сучасні митці та мисткині виконують скульптурні твори із пластиліну, гіпсу, граніту, мармуру, дерева, металу, бетону, пластмаси тощо. У процесі роботи вони використовують різні способи ліплення, вирізування, висікання, видобування, різьблення, а також литво, карбування і шліфування. Найчастіше об'єктами скульптурних зображень стають люди й тварини.

Виражальними засобами скульптури є **розміщення фігури в просторі**, передача її руху, пози, жесту; світлотінь, що підсилює рельєфність чи **об'ємність форми**; фактура ліплення, або обробка матеріалу; зоровий ефект маси і **вагових співвідношень**; пропорції і характер силуету.

Ти вже знаєш, що за формою скульптуру поділяють на два види: **круглу скульптуру** та **рельєф**.

Пригадай і назви характерні ознаки цих видів скульптурних зображень.

Кругла скульптура (статуя, бюст, скульптурна група) розрахована на круговий огляд та естетичне сприйняття з усіх боків.

За призначенням круглу скульптуру поділяють на **монументальну** (пам'ятник), **монументально-декоративну** (фонтан, каріатида тощо) та **станкову** (скульптурні твори

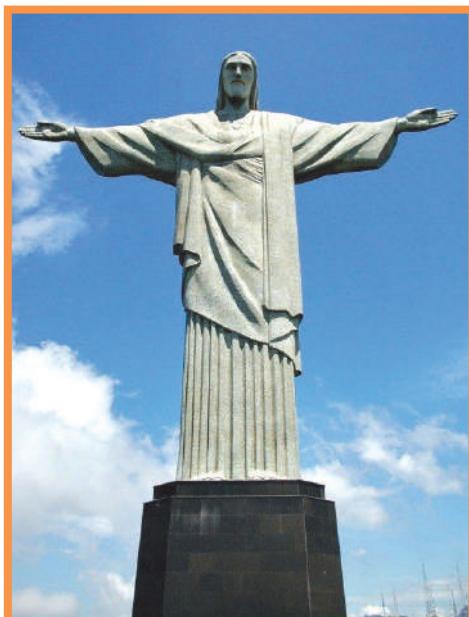
Тема 1. Мистецька азбука

в музеях, на виставках, в інтер'єрах громадських і приватних будівель). Окремим різновидом станкової скульптури є **скульптура малих форм** (статуетки людей, тварин тощо).

Діана-мисливиця.
Антична скульптура

П. Ландовський, Е. да Сілва Кошта.
Христос-Спаситель.
Ріо-де-Жанейро, Бразилія

Рельєф — це скульптурний витвір із випуклим або заглибленим зображенням на площині.

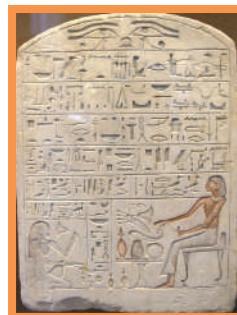
Залежно від того, наскільки високо виступає зображення над фоном, розрізняють **барельєф** і **горельєф**. Якщо ж зображення заглиблюється у площину, то це — **контррельєф**.

Розгляньте зображені рельєфи і визначте різновид кожного з них.
Обґрунтуйте свою думку.

Рама та Сіта.
Оздоблення індонезійського храму

Стела голови гончарів Пепі.
Стародавній Єгипет

Сьогодні ти ознайомишся із творчістю геніального скульптора, живописця, архітектора, поета, мислителя Італії епохи Відродження **Мікеланджело Буонарроті**.

Д. да Вольтерра.

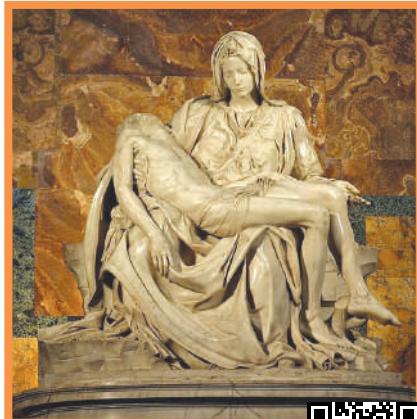
Портрет

Мікеланджело

Розглянь скульптурне зображення. Які емоції викликає в тебе цей твір? До якого виду мистецтва він належить? Кого зобразив митець? Які засоби виразності допомогли йому втілити свій задум?

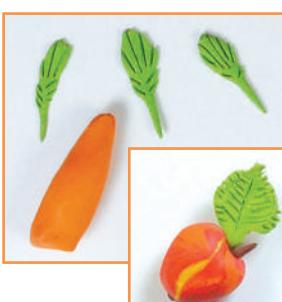
Мікеланджело Буонарроті. П'єта (Оплакування Христа). Рим, Ватикан

Дізнайся більше про творчість Мікеланджело, скориставшись власним гаджетом.

Уяви себе скульптором/скульпторкою. Створи об'ємну композицію «Овочі та фрукти» із пластиліну.

майстер-клас на youtube-каналі

- Назви виражальні засоби скульптури.
- На які види поділяють скульптуру за формою?
- Які різновиди рельєфу існують?
- Переглянь роботи друзів. З'ясуй, які геометричні тіла стали основою для створення зображень фруктів та овочів.

Придивись до архітектурних споруд та визнач, які об'ємні форми в них використані.

Урок 13. МИСТЕЦЬКИЙ АНСАМБЛЬ

Чи доводилось тобі грати в інструментальному ансамблі? Що, на твою думку, найголовніше в ансамблевій музиці?

Ансамблем називають спільне виконання музичного твору кількома музикантами або вокалістами, а також музичний твір для невеликого складу виконавців.

Квартет «Dudalis». Віртуозні виконавці на українських поздовжніх флейтах. Львівська обласна філармонія

Ти вже знаєш, що залежно від кількості виконавців ансамблі мають різні назви.

Дует (двоє)

Тріо (троє)

Квартет (четверо)

Квінтет (п'ятеро)

Розрізняють також **ансамблі народних інструментів**, які виконують зазвичай народну музику; **естрадні ансамблі**, основу яких складають електронні інструменти, та **камерні ансамблі**, в репертуарі яких переважає класична музика.

Пригадай, на які групи поділяють музичні інструменти залежно від способу видобування звуків.

Ансамблі бувають різні за складом інструментів: **струнні**, **духові**, **мішані** й навіть ансамблі **ударних інструментів**.

Ансамбль народних інструментів «Забава». Хмельницький

Струнно-смичковий ансамбль музичної школи. Вінниця

У світовій скарбниці класичної музики зберігається чимало шедеврів, написаних для квартетів, квінктетів. Авторами цих творів є славетні зарубіжні (Й. Гайдн, Л. ван Бетховен, В. А. Моцарт, Р. Шуман) та українські (Д. Бортнянський, В. Барвінський) композитори.

Сьогодні ми вирушаемо у Відень, де понад двісті років тому жив і творив геніальний австрієць **В. А. Моцарт**. Його інструментальна музика вражає своєю багатогранністю та неповторністю. Вона пронизана любов'ю до життя, людей, невичерпною вірою в світлі ідеали. Композитор написав багато творів для камерних ансамблів.

[В. А. Моцарт. Струнний квартет № 3 соль мажор \(фрагмент\).](#)

Який настрій створює музика? Звучання яких інструментів тобі вдалося розпізнати?

До складу **струнного квартету** входять чотири струнно-смичкові інструменти: дві скрипки, альт і віолончель. Серед мішаних квартетів найбільш популярними є **струнно-духовий** (скрипка, альт, віолончель і флейта або гобой) та **фортепіанний** (скрипка, альт, віолончель і фортепіано).

[В. А. Моцарт. Квартет для флейти і струнних № 1 ре мажор \(фрагмент\).](#)

Опиши свої враження від музики. Які художні образи ти уявляєш?

В. А. Моцарт здійснив значний вплив на світову музичну культуру. Його твори вирізняються чіткою формою, пропорційністю елементів музичної структури, виразністю тем і багатством художніх прийомів. А ще він був музикантом-віртуозом, володів феномenalним музичним слухом, пам'яттю та здатністю до імпровізації.

[Уривок із мультфільму, в якому зустрічається музика В. А. Моцарта.](#)

Поділися своїми враженнями від перегляду. Яку роль відіграє музика в цьому мультфільмі? Звучання яких музичних інструментів тобі вдалося розпізнати?

Тема 1. Мистецька азбука

Розучуємо пісню Д. Пташинської «Планета дитинства».

Виконай пісню під супровід музичного інструмента разом із друзями: заспів — соло, приспів — усі гуртом.

1. У космосі, де зорі і комети,
Де різнобарвні сяючі світи,
Є невеличка сонячна планета —
Ми звідси родом всі: і я, і ти!

Приспів:

Планета дитинства, планета дитинства —
Початок мандрівки в незвідану далі!
Планета дитинства, весела й барвиста,
Прощається з нею нам трішечки жаль...

2. Там музика і сміх завжди лунають,
І в небі веселкові кольори.
На жаль, туди дорослих не пускають,
Хоча й хотіли б жити там вони.

Приспів.

3. Там роздають усім солодку вату,
Морозиво й цукерки досхочу!..
Я виросту і стану космонавтом,
І знов туди хоч в гості полечу!

Приспів.

Гра «Театральна хвилинка».

Позмагайся з друзями, хто з вас зможе краще передати зміст пісні рухами рук і тіла.

- Які види музичних ансамблів тобі відомі?
- Із творчістю якого композитора ти ознайомився/ознайомилася сьогодні?
- Розкажи про свої враження від музики В. А. Моцарта і власні досягнення на уроці.

Дізнайся з додаткових джерел більше про творчість В. А. Моцарта. З'ясуй, чи писав композитор музику для дітей.

Урок 14. МИСТЕЦЬКИЙ АНСАМБЛЬ

Розкажи, які цікаві архітектурні споруди є у твоєму рідному краї. Чому вони привертають до себе увагу?

У будь-яку подорож люди найчастіше виrushають із вокзалів: залізничних та автобусних, аеропортів і морських портів. Очікуючи прибуття транспортного засобу, пасажири знічев'я розглядають споруду, біля якої перебувають. І як же буває приемно, коли ця споруда вражає красою форм і водночас є зручною та функціонально досконалою!

Завітавши у незнайоме місто чи село, ти передусім звертаєш увагу на будівлі, що створюють особливу естетичну атмосферу цього населеного пункту. Хто ж першим уявив таке муроване диво і втілив його у проекті (спочатку — на папері, потім — у макетах)? Звісно, **архітектор чи архітекторка**.

Із давніх-давен людина прагнула мати дах над головою, аби почуватися захищеною від негоди та небезпеки. Спершу житло було примітивним: печери, шкіряні намети, землянки. Та згодом люди навчилися зводити міцні й довговічні будівлі з різних матеріалів і надавати їм форми, яка відповідала тогочасним ідеалам краси. Так виникла й почала розвиватися **архітектура**.

Головними якостями архітектури є **користь, міцність і краса**, що тісно пов'язані між собою. Залежно від призначення будівлі архітектор обирає засоби створення певного художнього образу. Зокрема, це **співвідношення головних і другорядних елементів, масштаб, пропорції та ритмічні повторення, пластика, фактура матеріалів, колір і декор**.

Існує три види архітектурної діяльності: **містобудування** (створення нових міст та інших населених пунктів, рекон-

С. Корж. Проект житлової забудови мікрорайону

Тема 1. Мистецька азбука

струкція старих міських районів), **архітектура об'ємних споруд** (житлова, культова, суспільно-громадська, промислова), **ландшафтна архітектура** (призначена для організації садово-паркового середовища).

До **житлової архітектури** належать житлові та дачні будинки.

Культова архітектура — церкви, костели, мечеті, каплиці, храмові споруди, святилища тощо.

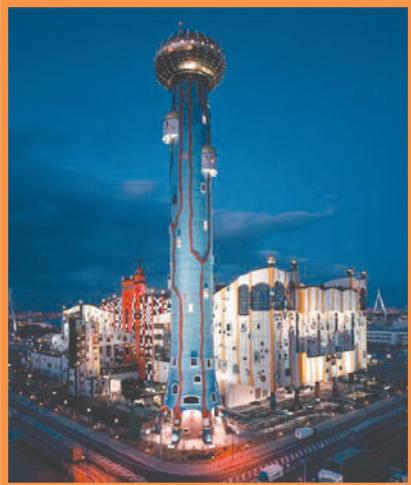
Арх. С. Мехмет Ага.
Мечеть султана Ахмеда
(Блакитна мечеть).
Стамбул, Туреччина

До **суспільно-громадської архітектури** належать театри, музеї, навчальні заклади, магазини тощо.

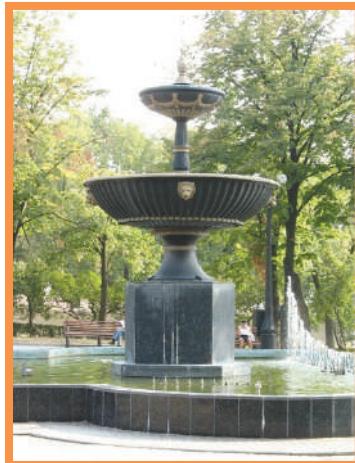
Арх. Й. Уртзон.
Сіднейський оперний театр. Австралія

Промислова архітектура —
фабрики, заводи, шахти,
електростанції тощо.

Арх. Ф. Гундертвассер.
Сміттєспалювальний завод
у Відні. Австрія

Ландшафтна архітектура —
це сквери, бульвари, парки
з використанням малих
архітектурних форм: альтанок,
фонтанів, містків тощо.

Фонтан у парку
ім. Т. Г. Шевченка, Київ

Розгляньте зображення міських вулиць (с. 50-51). Зверніть увагу, що будинки наче «виглядають» один із-за одного, тому що близча до глядачів споруда частково загороджує ту, яка розташована далі. Визначте лінії, по яких кожен будинок торкається землі. Які з цих ліній розміщені нижче, а які — вище? Установіть закономірність щодо сприйняття людиною об'єктів відносно лінії горизонту за принципом «нижче — вище».

Вулиця в м. Шанхай, Китай

Вулиця в м. Далянь, Китай

Тема 1. Мистецька азбука

Вулиця в м. Віллемстад на острові
Кюрасао (Кариби)

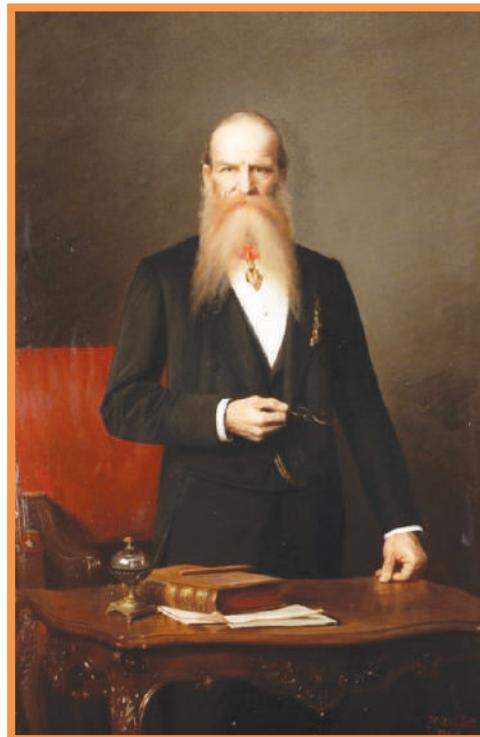

R. Пейман. До моря

Сьогодні ми помандруємо в Чернівці, аби на власні очі побачити неперевершений архітектурний ансамбль Резиденції православних митрополитів Буковини і Далмації (тепер — Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича) та дізнатися про автора цього проекту **Йозефа Главку**.

Й. Главка — талановитий архітектор, засновник та перший президент Чеської академії наук і мистецтв. Він розробив креслення понад 150 будівель у Відні, Празі й інших містах. Однак найкращим його творінням, справжнім шедевром архітектурного мистецтва вважають ансамбль резиденції митрополитів у Чернівцях.

B. Брожик.
Портрет Йозефа Главки

Замовлення на цей проект Главка отримав у 1860 році. Будівництво розпочалося в 1864-му й тривало майже вісімнадцять років. Комплекс будівель разом із ландшафтним парком

нагадує середньовічний замок, у якому поєднано різноманітні стилі. Цей довершений архітектурний ансамбль входить до списку Світової спадщини ЮНЕСКО з 2011 року.

Архітектурний ансамбль — гармонійна єдність просторової композиції будівель, інженерних споруд, творів монументального живопису, скульптури і садово-паркового мистецтва. Образ архітектурного ансамблю залежить від зміни освітлення, пори року, присутності людей.

Розглянь світлину. До якого виду мистецтва належить зображений архітектурний шедевр? Яке враження він справив на тебе? Визнач, які прості геометричні форми складають основу споруд ансамблю. Завдяки чому архітектор досяг гармонійної цілісності всього комплексу?

Арх. Й. Главка. Архітектурний ансамбль

Резиденції православних митрополитів Буковини і Далмації
(тепер — Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича)

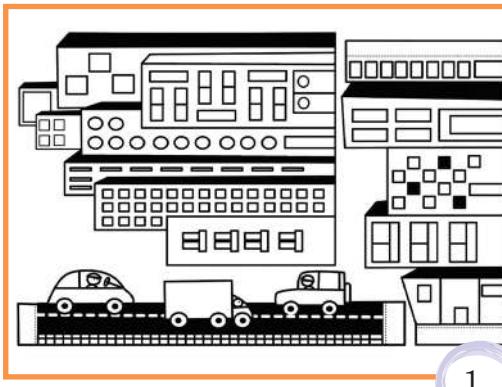

Дізнайся більше про цю визначну архітектурну пам'ятку, скориставшись власним ґаджетом.

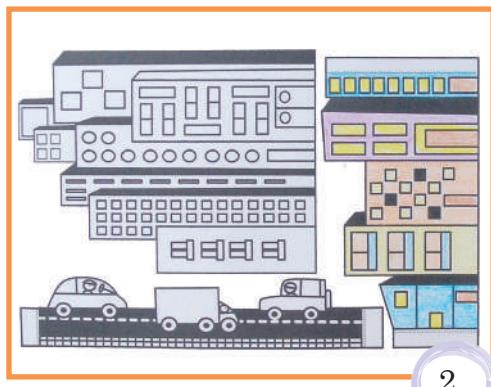

Спробуй передати ілюзію глибини простору в аплікаційній роботі «Погляд на місто з вікна автомобіля», використавши метод загородження. Дотримуйся вказаної на зразку послідовності роботи.

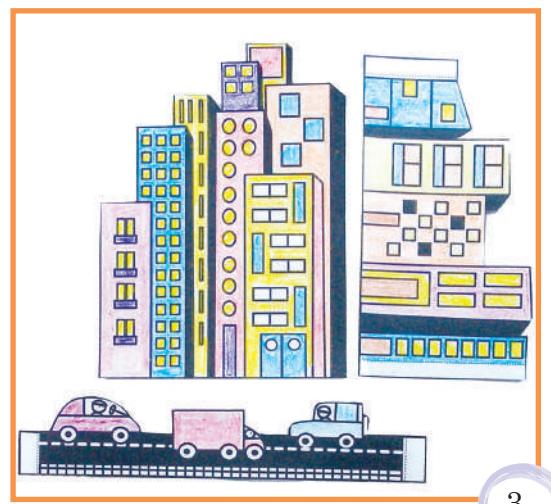
Тема 1. Мистецька азбука

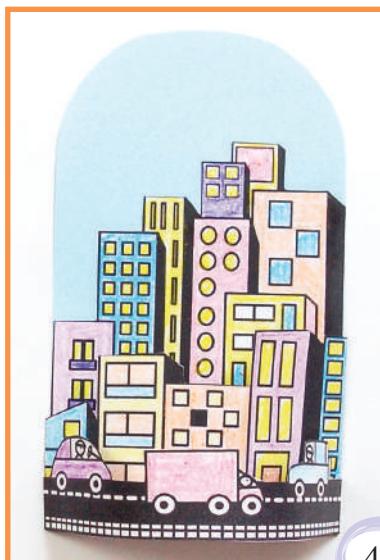
1

2

3

4

майстер-клас на youtube-каналі

- Назви головні якості та виражальні засоби архітектури.
- Які види архітектури існують?
- У чому полягає метод загородження?
- Уважно роздивись свою творчу роботу. Де розташовані об'єкти, які ти бачиш повністю? Чому інші об'єкти частково приховані від твоєgo погляду?

Знайди в інтернет-джерелах світлини, на яких зображені визначні архітектурні пам'ятки України. Підготуй цікаву інформацію про споруду, яка тебе найбільше вразила, та роздрукуй її зображення.

Урок 15. МИСТЕЦТВО І СУЧАСНІСТЬ

Наша подорож Країною музичного мистецтва триває. Сьогодні ми будемо досліджувати, як змінилося мистецтво із пливом часу.

Пригадай, у яких музичних творах органічно поєднуються вокальна й інструментальна музика. Поміркуй, хто може виконувати такі твори.

Виконувати вокальні твори під власний інструментальний супровід можуть різні **вокально-інструментальні ансамблі** (народні, академічні, естрадні), а також великі колективи — **капели**.

Київський
академічний ансамбль
української музики
«Дніпро»

Національна заслужена капела бандуристів України
ім. Г. І. Майбороди

Українська народна пісня «Місяць на небі» (у виконанні Національної заслуженої капели бандуристів України імені Г. І. Майбороди).

Опиши свої враження від виступу капели. Чим він особливий? Зверни увагу на поєднання музики та співу. Вибери слова, якими можна охарактеризувати мелодію пісні.

ніжна

лірична

весела

схвильована

бадьора

чітка

стрімка

енергійна

зворушлива

плавна

ритмічна

Тема 1. Мистецька азбука

У другій половині двадцятого століття в колишньому СРСР, до якого входила й Україна, з'явилися музичні колективи нового зразка — **естрадні вокально-інструментальні ансамблі**, або скорочено **BIA**. Музиканти використовували інструменти, які й зараз популярні у поп- і рок-гуртах: електрогітари, ударні установки, різні варіанти електронних клавішних (зокрема електрооргани і синтезатори), апаратуру звукопідсилення. Особливістю BIA була наявність соліста чи солістки, які не грали, а лише співали. Наприклад, до складу популярного в ті часи BIA «Смерічка» входили відомі співаки **Василь Зінкевич** і **Назарій Яремчук**.

BIA «Смерічка»

[Слова і музика В. Івасюка. «Водограй»](#) (у виконанні вокально-інструментального ансамблю «Смерічка»; фрагмент).

Які почуття викликає ця пісня? Чи доводилось тобі чути її раніше? Охарактеризуй ритм, темп і мелодію пісні.

Вокально-інструментальні ансамблі не втратили популярності й досі. Такі колективи створюють і в сучасній Україні.

Вокально-інструментальний ансамбль «SoloMia»

[Слова і музика А. Фещенко. «Співає Соломія»](#) (у виконанні вокально-інструментального ансамблю «SoloMia»; фрагмент).

Які українські традиції продовжують учасники ансамблю? Знайдіть в інтернет-джерелах інформацію про цей колектив.

Із розвитком цифрових технологій почала з'являтися комп'ютерна та електронна музика.

Поміркуй, чи складно створювати музику за допомогою комп'ютера. Обґрунтуй свою думку.

Комп'ютерна музика — музика, у створенні або реалізації якої використано комп'ютерну техніку.

Електронна музика створена із застосуванням електронних інструментів та комп'ютерних музичних програм.

Уривки з комп'ютерної та електронної композицій.

Спробуй розпізнати комп'ютерну та електронну музику.

Яка композиція тобі сподобалася більше? Порівняй прослухану музику з академічною та народною і назви спільні й відмінні риси.

Виконуємо пісню Д. Пташинської «Планета дитинства» під фонограму.

Створи музичну імпровізацію до пісні, використовуючи улюблений шумовий інструмент.

Гра «Актори та співаки».

Пригадай, що таке театр пантоміми.

Об'єднайтесь у дві групи: «актори» і «співаки». «Співаки» виконують пісню «Планета дитинства», а «актори» показують її зміст жестами, рухами й мімікою, немов розповідають про цю незвичайну планету, улюблені ігри та іграшки. Потім поміняйтесь ролями.

- Про які види вокально-інструментальних ансамблів ти дізнався/ дізналася?
- Що таке комп'ютерна та електронна музика?
- Розкажи про свої враження від музики, яка прозвучала у виконанні ВІА.

Дізнайтесь з додаткових джерел, яке обладнання потрібне для створення електронної музики.

Урок 16. МИСТЕЦТВО І СУЧАСНІСТЬ

Поміркуй, що таке дизайн. У чому, на твою думку, полягає творчість дизайнера/дизайнерки?

Слово «disegno» (дизайн) прийшло до нас з італійської мови. Воно має багато значень, і це відображається в перекладі: задум, план, намір, мета; креслення, ескіз, начерк, малюнок, візерунок, модель, шаблон, що лежать в основі схеми, композиції.

Дизайн — це творча діяльність людини, яка займається художнім конструюванням у будь-якій галузі виробництва й суспільного життя.

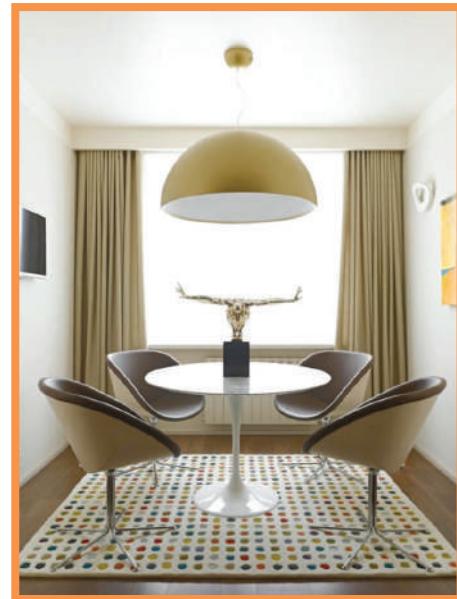
Дизайн як творчий процес іноді поділяють на **художній дизайн** — створення речового світу з огляду на естетику сприйняття (зовнішні прояви форми) й **технічну естетику** — науку про дизайн, яка враховує всі аспекти, і перш за все конструктивність, функціональність, комфортність експлуатації виробу тощо.

Також дизайн поділяють на три основні види: **промисловий, графічний і дизайн середовища**. Окремо виділяють таке явище, як **арт-дизайн**.

Промисловий дизайн — художньо-проектна діяльність, спрямована на розробку промислових виробів із високими споживчими якостями. Охоплює проектування різноманітних предметів та їх комплексів, що будуть виготовлені промисловим способом.

Графічний дизайн — художньо-проектна діяльність, основним засобом якої є графіка.

Дизайн середовища — проектування об'єктів предметно-просторового та соціокультурного оточення з метою створення гармонійної взаємодії людини з природою.

Речі, виготовлені за ескізами дизайнерів

Промисловий дизайн

Побутова і комп'ютерна техніка, взуття, одяг, автомобілі, механізми, знаряддя праці, меблі та аксесуари

Дизайн середовища

Дизайн інтер'єрів, ландшафтний дизайн

Види дизайну

Графічний дизайн

Газетно-журнальна графіка, системи візуальної комунікації (вебдизайн); телевізійна і промислова графіка (товарні й фірмові знаки, пакування, логотипи тощо), суперграфіка (великі графічні елементи міського середовища)

Арт-дизайн — найбільш витончений прояв розвитку сучасного дизайну. Йому притаманні дизайнерські рішення, в яких головною є художня складова, заснована на принципах чистого (високого) мистецтва.

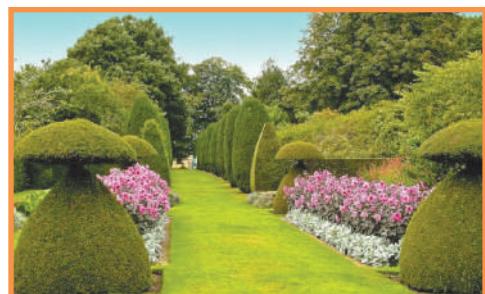
Комп'ютерний дизайн — процес створення певного графічного зображення за допомогою комп'ютера.

Розгляньте ілюстрації. Обговоріть, які види дизайну тут зображені.

Логотип автомобіля Ford

Топіарі — мистецтво фігурно підстригати дерева й кущі

Трактор CLAAS AXION-800

Тема 1. Мистецька азбука

Ми живемо у світі готових речей, то навіщо ж нам ознайомлюватися з особливостями дизайну? Вивчення основ художнього конструювання — це засіб розвитку художнього смаку та вироблення вміння «керувати» світом речей. Базові знання з організації предметного середовища дозволять нам перетворити його із «чужого» на «свое», комфортне, яке відповідає нашим особистим уподобанням.

Завдяки розвитку науки і техніки людство отримало новий вид мистецтва — **фотомистецтво**. Отже, з мистецької точки зору, фотомистецтво — це художня фотографія.

Художня фотографія — вид сучасного мистецтва, що полягає не в копіюванні навколошнього світу, а у фіксуванні за допомогою механічних засобів спеціально підібраних об'єктів або створених сцен для фотографування з метою вираження певного художнього задуму.

Ти вже знаєш, що одним із основних виражальних засобів в образотворчому мистецтві є **композиція**.

Пригадай, що таке композиція. Яку її частину називають композиційним центром?

В образотворчому мистецтві існує своєрідний прийом — **колаж**. Він полягає у створенні композиції за допомогою різних матеріалів або предметів, наклеєних на обрану основу. Колаж використовують для того, щоб здивувати глядачів поєднанням матеріалів, які відрізняються за фактурою або кольором, і тим самим підкреслюють емоційну насиченість твору.

Колаж зі світлин і документів

Створіть зі світлин, які ви принесли на урок, колективну композицію «Моя мистецька Україна». Основою композиції нехай стане карта нашої держави.

З'ясуйте, де на карті розташовані північні, південні, західні, східні та центральні області. Наклейте світлини із зображеннями визначних архітектурних пам'яток відповідно до розміщення цих об'єктів за сторонами світу. Вільні місця у композиції заповніть текстами, які ви підготували про ці пам'ятки.

майстер-клас на youtube-каналі

- Що таке дизайн?
- На які види поділяють дизайн?
- Які особливості вирізняють художню фотографію серед звичайних знімків?
- Що таке колаж?
- Оцініть свою творчу роботу. Поділіться одне з одним враженнями, який етап виготовлення колажу вам найбільше сподобався.

Прочитай казку Джанні Родарі «Пригоди Цибуліно» або переглянь однайменний мультфільм. Зверни увагу на образи головних героїв: Цибуліно та синьйора Помідора.

Урок 17. МИСТЕЦТВО ДЛЯ ДІТЕЙ

Які дитячі музичні твори ти знаєш? Що для них характерне?

У скарбницях багатьох композиторів є твори, присвячені дітям. Зокрема, це дитячі пісні, п'еси для фортепіано та інших інструментів, оркестрові й хорові твори, дитячі опери, балети, мюзикли тощо. Їх пишуть простою, зрозумілою дітям «мовою музики», змальовуючи різні настрої, дитячі ігри та пустоті.

Чільне місце серед дитячих творів посідають **збірки фортепіанних п'ес**. Вони призначені не лише для слухання, але й для виконання маленькими музикантами. Засновниками української дитячої фортепіанної музики стали **В. Косенко** (збірка «24 дитячі п'еси») та **В. Барвінський** (четири збірки на основі фольклору). Відомі також збірки п'ес для дітей **М. Скорика**, «Дитячий альбом» **М. Вілінського**, «Три дитячі п'еси» **Л. Ревуцького**. Надзвичайну популярність у всьому світі здобули збірки зарубіжних композиторів: «Дитячі сцени» **Р. Шумана**, «Дитячий альбом» **П. Чайковського**, п'еси **А. Лядова** та ін.

В усіх музичних творах найголовнішу роль відіграє мелодія.

Мелодія — це одноголосне вираження музичної думки; засіб музичної виразності, що допомагає створити музичний образ, а також музична п'еса ліричного характеру.

У багатьох мультфільмах та кінофільмах для дітей лунає ча-рівна музика, яка розповідає нам незвичайні історії. Саме такою є п'еса **А. Лядова**, створена для фортепіано. У виконанні оркестру або на синтезаторі ця музика звучить ще більш про-никиво.

А. Лядов. Вальс-жарт «Музична табакерка» (у виконанні оркестру та сучасна обробка для синтезатора).

Юна піаністка

 Яке звучання п'єси тобі більше сподобалось? Що саме тебе привабило? Яку чарівну історію розповіла тобі мелодія цього твору?

 Відеоролик, створений за мотивами вальсу-жарту «Музична табакерка».

 Об'єднайтесь у пари. Створіть танець-пантоміму під музику А. Лядова, зображаючи фігури танцівників музичної табакерки.

Більшість фортепіанних творів для дітей належать до програмної музики.

 Пригадай, яку музику називають програмною.

Програмною називають інструментальну музику, написану за певним сюжетом, що відображається у спеціальній програмі або назві твору.

У творах для дітей найчастіше програму визначають саме їхні назви.

Ти вже знаєш, що характер мелодії твору залежить від ладу, в якому упорядковані музичні звуки. Лади є різні, та найголовніші з них — **мажорний** (веселий) і **мінорний** (сумний).

Лад — взаємозв'язок музичних звуків та їхня злагодженість між собою.

Р. Шуман. Фортепіанні п'єси: «Перша втрата» (зі збірки «Альбом для юнацтва»); **«Цікава історія»** (зі збірки «Дитячі сцени»).

Які картини постають у твоїй уяві під цю музику? Який лад використав композитор для першої п'єси, а який — для другої? Охарактеризуй музичні образи обох п'єс.

Гра «Мажор-мінор»

Об'єднайтесь у дві групи: «Мажор» та «Мінор». Послухайте уривки з музичних творів для дітей і визначте лад кожної мелодії. Якщо звучить весела музика, група «Мажор» зображує рухами тіла та мімікою усміхнене сонечко; якщо сумна — група «Мінор» зображує дощову хмаринку. Яка група краще впорається із завданням?

Тема 1. Мистецька азбука

У багатьох піснях для дітей «живуть» дитячі ігри, веселі спогади про дитинство, шкільні роки.

Розучуємо пісню І. Танчака «Шкільна пора».

1. Шкільна пора, шкільні роки,
Стежина у сонячний клас,
А за вікном пливуть хмарки
І кличуть, кличуть нас.

Приспів:

Пливе шкільний наш корабель
Туди, за тридев'ять земель.
На палубі дитинство-цвіт
Спішить пізнати світ.

Двічі

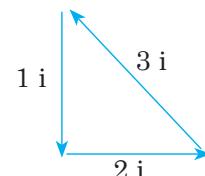
2. У морі Знань на острів Мрій
Вітрильник нестримно летить.
Із дня у день, із року в рік
Дзвінок шкільний дзвенить.

Приспів.

3. І жовкне листя у саду,
Осіння настала пора...
Шкільне подвір'я гомонить —
Радіє дітвора.

Приспів.

Заспівай пісню під акомпанемент музичного інструменту. Спробуй тектувати під музику пісні (її музичний розмір — $3/4$).

Запроси на танець друга/подругу і закружляйте у ритмі вальсу.

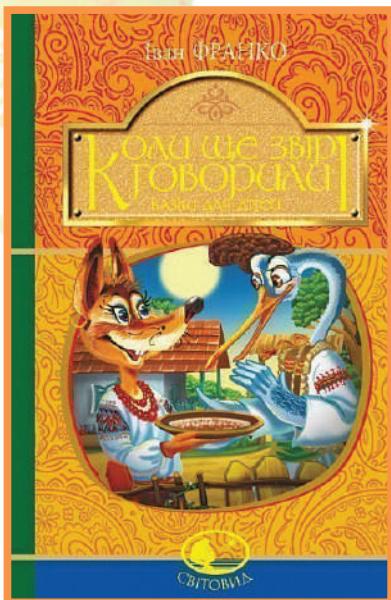
- Яку музику називають дитячою?
- Хто з відомих композиторів писав твори для дітей?
- Що таке мелодія і яку роль вона відіграє в музичному творі?
- Яку музику називають програмною?
- Що таке лад у музиці? Які музичні лади тобі відомі?
- Розкажи про свої враження від фортепіанних творів для дітей.

Дізнайся із додаткових джерел, кому була присвячена збірка «Дитячі сцени» Р. Шумана.

Урок 18. МИСТЕЦТВО ДЛЯ ДІТЕЙ

Пригадай, персонажа якої казки ти малював/малювала нещодавно. У якій техніці був виконаний твій малюнок?

Обкладинка збірки казок

уявлення про ці правічні образи. Плавні витончені лінії у тебе завжди викликатимуть відчуття спокійної радості та затишку. Натомість поєднання холодних барв із «колючими» лініями, темними плямами асоціюються з чимось неприємним і злим.

Наша подорож Країною мистецтв триває. Сьогодні ми зупинимось у прекрасному й загадковому Місті Казок.

Казки складає народ та письменники-казкарі. Казкарями називають і художників, які створюють картини за змістом казок.

У казках усі події розгортаються навколо одвічної теми — протистояння добра та зла. Здавна люди уявляли собі Добро яскравим, сонячним, теплим та лагідним. А Зло навіть нашим далеким пращурам ввижалося страшним, потворним і підступним. Саме тому художники, які ілюструють книжки для дітей, намагаються зображені добрих і злих персонажів, спираючись на наші

Зазирнімо у творчу майстерню талановитої української художниці-казкарки **Катерини Штанко**. Вона — учасниця й переможнице численних міжнародних виставок та авторка кількох десятків ілюстрованих книг.

Створені нею графічні образи вражають витонченою елегантністю та особливою романтичністю і спонукають читачів стати на бік добра у його одвічній боротьбі зі злом.

Художниця-казкарка Катерина Штанко

Тема 1. Мистецька азбука

У своїх творах художниця виразно відзеркалює українські звичаї та традиції.

За ілюстрації до книжок «Золотий павучок» І. Малковича та «100 казок» (видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА») їй присуджено Премію імені Лесі Українки за літературно-мистецькі твори для дітей та юнацтва.

Дізнайся більше про творчість Катерини Штанко, скориставшись власним гаджетом.

Розглянь ілюстрацію. Кого на ній зображенено? Хто з цих персонажів є добрим, а хто — злим? Чому ти так думаєш? Які засоби виразності використала художниця, протиставляючи добро і зло? Охарактеризуй зображення, використовуючи такі поняття: теплі й холодні, світлі і темні кольори; плавні та «колючі» лінії. За допомогою чого мисткині вдалося досягти виразності художніх образів?

К. Штанко.

Ілюстрація до фінської народної казки

Розглянь кадри з мультфільму «Пригоди Цибуліно» (реж. Б. Дьюккін, 1961).

Виконай ілюстрацію до цієї казки за власним задумом або скористайся поданим зразком (с. 66). Поєднай у своїй композиції доброго та злого персонажів, відобразивши їхню боротьбу та протистояння.

Доповни малюнок деталями, пам'ятаючи про те, що об'єкти у композиційному центрі зображують більшими та виразнішими, а другорядні об'єкти — меншими та невиразними.

1

2

3

4

майстер-клас на youtube-каналі

- Переглянь малюнки друзів і запропонуй їм улаштувати виставку своїх робіт.
- Обговоріть, чи виразно виділяється у ваших малюнках композиційний центр. Чи вдалося вам передати образи доброго та злого персонажів, використавши особливі лінії та кольори?

Послухай музичний твір Дж. Россіні «Тарантела».

Спробуй передати його настрій і характер за допомогою танцювальних рухів. Визнач, який із придуманих тобою рухів є найбільш виразним і найкраще передає музичний ритм. Попроси своїх рідних або друзів сфотографувати тебе під час виконання цього руху. За можливості роздрукуй світлину.

Урок 19. РИТМИ ЖИТТЯ. РИТМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ У МИСТЕЦТВІ

Розкажи, у якому темпі ти рухаєшся, коли гуляєш парком, поспішаєш на урок, бігаєш чи стрибаєш.

Життя — це рух. І музика теж завжди перебуває в русі. При слухайся: вона має певну швидкість звучання.

Темп — це швидкість, із якою виконують музичний твір. Темпи поділяють на повільні, помірні, швидкі.

Об'єднайтесь у групи. Пригадайте знайомі вам пісні, що звучать у різних темпах. Заспівайте по одному куплету з кожної пісні.

Й. С. Бах. Ларго з концерту № 5 для фортепіано та струнного оркестру фа мінор (фрагмент).

Який настрій викликала в тебе прослухана музика? Які інструменти виконували основну мелодію? Вибери слова, якими можна охарактеризувати швидкість мелодії цього твору.

спокійна

стрімка

повільна

уже швидка

рухлива

стремана

помірна

уже повільна

Концерти Й. С. Баха для одного, двох, трьох і чотирьох клавесинів (зараз їх виконують на фортепіано) та струнного оркестру були створені приблизно в середині 18-го століття. У той час композитор очолював Музичне студентське товариство при Лейпцизькому університеті й брав участь у концертах як диригент і соліст. Саме для цих виступів він і написав чудові концерти, які не втратили популярності й досі.

Камерний оркестр.
Обласна філармонія, Івано-Франківськ

Музика може звучати у різних темпах.

Із початку 18-го століття запроваджено п'ять основних позначень темпу:

дуже повільно — **ларго** (*largo*),
повільно — **адажіо** (*adagio*),
помірно — **анданте** (*andante*),
швидко — **алегро** (*allegro*),
дуже швидко — **престо** (*presto*).

У сучасному музичному мистецтві їх значно більше.

Гра «У різних темпах»

Об'єднайтесь у дві групи. Одна група крокує під звуки різних музичних фрагментів у відповідних темпах, а інша визначає назви цих темпів. Потім поміняйтесь ролями.

Дж. Россіні. «Тарантела» (у виконанні симфонічного оркестру; фрагмент).

Що ти уявляєш під мелодію прослуханого твору? У якому темпі вона звучить?

Тарантела (італ. *tarantella*) — один із найвідоміших італійських народних танців; поширений на півдні країни. Виконують його в парах, швидко й байдорого.

Цікава історія виникнення назви танцю. За легендою, у 15–16-му століттях в Італії його вважали єдиним засобом порятунку від укусу отруйного павука тарантула. Танцювали швидко, підстрибуючи, виконуючи активні рухи.

А. Ромако. Тарантела

Тема 1. Мистецька азбука

Відеозапис танцю «Тарантела» під однойменну музику Дж. Россіні (у сучасній обробці).

Гра «Танцювальний марафон».

Об'єднайтесь у пари. Візьміть брязкальця або бубон та спробуйте відтворити характерні рухи італійського народного танцю, його темп і настрій. Рухайтесь по колу, виконуючи активні рухи ногами й тримаючи брязкальця чи бубон над головою.

На мелодію твору завжди впливає ще один засіб музичної виразності — ритм.

Ритм — це рівномірне чергування акцентованих та не акцентованих звуків, яке визначає характер музики.

Уважно розглянь графічне зображення ритмічного малюнка. Відтвори його, плескаючи в долоні: спочатку повільно, тоді помірно і нарешті швидко та дуже швидко.

Є. Адамцевич. «Запорозький марш» (у виконанні оркестру українських народних інструментів; фрагмент).

M. Дерегус. Тарас Бульба на чолі війська

Що ти уявляєш під звуки прослуханого маршу? Які образи козаків створив композитор? Які музичні інструменти задають маршовий ритм? Спробуй відтворити цей ритм на барабані.

Напевно, тобі відомо, що зараз інтернет-мережею шириться новий вид групових ритмічних вправ, коли за допомогою рук і ніг усі разом створюють чіткий ритм у синхронному режимі.

Урок ритмічних вправ онлайн.

Спробуйте повторити рухи, які ви побачили. А тепер оберіть ведучого/ведучу. Він/вона буде вигадувати й показувати рухи, а всі їх повторюватимуть. Протягом гри можна обирати інших ведучих.

Виконуємо пісню І. Танчака «Шкільна пора» під фонограму.

Об'єднайтесь у дві групи і створіть на шумових інструментах музичний супровід до пісні за поданими ритмічними малюнками.

1-ша група   3/4 | | | | | | П | | П |

2-га група   3/4   П | П | П | П | П |

Придумай мелодію до цих поетичних рядків і заспівай свою пісню-вальс друзям.

Осінь фарби готувала,
У відерця наливала.
Змішувала, чаклувала,
Потім все розфарбувала.
Придивіться: все довкола
Стало різнокольоровим!

Н. Замрія

- Які темпи музики тобі відомі? Назви ті, що запам'яталися.
- Яку роль у музиці виконує ритм? Яким він буває?
- Придумай ритмічний малюнок до репу або рок-н-ролу (за вибором). Відтвори його плесканням у долоні.

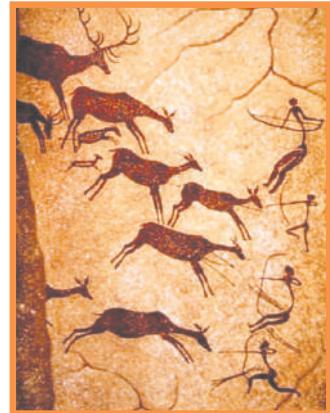

Знайди в інтернет-джералах зображення, які, на твою думку, ілюструють «Запорозький марш» Є. Адамцевича, або виконай власний малюнок до цього твору.

Урок 20. РИТМИ ЖИТТЯ. РИТМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ У МИСТЕЦТВІ

 Поміркуй, де в природі або створеному людиною середовищі можна спостерігати рівномірне повторення, чергування однакових або подібних елементів, процесів та явищ. Наведи приклади.

Ще в доісторичні часи людина намагалася відобразити різноманітні моменти життя, що вражали її, хвилювали та викликали захоплення. Найпростіше цього можна було досягти за допомогою різних графічних засобів, у тому числі й силуетних. Наскельні малюнки є найдавнішим проявом графіки, адже з них і починається зародження образотворчого мистецтва. Уже тоді ритм стає одним із найвиразніших засобів композиції: він може бути спокійним і тривожним, по-різному спрямованим — залежно від того, які враження та події хотіли відтворити первісні художники.

Первісне мистецтво.
Печера Ласко, Франція

За допомогою **ритму**, тобто певної послідовності в зображені звичайних предметів, можна підкреслити естетичну сторону побаченого, відкрити красу світу, в якому ми живемо. Тому у творах художників минулого та сьогодення ритм вдало слугує для вираження впорядкованості, динаміки й краси та є одним із важливих засобів гармонізації композиції.

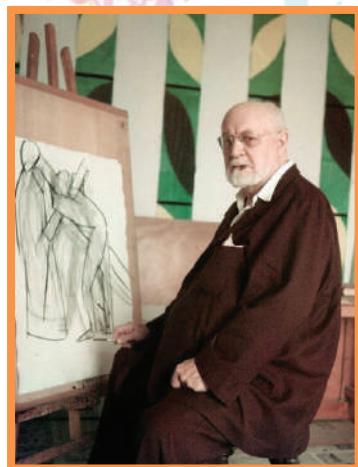
Характерною ознакою **ритму** є повторення елементів форми та інтервалів між ними на площині або у просторі. Ритм має величезне значення, оскільки визначає динаміку форми, її організованість і характер образу.

Ритмічні силуетні композиції, виконані графічними матеріалами у хроматичній та ахроматичній гамах

Одним із художників недавнього минулого, який надзвичайно вдало використовував ритмічні силуетні зображення, був **Анрі Матісс**. Завітаймо у творчу майстерню цього сла-ветного французького митця.

Анрі Матісс — живописець, скульптор, графік, майстер декоративного мистецтва — відомий в усьому світі своїми пошуками в передачі емоцій через колір і форму. Він малював портрети, жанрові картини, натюрморти, картони для вітражів і гобеленів.

Анрі Матісс

Дізнайся більше про творчість Анрі Матісса, скориставшись власним гаджетом.

Розглянь репродукцію картини. Яке враження спровокає на тебе цей твір? Що найбільше привертає твою увагу? Завдяки чому художник виділив танцівників? Які засоби виразності використав митець для відтворення ілюзії руху?

A. Matisse. Танець

Передай ритм і настрій музичного твору Дж. Россіні «Тарантела» в аплікаційній композиції «У ритмі тарантели» в стилі останніх («ви-різаних») робіт А. Матісса.

Тема 1. Мистецька азбука

Роботи А. Матисса

Візьми світлину із власним зображенням, коли ти танцював/танцювала тарантелу. Виріж із кольорового паперу силует, який відтворює твій танцювальний рух. Для основи композиції теж використай кольоровий папір.

майстер-клас на youtube-каналі

- Яке значення має ритм в образотворчому мистецтві?
- Із творчістю якого митця ти ознайомився/ознайомилася сьогодні?
- Переглянь роботи друзів. Обговори з ними, поєднання яких кольорів і форм допомогло вам відтворити особливий ритм танцю.

Продумай декілька варіантів гармонійного розміщення на площині двох твоїх улюблених овочів або фруктів. Сфотографуй кожен варіант і выбери найкращу, на твою думку, світлину. Роздрукуй її для використання на наступному уроці.

Урок 21. ГАРМОНІЯ І КОМПОЗИЦІЯ У ТВОРАХ МИСТЕЦТВА

Природа — диво! Це великий зодчий!
Вона творити може чудеса.

Людина — мандрівник, до див охочий,
Пізнати хоче землю й небеса,
Щоб і собі творити, будувати,
Красою дивуватись кожну мить,
Цей світ чарівний до кінця піznати.
Ну, а творити для людини — жити!

Н. Красоткіна

Який настрій викликає у тебе золота осінь? Які барви та звуки створюють картину природи восени?

Осіння пора дивує багатством барв і захоплює їх гармонійним поєднанням. Загалом, усе в природі підпорядковане законам гармонії. Людина теж прагне досягти гармонії у своєму житті: в одязі, побуті, власному настрої. Отже, гармонія — поняття багатогранне.

Завітаймо в гості до композитора, аби дізнатися, чи належить гармонія до засобів музичної виразності та яку роль вона відіграє в музиці.

Гармонія в музиці — одночасне звучання декількох звуків, співзвуччя.

Композитор об'єднує звуки в гармонію, яка супроводжує мелодію і робить музику приемною на слух, милозвучною. До одного звука приєднуються інші й утворюють цілі **акорди** (кілька звуків, що лунають водночас).

М. Лисенко. Вальс «Розлука»
(у виконанні оркестру).

Які образи виникли в твоїй уяві під звуки цього вальсу? Чи вдалося тобі почути гармонію, яка супроводжує мелодію? Добери слова, що відповідають характеру прослуханого твору.

О. Дідик. Осінь

Тема 1. Мистецька азбука

Тобі, напевно, вже відомо, що славетного митця **Миколу Лисенка** вважають засновником української класичної музики. А ще він був чудовим піаністом, диригентом, педагогом і добре володів секретами композиторської майстерності.

Що ж необхідно знати для створення музики? Зазирнімо у скарбничку композитора, щоб довідатись про секрети композиції.

Композиція (лат. *composito* — складання, створення) — термін, що означає процес творчості, завершений музичний твір та особливості побудови музичного твору (музична форма).

Осінь, осінь, листопад,
Жовте листя стелить сад,
За моря в краї далекі
Відлетіли вже лелеки.
Хмари небо затягли,
Вітер віє з-за гори,
Ходить осінь листопадом,
Жовте листя стелить садом.

А. Житкевич

Мелодія осені дуже проникливо звучить у творі польського композитора **Ф. Шопена**.

Ф. Шопен. Фантазія-експромт до-дієз мінор, опус 66 (фор-тепіано).

Який настрій створює ця музика? Які особливості композиції музичного твору тобі вдалося розпізнати на слух? Чи відрізняються за настроєм і темпом частини твору? Вибери слова, якими можна описати прослухану мелодію.

душевна

тепла

смішна

чудернацька

жвава

жартівлива

привітна

лірична

невиразна

сіра

ласкава

сувора

пустотлива

приємна

радісна

Експромт — музичний твір, створений без попередньої підготовки, в результаті імпровізації.

Фридерик Шопен почав займатися музикою з раннього дитинства. У вісім років він уже концертував і здобув широку популярність у Варшаві як талановитий піаніст. Можливо, саме тому в творчій спадщині Ф. Шопена переважає музика для фортепіано та фортепіано з оркестром. До кінця своїх днів композитор був чудовим виконавцем власних творів і часто виступав з ними на сольних концертах.

Із якими кольорами в тебе асоціюється прослухана музика Ф. Шопена? Передай свій настрій у малюнку на тему «Листопад», який завершиш у дома.

Гуляючи осіннім парком, ти іноді сумуеш за літом. Але щирі друзі й весела пісня допоможуть тобі поліпшити настрій.

Розкажи, чи віриш ти в дива. Де, на твою думку, живуть чарівники? Які вони бувають? Із ким дружать?

Розучуємо «Пісню про чарівника» (автор слів і музики Н. Май).

1. Знаю я, що є на світі
Добрій диво-чарівник:
Наче сонечко, привітний,
Всім добро робити звик.
Та ніхто не помічає —
Він сумний на самоті.
Сталось так, що він не має
Вірних друзів у житті...

Приспів:
Не сумуй! Не журись!
Забери усе, що маю!
Просто так посміхнись —
Я для тебе заспіваю!
Не сумуй! Не журись!
Стане світлою дорога!
Просто так посміхнись —
Я прийду на допомогу!

Тема 1. Мистецька азбука

2. Буде дощик стукотіти
У віконце: тук-тук-тук.
Та якщо у тебе лихो —
Допоможе вірний друг.
Навіть сонечко ясніше
Засміється з висоти,
Буде пісня веселіша,
Як співаеш з другом ти!

Приспів.

Гра «Імпровізація».

Об'єднайтесь у дві групи. Одна група створює ритмічну імпровізацію до пісні на дзвіночках та маракасах, а інша — танець-імпровізацію. Потім поміняйтесь ролями.

- Що таке гармонія в музиці?
- Охарактеризуй особливості гармонії в музичних творах, які звучали на уроці.
- Що нового ти дізнався/дізналася про творчість М. Лисенка та Ф. Шопена?

Створи власний експромт на тему «Осінь» у вигляді пісні-імпровізації.

Урок 22. ГАРМОНІЯ І КОМПОЗИЦІЯ У ТВОРАХ МИСТЕЦТВА

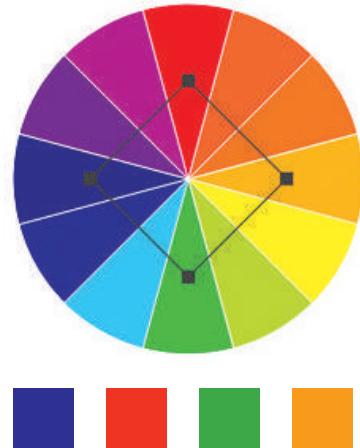

Уважно роздивись навколо і прислухайся. Які об'єкти, форми й кольори ти бачиш? Які звуки чуєш?

Навколошній світ надзвичайно багатий і різноманітний. На перший погляд здається, що таке розмаїття передбачає хаос, однак ні: природа праугне до рівноваги, а отже, до гармонії.

Художні зображення можна порівняти з музикою, де окремий звук, як і колір у живописі, нічого не означає, але разом з іншими створює певну композицію — музичну або художню. Якщо порушити взаємозв'язок, визначену послідовність звуків, мелодія перестане існувати. Те саме можна сказати й про візуальну композицію. Кольори, які в художньому творі не взаємопов'язані за світлістю та насиленістю, викликають відчуття дисгармонії, виділяються різко, як фальшиві ноти в музиці.

Гармонія — це погоджене і співрозмірне сполучення всіх елементів художнього твору.

Для створення гармонійної художньої композиції необхідно пам'ятати, що кожен предмет має певний колір. Тому важливу роль у втіленні художнього образу відіграє колірний контраст.

Колірний контраст — це різка відмінність у яскравості або кольорі об'єктів. У контрастному сполученні кожен колір набуває більшої виразності.

Контрастними є кольори, розташовані в протилежних секторах колірного круга: наприклад, червоний і зелений, синій і жовтогарячий, фіолетовий і жовтий. Сполучення кольорів кожної з цих пар має найбільшу колірну контрастність, що зумовлює активне «звучання», напруженість і динамічність композиції.

Передати у своїх творах багатство кольорів природи художникам допомагає використання контрастних співвідношень освітлених і тіньових частин різних предметів, а також колірні нюанси.

Нюанс — відтінок, що дозволяє виконувати тонкі, непомітні переходи від одного кольору до іншого.

Наочно зрозуміти важливість гармонії в композиції й кольорі можна на прикладі натюрморту.

Сьогодні ти ознайомишся із творчістю відомого майстра цього жанру — американського художника **Леві Веллса Прентіса**. Митець малював реалістичні зображення композицій із плодів: зазвичай це були яблука, персики та сливи у кошиках, відрах, пакетах, інколи навіть у капелюхах або на купі у звичному природному середовищі.

Л. В. Прентіс. Персики

Дізнайся більше про творчість Л. В. Прентіса, скориставшись власним ґаджетом.

Розглянь репродукцію картини. До якого виду образотворчого мистецтва належить цей твір? Що зобразив художник? Чим відрізняються предмети, розміщені на передньому та задньому планах? Завдяки чому митець створив цілісну гармонійну композицію із різних предметів?

Л. В. Прентіс. Яблучне багатство

Уважно розглянь зроблену тобою світлину з овочами або фруктами. Визнач, чи вдалося тобі гармонійно закомпонувати зображення. Завдяки чому на твоїй світлині виділяється композиційний центр? Виконай «Вітамінний натюрморт» із обраних тобою фруктів чи овочів, дотримуючись вказаної послідовності роботи.

- Що необхідне для створення гармонійної художньої композиції?
- Що таке колірний контраст? Назви контрастні кольори парами.
- Переглянь малюнки друзів. Обговори з ними, чи гармонують кольори у ваших роботах, використовуючи терміни «контраст» і «нюанс». Чим відрізняється розміщення предметів на передньому та задньому планах?

У вільний час поспостерігай за тваринами, які рухаються або перебувають у стані спокою. Зверни увагу на форму і характер ліній, що окреслюють контури тіла тварини залежно від її положення.

Урок 23. ЖИТТЯ ВИРУС! ДИНАМІЧНІ ОБРАЗИ В МИСТЕЦТВІ

?

Розкажи, яку музику ти любиш слухати. Як вона впливає на твій настрій?

Ти вже знаєш, що в музиці є ще один засіб виразності, який допомагає композиторові передати настрій і характер свого твору. Це — динаміка.

Динаміка — зміна сили звучання голосу, музики.

С. Рахманінов. Прелюдія соль мінор, опус 23, № 5 (фортепіано).

Сергій Рахманінов

Яку історію розповів тобі інструмент? Чи вдалося тобі відчути зміну темпу, настрою твору? Скільки, на твою думку, в ньому частин? Порівняй гучність звучання на початку, в середині та в кінці прелюдії. Охарактеризуй музичний образ, створений композитором.

Прелюдія (лат. *prae* — перед та *ludus* — гра) — невелика інструментальна п'еса, яка може передувати іншій п'есі.

Цикл із десяти прелюдій **Сергія Рахманінова**, без сумніву, належить до шедеврів фортепіанної музики. Ці п'еси різні за характером. Зокрема, прелюдія № 5 побудована на контрастному зіставленні суворого, грізного маршового ритму із мрійливою, ліричною серединою. Цей твір розкриває силу волі й красу людини, яка бореться за своє щастя.

Гучність звуку завжди залежить від сили звучання. Виконавець/виконавиця музики може змінити гучність звучання за допомогою техніки гри. Мелодія може лунати тихо, тобто піано (**p**), або голосно, тобто форте (**f**). Це основні позначення динаміки. Існують і проміжні позначення: **mf** (мецо-форте) — помірно голосно, **mp** (мецо-піано) — помірно тихо, **ff** (фортисимо) — дуже голосно, **pp** (піанісимо) — дуже тихо.

 Послухай прелюдію С. Рахманінова ще раз. Зобрази схему динамічних відтінків цього твору, використовуючи знаки **f** (форте), **p** (піано), **mf** (мецо-форте), **mp** (мецо-піано), **ff** (фортисимо), **pp** (піанісимо).

 Музика, як і живопис, має свої відтінки. Спробуй передати настрій та характер прослуханого твору за допомогою пензлика і фарб.

Добери колір, з яким у тебе асоціюється прелюдія, а динамічні відтінки зобрази різними відтінками цього кольору.

 Гра «Музична вікторина».

Послухай уривки з музичних творів із різними динамічними відтінками. Визнач динаміку кожного фрагмента, використовуючи відповідні позначення.

f	p	mf	mp	ff	pp
форте	піано	мецо-форте	мецо-піано	фортисимо	піанісимо

 Виконуємо «Пісню про чарівника» (слова і музика Н. Май). Заспівай пісню під фонограму й запиши своє виконання на диктофон.

 Гра «Веселий ланцюжок».

Запропонуй друзям заспівати перший куплет пісні ланцюжком: кожен по черзі виконує тільки один склад, а з цих складів має утворитися мелодія куплету. Приспів виконуйте разом. Хто пропустить свій склад — увесь куплет танцює власну імпровізацію.

-
- Що таке динаміка в музиці? Назви відомі тобі динамічні відтінки.
  - Як динаміка пов'язана з кольором? Що спільного між музикою і живописом?
  - Який твір називають прелюдією?
  - Який настрій у тебе викликала прелюдія С. Рахманінова?

 Створи власну п'есу і заграй її на улюбленому музичному інструменті своїм рідним або друзям у різних динамічних відтінках.

Урок 24. ЖИТТЯ ВИРУС! ДИНАМІЧНІ ОБРАЗИ В МИСТЕЦТВІ

Пригадай, що зображують художники у статичних та динамічних композиціях.

Сприймаючи твори мистецтва, ми завжди відчуваємо особливий настрій, який вони передають. Для цього художники використовують різноманітні засоби виразності, серед яких чільне місце посідають **статика** та **динаміка**. І це не дивно, адже світ навколо нас переважно прагне до руху, а іноді — й до спокою, що створює враження постійності та незмінності.

Аби твій малюнок привернув увагу іншої людини, зацікавив її, недостатньо вміти просто малювати. Насамперед, дуже важливо правильно розмістити об'єкти зображення в заданому форматі, тобто закомпонувати їх. Існують два основні види композиції: статична та динамічна.

Статика — зорове сприйняття стану спокою та рівноваги форми.

Для передачі нерухомості, стійкості, спокою у статичних композиціях зазвичай використовують вертикальні та горизонтальні лінії.

Статика

Динаміка — зорове сприйняття руху та спрямованості форми.

Це зображення когось або чогось у русі: наприклад, людини, звіра, птаха, автомобіля, нахилених під вітром дерев, хвиль на воді тощо.

Динаміка

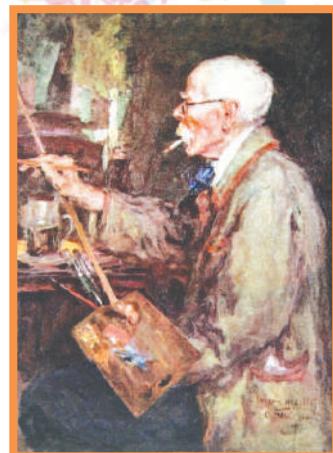
Під «рухом» у композиції ми розуміємо рух очей людини, яка споглядає художній твір: її очі рухаються за певними лініями та напрямками відповідно до задуму автора/авторки. Якщо композиція добре продумана, то вона ніби направляє погляд глядача або глядачки від одного елемента до іншого, дивує, затримує увагу. Очі рухаються по фігурах, лініях і плямах, що ритмічно розміщені по горизонталях.

Найрізноманітніші прояви життя яскраво і вражаюче відтворив у своїх графічних та живописних творах славетний український художник **Микола Самокиши**. Тож завітаймо у його майстерню.

М. Самокиши відомий переважно як майстер батального жанру. Зображену чи людей і тварин, митець продемонстрував неабияке знання натури: положення їхніх тіл у стані спокою та руху є надзвичайно природними й виразними.

Дізнайся більше про творчість М. Самокиша, скориставшись власним гаджетом.

С. Беседін.

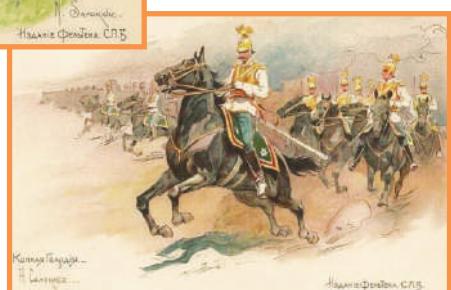
Портрет М. Самокиша

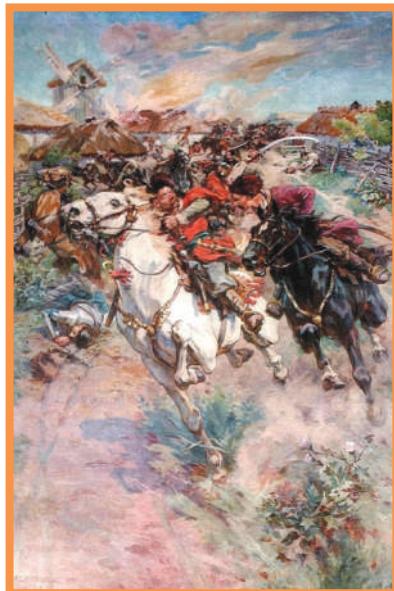
Розглянь репродукції художніх творів. Яку тему розкриває в них митець? Кого зображенено на передньому плані кожної роботи? Що допомогло художникові деталізувати ці зображення? У яких роботах М. Самокиши передає рух? Який твір викликає враження впевненості та спокою? Завдяки чому художникові вдалося створити враження спокою та руху? Обґрунтуй свої судження.

М. Самокиши.
Листівки

М. Самокиши.
Бій Богуна з Чарнецьким під Монастирищем

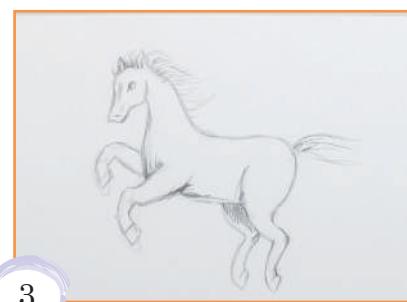
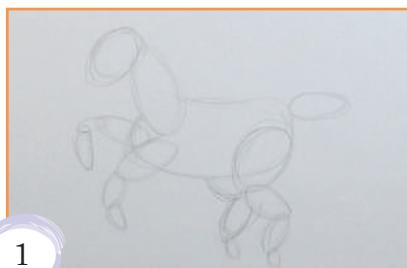
Тема 1. Мистецька азбука

Поради від майстра: створюючи динамічну композицію, необхідно дотримуватися таких правил:

- рухи об'єкта мають бути характерними для нього (особливості нахилу тіла, розміщення кінцівок відносно тулуба, положення голови);
- компонуючи рухомий об'єкт на площині, потрібно пам'ятати, що простору перед ним має бути більше, ніж за ним;
- складки одягу, довге волосся, інші легкі предмети під час інтенсивного руху направлені у протилежний бік.

Візьми до уваги поради майстра і зобрази коня в русі за власним задумом, дотримуючись вказаної послідовності роботи.

мастер-клас на youtube-каналі

- Що таке статика і динаміка в образотворчому мистецтві?
- Що необхідне для створення динамічної художньої композиції?
- Переглянь малюнки друзів. Обговори з ними, кому вдалося найкраще відтворити особливості пропорційної будови коня. Які правила допомогли передати рух коня у ваших композиціях? Обґрунтуй власну думку.

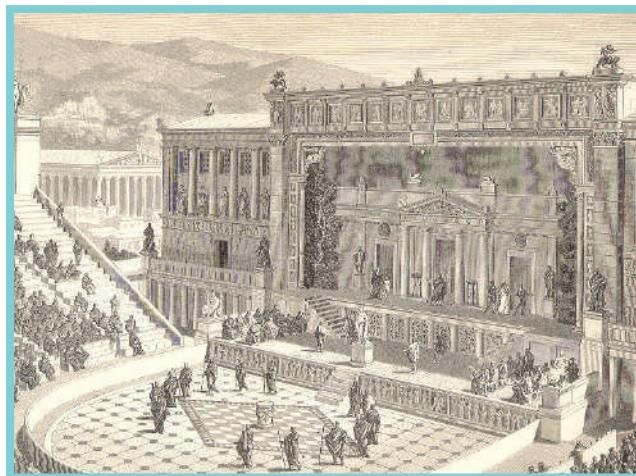
Знайди в інтернет-джерелах світлини або малюнки різноманітних масок, пов'язаних із театралізованими дійствами: виставами, карнавалами тощо. Обери ту, що найбільше тебе вразила, та збережи її зображення.

Урок 25. ХАРАКТЕР ТЕАТРАЛЬНИХ ОБРАЗІВ

Пригадай, що тобі відомо про театральне мистецтво.

Театральне мистецтво виникло у Стародавній Греції з містерій — ритуальних святкувань на честь богів — покровителів землеробства. Проте самі обрядові дійства ще не можна вважати театром. На думку мистецтвознавців, театр починається там, де з'являються глядачі, тому що саме в живій, безпосередній взаємодії, співпереживанні акторів і глядачів криється величезна сила театрального мистецтва.

Театр Діоніса в Афінах

Театр — вид мистецтва, що відображає життя у сценічній дії, яку виконують актори перед глядачами.

Театральне мистецтво синтетичне за своєю природою, оскільки поєднує в собі всі інші види мистецтв: літературу, музику, образотворче мистецтво, хореографію та ін.

Які види театру ти знаєш? На сцені якого театру ставлять опери, оперети, балет?

Ми поспішаємо до музичного театру, де незабаром розпочнеться балетна вистава.

Що тобі відомо про балет? Які особливості притаманні цьому виду мистецтва? Із балетами яких композиторів ти вже знайомий/знайома? За сюжетами яких казок вони створені?

Балет — синтетичний вид сценічного мистецтва, музично-хореографічна вистава, зміст якої розкривається засобами музики, танцю і пантоміми.

Джерелами виникнення балетного жанру є народні ігри, хороводи, сюжетні танці.

Головний засіб сценічної виразності в балеті — власне **танець**: класичний, народний, характерний, акробатичний та ін. Балетмейстер продумує систему рухів, аби передати в танці почутия, думки й характер героя, а артист/артистка балету втілює цей задум. Створити яскравий художній образ допомагають також костюми, декорації, грим і, звичайно, музика.

П. Чайковський. «Вальс квітів» із балету «Лускунчик» (у виконанні симфонічного оркестру).

Які почутия викликала в тебе прослухана музика? Звучання яких музичних інструментів тобі вдалося розпізнати? Спробуй уявити, які танцювальні рухи виконують артисти балету під цю музику. Добери слова, що характеризують створені композитором образи квітів.

«Вальс квітів» із балету «Лускунчик».
Дніпровський академічний театр опери та балету

У творчій спадщині **П. Чайковського** є музика до трьох балетів: «Лебедине озеро», «Спляча красуня» і «Лускунчик». Балет «Лускунчик» створено за сюжетом одноіменної казки Е. Т. А. Гофмана. Це чудова історія про те, як дівчинка Маря рятує потворну дерев'яну ляльку, що виявилася зачарованим принцом, від злого Мишачого короля. Балет-казка розповідає про дитинство, сповнене мрій, казкових снів і здійснення бажань.

Уривок із мультфільму «Лускунчик»: «Вальс квітів» (реж. Б. Степанцев, 1973).

Розкажи про свої враження від перегляду. Яку роль у цьому мультфільмі відіграє музика? Як змінилися художні образи головних геройів балету?

Кадр із мультфільму «Лускунчик»

Відеофрагменти з балету П. Чайковського «Лускунчик»: «Танець феї Драже», «Танець вівчарів».

Танець феї Драже

Танець вівчарів

Який танець тобі сподобався більше? Чому? Охарактеризуй художні образи, створені засобами музики й танцю.

Об'єднайтесь у три групи. Розгляньте зображення музичних інструментів, які виконують мелодії танців у балеті «Лускунчик» і допомагають створити виразні художні образи завдяки різним тембрам. Обговоріть, які тембри мають струнні інструменти скрипка та арфа (перша група), духові інструменти флейта, труба і валторна (друга група), клавішно-ударний інструмент челеста (третя група).

Струнні інструменти

віолончель

скрипка

арфа

Тема 1. Мистецька азбука

Духові інструменти

валторна

труба

гобой

флейта

Клавішно-ударний інструмент

челеста

Тембр — характерне забарвлення звуку; одна з його ознак поряд із висотою, силою та тривалістю. Завдяки тембру звучання одного музичного інструмента або голосу відрізняють від іншого.

Гра «Балетний спектакль».

Об'єднайтесь у дві групи. Вигадайте сюжет балетного спектаклю за мотивами улюбленої казки. Визначте, який епізод ви будете ставити, виберіть музику і продумайте рухи. Позмагайтесь, якій групі вдасться краще передати настрій і характер головних персонажів.

Які емоції викликають у тебе слова «шкільна перерва»? Що ти найчастіше робиш під час перерв?

Розчуємо пісню «Перерва» (слова Т. Демчук, музика І. Тарнавської).

1. Кожен ранок на світанку
На шкільний поріг іду.
Тут багато я дізнаюсь,
Друзів щиріх я знайду.
Ми малюєм і читаем —
Справ багато має клас.
Тільки знову про перерву
Мріє кожен раз у раз.

Приспів:

Знов дзвінок сміється, пісня його ллеться —
І за мить чарівну оживає клас.
Всі це слово знають і її чекають,
Бо перерва — справжнє свято в нас! | Двічі

2. Починається перерва —
І вирує все навколо.
Це вона — без перебільшень —
Школяреві кращий друг.
Хтось стрибає, наче м'ячик,
Хтось підспівує пісні,
Хтось із серденьком записку
Знову передав мені.

Приспів.

3. Довго тягнуться уроки,
А перерва збігла вмить.
Дуже тяжко непосидам
У такім режимі жити.
Ми благаємо дорослих,
Зрозуміти просим нас:
Між перервами уроки
Будуть хай тепер у нас!

Приспів.

Відтвори разом із друзями ритмічну пульсацію пісні в розмірі 4/4 на маракасах. Скористайтеся запропонованими варіантами ритмічного малюнка.

4/4 | | П | П | П | П |
4/4 П П П П П П П П

- Що таке театр? Чому театральне мистецтво є синтетичним за своєю природою?
- Який вид сценічного мистецтва називають балетом?
- Поділися своїми враженнями від музики з балету П. Чайковського «Лускунчик».
- Що таке тембр? Які різновиди музичних інструментів тобі вдається розпізнавати на слух?

Намалуй ілюстрацію до балету «Лускунчик».

Урок 26. ХАРАКТЕР ТЕАТРАЛЬНИХ ОБРАЗІВ

Поміркуй, як взаємопов'язані театр та образотворче мистецтво.

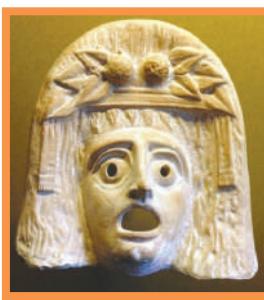
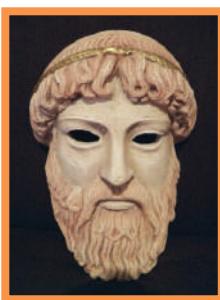
Зазирнімо за лаштунки театрального дійства. Для глядачів театр починається з гардеробу, а для артистів — з гримерної. Театр живий, поки є публіка, а що потрібно публіці? Правильно, ефекти! А ефекти неможливі без зміни зовнішності акторів. Ось і з'являються на їхніх обличчях накладні бороди, вуса, маски, перуки і величезна кількість косметичних засобів. Сьогодні ти дізнаєшся про призначення гриму і маски в театральному мистецтві.

Основне завдання **гримера** — нанести на обличчя акторів виразний грим, що відповідає і задуму режисера, і стилю вистави.

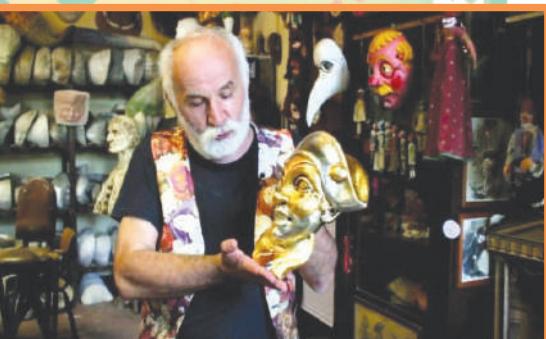

Театральна маска — спеціальна накладка з вирізами для очей, яку здавна використовують із метою передачі характеру ролі й душевного настрою персонажа. Зазвичай форма маски повторює обриси людського обличчя.

Виготовляють маски з паперу, глини, пап'є-маше, гіпсу, дерева, металу та інших матеріалів.

Напевно, тобі доводилося чути про знамениті венеційські карнавали й театральні фестивалі, традиційними символами яких є яскраві маски у стилізованій формі людського обличчя або звіриної морди. Готову модель маски майстри розписують і прикрашають вишивкою, бісером, пір'ям тощо.

Завітаймо у гості до відомого майстра венеційської маски **Гверріно Ловато**. У його творчості гармонійно поєднані давні традиції і новітні технології. Маски синьйора Ловато — виразні та яскраві. Кожна з них має власний, особливий характер.

Гверріно Ловато в майстерні

Дізнайся більше про творчість Г. Ловато, скориставшись власним ґаджетом.

Розглянь світлини. Який настрій та почуття викликають у тебе зображені маски? Завдяки чому майстрові, який їх створив, вдалося справити на тебе таке враження? Поміркуй, чи зручні ці маски для людини. Обґрунтуй свою думку

Виконай ескіз театральної маски в стилі Венеційського карнавалу. Розпочинаючи роботу, візьми до уваги правильне композиційне розміщення маски у форматі аркуша паперу.

1

2

3

4

5

мастер-клас на youtube-каналі

- Що таке театральна маска?
- Переглянь роботи друзів. Обговори з ними, завдяки чому виготовлені вами маски вийшли такими яскравими й виразними.

У вільний час подивись мультфільм, що належить до пластилінової анімації.

Урок 27. НЕЙМОВІРНІ ОБРАЗИ У МУЛЬТИПЛІКАЦІЇ

Пригадай, що таке анімація. Який вид анімації тобі найбільше подобається? Чому?

Чарівний світ анімації вабить і дітей, і дорослих. Аби поринути в нього, можна відвідати кінотеатр, увімкнути телевізор, скористатись комп’ютером чи будь-яким іншим гаджетом. Та не все так просто. Над створенням анімаційної стрічки працює ціла команда фахівців. Завітаймо на студію анімації, аби дізнатися про це більше.

Спочатку **продюсер** окреслює загальний задум. Тоді **сценаристи** пишуть сюжет і розбивають його на епізоди та сцени. Далі **режисер-мультиплікатор** розподіляє сцени між **художниками-мультиплікаторами**, які повинні намалювати кожен рух персонажів окремо. Інші художники готують фон, на якому розгортається дія. Потім **оператор** фотографує усі малюнки, їх монтують у стрічку і додають звук. Над звуковим супроводом працюють **звукорежисер**, **композитор** та **актори**, які озвучують персонажів.

Якщо ж анімація лялькова, до команди долучаються **майстри-лялькарі**. Ляльки розташовують прямо перед камерою і фотографують покадрово, причому щоразу вносять мінімальні зміни у пози, аби на наступних етапах відтворити ілюзію руху.

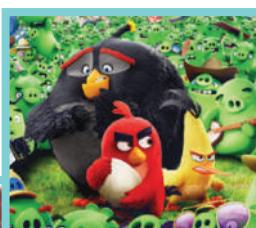
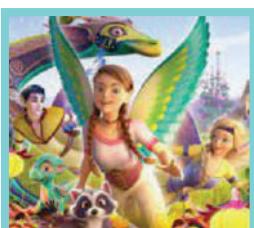
Чимало нових, сучасних стрічок належать до комп’ютерної анімації, яку створюють на основі комп’ютерних технологій.

Уривок із відеофільму «Історія розвитку української анімації».

Які мультфільми ти любиш дивитися? Розглянь кадри з анімаційних стрічок та впізнай зображеніх героїв. Як називаються ці відомі мультфільми?

Уривок із анімаційного фільму-фентезі «Клара та чарівний дракон» (реж. О. Клименко, 2019).

Кадр із анімаційного фільму-фентезі «Клара та чарівний дракон»

Який образ головної героїні втілено у цій стрічці? Опиши свої враження.

Можливо, ти вже знаєш, що першим українським анімаційним фільмом-фентезі, створеним у форматі 3D, стала стрічка «Микита Кожум'яка» (2016 р.). Фільм зняв режисер Манук Депоян за мотивами одноїменної казки Антона Сіяніки.

Кадр із мультфільму «Микита Кожум'яка»

Уривок із мультфільму «Микита Кожум'яка» (реж. М. Депоян, 2016).

Які художні образи втілені у цьому фрагменті? Як музика допомагає їх розкрити? Добери слова, що характеризують цю музику.

Обговори із сусідом/сусідкою по парті, як з'являється музика до мультфільмів.

Тобі відомо, що іноді в мультфільмах використовують твори всесвітньо відомих композиторів. Але значно частіше музику до анімаційних стрічок створюють спеціально — на замовлення режисерів. У такому випадку композитори уважно вивчають сценарій, беруть участь в обговоренні сюжету та співпрацюють зі звукорежисерами й акторами, які озвучують персонажів і виконують пісні.

Тема 1. Мистецька азбука

Гра-вікторина «Музика з мультфільмів».

Запропонуй друзям позмагатися, хто краще знає мистецтво мультиплікації. Послухайте пісні та пригадайте назви мультфільмів, у яких вони звучать. Підказкою для вас стануть ці афіші.

↗ Досліди, які нові анімаційні стрічки вийшли минулого року. Яка музика в них звучить?

Гра «Співаємо в парі».

Об'єднайтесь у пари. Один із вас виконує пісню з відомого мультфільму без слів — вокалізом на склади «пам-пам-пам», а інший відгадує пісню і називає цей мультфільм. Потім ви співаете дуетом куплет пісні, а тоді міняєтесь ролями. Перемагає той, хто зможе відгадати більше пісень.

Виконуємо пісню «Перерва» (слова Т. Демчук, музика І. Тарнавської) під караоке.

Створи разом із друзями танець-імпровізацію під мелодію приспіву.

- Хто з фахівців працює над створенням анімаційної стрічки?
- Яку роль відіграє в мультфільмах музика? Як вона з'являється?
- Назви свої улюблени мультфільми.

↗ Знайди в додаткових джерелах інформацію про мультфільми, озвучені музикою відомих композиторів.

Урок 28. НЕЙМОВІРНІ ОБРАЗИ У МУЛЬТИПЛІКАЦІЇ

Розкажи, хто створює візуальні образи в мультфільмах.

Кадр із мультфільму «Мавка. Лісова пісня», 2021. Реж. О. Рубан

історій, вдихають у них життя, роблять цікавими та зрозумілими для дітей і дорослих.

Мультиплікація (анімація) — вид кіномистецтва, твори якого складаються з низки зображень (фотографічних або створених на комп’ютері), що фіксують послідовні фази руху персонажів.

Анімація має особливу мову. Якщо про ігрові та документальні фільми можна сказати «фотографії, які ожили», то про анімацію — «малюнки або ляльки, що ожили».

Роль художника в анімації за значущістю прирівнюють до ролі кінорежисера або актора в художній стрічці, оскільки художник-мультиплікатор не просто зображує персонажів, а грає ними, як актор.

За способом створення та виконання анімацію поділяють на кілька видів.

Тема 1. Мистецька азбука

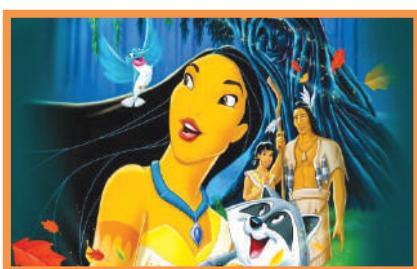
Розглянь кадри з мультиплікаційних стрічок. З'ясуй, до якого виду анімації належить кожен мультфільм.

Кадр із мультфільму «Щедрик», 2011
Реж. С. Коваль

Кадр із мультфільму
«Микита Кожум'яка», 2016
Реж. М. Депоян

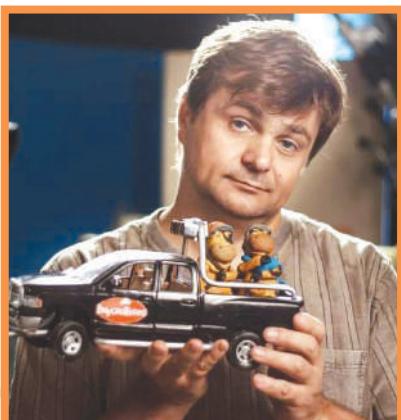

Кадр із мультфільму «Покахонтас», 1995
Реж. М. Гебріел, Е. Голдберг

Кадр із мультфільму «Лего», 2014
Реж. Ф. Лорд, К. Міллер

Завітаймо в анімаційну студію «Новаторфільм», де створили чимало чудових пластилінових мультфільмів, які подобаються і дітям, і дорослим.

Художнім керівником цієї творчої майстерні є режисер-аніматор **Степан Коваль**. Він згуртував команду молодих художників-мультиплікаторів, які придумали і зняли багатосерійний проект «Моя країна — Україна». Це 26 коротких сюжетів, які розповідають про історію українських міст, сіл, місцин, а також про народні звичаї.

Режисер-аніматор Степан Коваль

Розглянь кадр із мультфільму «Моя країна — Україна». Визнач, у чому полягає різниця між анімацією та ігровим кіно.

Кадр із мультфільму «Моя країна — Україна», 2010. Реж. С. Коваль

Дізнайся більше про здобутки студії «Новаторфільм» та серіал «Моя країна — Україна», скориставшись власним гаджетом.

Виліпи одного з персонажів відомого мультфільму «Смурфики» (за власним вибором). Запропонуй однокласникам разом скомпонувати зі своїх персонажів кадр з анімаційного кіно. Дотримуйся вказаної на зразках послідовності роботи.

1

2

3

майстер-клас на youtube-каналі

- Що таке анімація? На які види її поділяють?
- Розглянь разом із друзями вашу колективну роботу. Обговоріть, чи вдалося вам відтворити образи казкових героїв та вдало розмістити їх в умовному кадрі з мультфільму.

Із допомогою дорослих виріж деталі рухомої моделі за шаблоном та з'єднай їх ниткою чи тонким дротиком, як показано на зразку. Для цього скористайся власним гаджетом.

Урок 29. ХУДОЖНІ ОБРАЗИ В ДИТЯЧОМУ КІНОФІЛЬМІ

Розкажи, які фільми найчастіше переглядає разом твоя сім'я. А яке кіно найбільше подобається особисто тобі?

Історія кіномистецтва, порівняно з тисячолітньою історією музики, живопису чи театру, коротка. Зародилося це мистецтво наприкінці 19-го століття. Воно стрімко розвивалося й подолало значний шлях від чорно-білого німого кіно до сучасних 3D-фільмів.

Перші, ще не озвучені, стрічки переглядали під супровід мелодій, які виконував на фортепіано музикант — **тапер**. Він стежив за розвитком подій на екрані та відповідно змінював характер музики.

Для сучасних фільмів характерне чудове звукове оформлення і візуальні спецефекти, створені з використанням новітніх цифрових технологій.

Звісно, найбільш популярними серед дітей є **дитячі** фільми, які, до слова, цікаві й дорослим. Дитяче кіно створюють за сюжетами відомих казок чи літературних творів, на основі реальних або вигаданих подій. Залежно від тематики і творчого задуму режисера, кінострічка може бути веселою, смішною (комедія), фантастичною (фентезі), музичною, ліричною та ін.

Чарлі Чаплін

Дитяче, або сімейне кіно — це фільми, зняті для дітей і про дітей.

Види дитячого кіно

художнє
(ігрове)

мультиплікаційне
(анімаційне)

документальне

науково-
популярне

Кадр із фільму
«Еспен у королівстві
тролів», 2017
Реж. М. Б. Сандемусе

Кадр із фільму
«Звірополюс», 2019
Реж. А. Вудлі

Кадр із фільму
«Планета
горобців», 2013
Реж. К. Маер
Реж. Я. Аббас

Зазирнімо в енциклопедію кіномистецтва, щоб дізнатися про особливості видів дитячого кіно.

Художні фільми побудовані на грі акторів. В основі **документальних** фільмів — зйомки реальних (історичних) подій та осіб. **Науково-популярні** фільми доступною, зрозумілою мовою розповідають про наукові відкриття й поняття. А про анімаційне кіно тобі відомо з попередніх уроків.

Пригадай, чим анімаційні фільми відрізняються від ігрових.

Важливу роль у кіно відіграє **музика**. Музичний супровід допомагає яскравіше сприймати розвиток подій на екрані, хвилюватися за герой чи радіти за них.

Пригадай: музика або пісня, що звучить на початку фільму, налаштовує глядачів на певний сюжет.

Зазвичай музику до кінострічки створює композитор, прізвище якого зазначено в титрах, але іноді для озвучування цілого сюжету чи окремих сцен добирають справжні шедеври зі скарбниці світової музичної спадщини. Чимало пісень, написаних для фільмів, стають хітами, які співає вся країна.

Гра «Музична вікторина».

Послухай фрагменти мелодій та пісень із сучасних фільмів для дітей. Спробуй упізнати ці фільми і пригадати їхні назви.

Тема 1. Мистецька азбука

Напередодні новорічних свят особливої популярності набувають фільми, присвячені новорічно-різдвяним дивам. Саме такою є сімейна казка «Пекельна Хоругва, або Різдво Козацьке», знята за мотивами твору Сашка Лірника «Про старого козака, різдвяного чорта, чотири роги і козацький рід».

Кадри з фільму «Пекельна Хоругва, або Різдво Козацьке»

[Саундтрек до фільму «Пекельна Хоругва, або Різдво Козацьке»](#) (реж. М. Костров, композитори А. Пономарьов, Я. Певно, 2019).

Як музика допомагає розкрити сюжет фільму? Опиши її засоби виразності.

[Уривок із дитячого фільму-фентезі «Тільки диво»](#) (реж. О. Каретник, 2019).

Кадри з дитячого фільму-фентезі «Тільки диво»

Які художні образи цього фільму тобі запам'яталися? Зверни увагу, як музика допомагає увиразнити характери героїв. Розкажи про свої враження від перегляду.

Робоча назва фільму була «Тільки диво, або До кого приходить Святий Миколай». Цей український фентезійний фільм є сімейною різдвяною казкою, події якої відбуваються в Малий Льодовиковий період.

Саундтрек до фільму «Тільки диво» (реж. О. Каретник, композитор Д. Коновалов, 2019).

Який настрій створює ця музика? Поміркуй, яку роль вона відіграє у фільмі.

Розучуємо пісню І. Тарнавської «Хай щастить».

Заспівай пісню разом із друзями під акомпанемент. Створіть музичний супровід до пісні на дзвіночках та маракасах.

1. Вже метелиця мете дорогу,
І зоря засяє в добрий час.
Хай до вашого прийде порогу
Щастя, радість, новорічний час.

Приспів:

Хай щастить вам у Новому році,
Хай збуваються мрії усі.
Новий рік ось уже на порозі —
Ти до себе його запроси.

Двічі

2. Зимне свято хай дзвенить піснями,
І вкриває землю білий сніг.
Вірні друзі будуть поруч з вами,
І лунає скрізь щасливий сміх.

Приспів.

Об'єднайтесь у групи. Створіть власні пластичні імпровізації під пісню «Миколай, танцюй давай», що звучить у виконанні Назара Савка та групи «Джерело». Рухайтесь у ритмі музики, а в приспіві поєднайте таночок і спів. Позмагайтесь, яка група краще виконає це завдання.

- Що нового ти дізнався/дізналася про кіно?
- На які види поділяють дитяче кіно?
- Яку роль у кінофільмах відіграє музика?
- Поділися своїми враженнями від уроку.

Збери колекцію своїх улюблених мелодій з кінофільмів. Запропонуй своїм друзям її послухати.

УРОК 30. ХУДОЖНІ ОБРАЗИ В ДИТЯЧОМУ КІНОФІЛЬМІ

Пригадай, що ти знаєш про мистецтво кіно.

Без сумніву, ти, як і твої друзі, залюбки дивишся кінофільми. З них ти можеш дізнатися про безліч цікавих речей, та головне — протягом сеансу ти з нетерпінням чекаєш розвитку подій, стежиш за сюжетом, аналізуєш вчинки головних геройв. Звісно, стрічки, герої яких особливо близькі й цікаві глядачам, просто приречені на успіх.

Розглянь кадри з популярних сучасних кінострічок. Яких персонажів тобі вдалося розпізнати? Розкажи, чи належать ці фільми до твоїх улюблених. Які кінокартини викликають у тебе особливе захоплення й бажання переглядати їх знову і знову?

Кадр із фільму
«Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка
і чарівна шафа», 2005. Реж. Е. Адамсон

Кадр із фільму
«Гаррі Поттер і філософський
камінь», 2001. Реж. К. Коламбус

Приємно, що кілька років тому в кінопрокат вийшов цікавий пригодницький фільм-фентезі для дітей «Сторожова застава», створений на українській студії «Кінороб». Завітаймо в гості до творців цього фільму.

Кінострічку зняв режисер **Юрій Ковальов** за мотивами твору Володимира Рутківського «Сторожова застава». Спеціально для зйомок було побудовано фортецю часів Стародавньої Русі.

У фільмі йдеться про те, як звичайний дев'ятикласник Віктор за таємничих обставин потрапляє в минуле — на тисячу років назад. Це був час, коли київські дружини відважно боролися з набігами половців. Хлопчина знайомиться зі своїми ровесниками: кремезним силачем Ільком, його сестрою Меланкою, небагатослівним Добринею, хитромудрим Олешком, а також із красунею Оленкою. Дуже скоро юнак здогадується, що ці хлопці — майбутні богатирі, про яких він знає з уроків історії.

Режисер Юрій Ковальов

Дізнайся більше про фільм «Сторожова застава», скориставшись власним Ґаджетом.

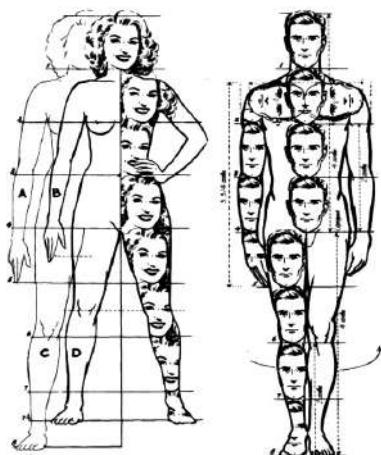
Розглянь кадр із кінофільму. Проаналізуї, чим відрізняються зображення на передньому та дальньому планах. Завдяки якому правилу композиції в цьому кадрі відтворено ілюзію руху?

Уважно розглянь положення тіла юного вершника. Зверни особливу увагу на те, як зігнуті руки в ліктях і ноги в колінах, якими є положення тулуба та голови.

Поради від майстра: аби правильно зобразити тіло людини, художник має знати особливості його пропорційної будови. Запам'ятай основні пропорції, що є спільними для чоловіка та жінки:

Тема 1. Мистецька азбука

- середину тіла визначають приблизно на рівні середини тазової кістки;
- лікоть вільно опущеної руки перебуває на рівні талії;
- довжина вільно опущеної руки сягає середини стегна.

Зазвичай для пропорційного зображення тіла людини художники використовують як одиницю виміру розміри голови.

Розглянь схематичний малюнок. Спробуй визначити відмінності у пропорційній будові тіл чоловіка та жінки.

Візьми до уваги поради майстра і створи зображення улюбленого кіногероя чи улюбленої кіногероїні за власною уявою. Зобрази його/її в русі, застосовуючи відомі тобі правила особливостей відтворення об'єктів у русі. Скористайся також рухомою моделлю людини, яку ти виготовив/виготовила напередодні.

1

2

3

4

майстер-клас на youtube-каналі

-
- Що ти пам'ятаєш про особливості пропорцій тіла людини?
  - Розглянь роботи своїх друзів. Обговори з ними, у кого вийшло створити найвиразніші образи героїв улюблених кінострічок. Завдяки чому вдалося відтворити ілюзію руху? Обґрунтуй свої судження.

Урок 31. СЕКРЕТИ МАЙСТРІВ ТА МАЙСТРИНЬ

Ось ми і подолали половину шляху із запланованої мандрівки Країною музичного мистецтва. Настав час зробити кілька зупинок, аби підсумувати свої здобутки та поділитися враженнями.

Перша зупинка — «Музична вікторина»

Послухай фрагменти музичних творів, які звучали на уроках. Пригадай назви цих композицій та прізвища авторів.

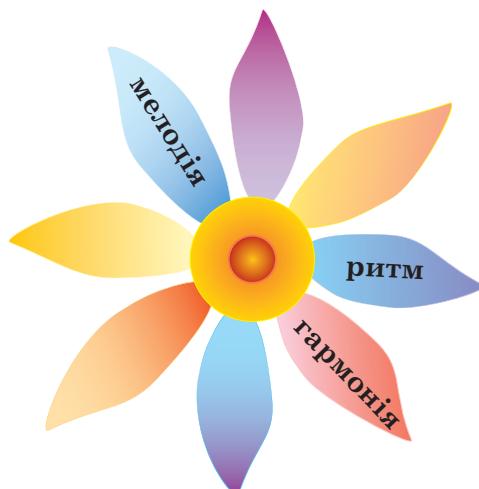
Друга зупинка — «Знавці музики»

У майстернях митців і мисткинь, які присвятили свою творчість музиці, ми дізналися про види музичного мистецтва та засоби музичної виразності.

1. Дай відповіді на запитання.

- Чим камерно-вокальна музика відрізняється від хорової?
- Які назви мають музичні ансамблі залежно від кількості виконавців?
- На які види поділяють хорові колективи залежно від манери виконання?
- На які типи поділяють співацькі дитячі голоси за висотою?

2. Розглянь «квітку таланту». Її пелюстки означають засоби музичної виразності, які допомагають композиторам створювати музику. Назви ці засоби й порівняй свої відповіді з відповідями однокласників. Чи все тобі вдалося пригадати?

Третя зупинка — «Співоча студія»

Вирушаймо у студію звукозапису, аби разом прослухати зроблені вами записи пісень у власному виконанні.

Пригадайте свої враження від цього процесу й обговоріть, чий виступ був найцікавішим. Оцініть власне виконання, вибравши відповідний смайлік.

Напередодні новорічних свят загадай бажання та заспівай разом із друзями пісню І. Тарнавської «Хай щастить».

Влаштуйте конкурс на краще виконання пісні. Супроводжуйте свій спів танцювальними рухами в ритмі музики.

Четверта зупинка — «Театральна хвилинка»

Далі ми прямуємо в дитячий театр, де відбувається прем'єра новорічного мюзиклу.

Уривки з мюзиклу Н. Май «Новорічні приключения та Карабасові штучки».

Поділися своїми враженнями від перегляду. Що тобі найбільше сподобалося? Вибери слова, що характеризують мелодію першої пісні мюзиклу.

завзята

радісна

ритмічна

Сцена з мюзиклу

весела

стримана

ніжна

добра

енергійна

сумна

таємнича

танцювальна

стрімка

Мюзикл — музично-сценічна вистава, в якій поєднуються різноманітні жанри і виражальні засоби естрадної та побутової музики, хореографічного, драматичного й оперного мистецтв.

П'ята зупинка — «Танцювальний майдан»

Влаштуй разом із друзями танцювальний флешмоб під музику відомої новорічної польки. Повторюйте рухи одне одного та вигадуйте свої і передавайте естафету іншим.

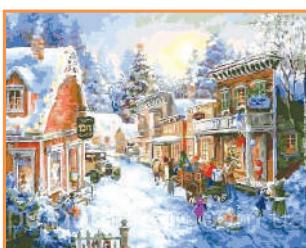
Урок 32. СЕКРЕТИ МАЙСТРІВ ТА МАЙСТРИНЬ

Ось ми і подолали половину шляху із запланованої мандрівки Країною мистецтв. Настав час зробити кілька зупинок. Тож відкривай свій альбом здобутків та вражень і запиши, що тобі найбільше сподобалося й запам'яталося.

Перша зупинка — «Галерея образів»

Розглянь творчі роботи, присвячені новорічним святам. Які види образотворчого мистецтва вони ілюструють?

Друга зупинка — «Знавці мистецтва»

У майстернях митців та мисткинь ми ознайомились із секретами їхньої творчості.

1. Розглянь схему. Пригадай і назви засоби виразності кожного з цих видів мистецтва.

Декоративно-ужиткове мистецтво

Графіка

Скульптура

Живопис

Архітектура

Дизайн

Фотомистецтво

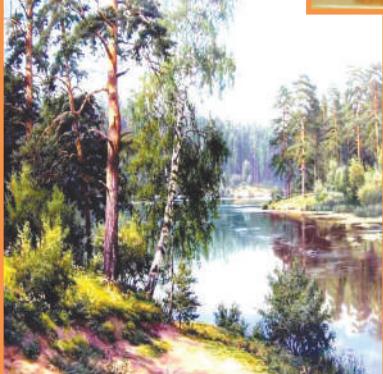
Тема 1. Мистецька азбука

Під час нашої подорожі тобі неодноразово доводилося аналізувати мистецькі твори, користуючись наведеними запитаннями.

2. Спробуй самостійно скласти план аналізу поданих нижче творів, використовуючи такі терміни: *вид образотворчого мистецтва; композиція, композиційний центр, передній, середній і дальній плани; стилізація, рух, пропорційна будова; теплі й холодні кольори, яскраві та тъмяні кольори, контраст, нюанс*. Запропонуй сусідові/сусідці по парті відповісти на ці запитання.

E. A. Бурдель.
Геракл, що стріляє
з лука

Косівська
кераміка

I. Прищепа. Біля річки

Третя зупинка — «Виставкова»

Влаштуй разом із друзями виставку своїх робіт. Обговоріть, що вам найбільше сподобалося або викликало жвавий інтерес. Оцініть власні роботи за допомогою смайліків.

Тема II. У КОЛІ НАРОДНИХ ТА ПРОФЕСІЙНИХ МИТЦІВ І МИСТКИНЬ

Урок 33. НАРОДНІ МОТИВИ Й ОБЕРЕГИ

Розкажи, які народні пісні люблять співати у твоїй родині. Коли найчастіше цебуває?

Вирушаймо разом у незвичайну подорож стежками України, аби дізнатися більше про народне музичне мистецтво.

До **вокальної** народної музики належать народні пісні, пісенні імпровізації (так звані йойки), пісні без слів, епічні сказання, а до **інструментальної** — танцювальні мелодії, хороводи, інструментальні п'еси та награвання.

Усі українські народні обряди здавна супроводжувались піснями, танцями, грою на музичних інструментах і театралізованими дійствами. Обряди, пов'язані з важливими подіями в кожній родині (народженням дітей, святанням, одруженням, хрестинами тощо), називають **родинними** (сімейними). Свята і традиції, пов'язані з календарем та трудовою діяльністю людини, називають **календарними**.

Які календарні свята й обряди зимового циклу ти знаєш? Що для них характерне?

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Дізнаймось більше про українські зимові обряди від знавців фольклору.

В основі **новорічно-різдвяної обрядовості** українців — три свята: Різдво, Святого Василія («старий» Новий рік) та Святе Водохрестя.

Під час коляди молоді люди, переважно хлопці, збиралися у гурти, вибирави ватага — «березу» та міхонощу, запрошува-ли музик і обходили всі оселі з колядками, релігійними піснями та віншівками:

Коляд, коляд, колядниця, добра з медом паляниця,
А без меду не така — дайте, дядьку, п'ятака.
Одчиняйте скриньку та давайте сливку.
Одчиняйте сундучок та давайте п'ятачок.

У **колядках** прославляють народження Христа і вітають го-сподаря та його родину. В цих піснях завжди є заспів, власне колядка та приспів.

Щедрівки виконують переважно дівчата і діти напередо-дні Нового року та Водохрестя. У цих піснях є традиційний приспів «Щедрий вечір, добрий вечір».

А вдосвіта Нового року (14 січня) хлопчики-полазники прові-дують хресних батьків, родичів і сусідів, проказують чи виспі-вують коротенькі привітання — **віншівки** й засівають оселі зерном:

Сю, вію, посіваю,
З Новим роком поздоровляю!
Щоб було у вас в стіжку,
В мішку, в коморі, в оборі,
В ложці, в мисці і в колисці.

Н. Курій-Максимів. Колядники

Колядки — старовинні обрядові величальні пісні, які виконують колядники від Різдва до Водохрестя.

Щедрівки — новорічні обрядові пісні, в яких вислов-люють побажання доброго врожаю, приплоду худоби та всіляких гараздів.

Віншівки — новорічно-різдвяні привітання.

Напевно, тобі відомо, що вже понад століття у багатьох куточках Землі під час різдвяних свят лунає надзвичайно популярна пісня «Carol of the Bells» («Колядка дзвонів»). Однак у західному світі мало хто знає, що її основою стала українська народна щедрівка, обробку якої здійснив талановитий український композитор **Микола Леонтович**.

«Щедрик» («Колядка дзвонів»). Кадр із кліпу

М. Леонтович. «Щедрик» (у виконанні дитячого хору а капела; фрагмент).

М. Леонтович. «Щедрик» (у виконанні мішаного хору та оркестру; фрагмент).

Який настрій у тебе викликає цей твір? Яка щедрівка тобі більше сподобалася: у виконанні дитячого хору а капела чи мішаного хору з оркестровим супроводом? Які засоби музичної виразності тобі вдалося розпізнати в щедрівці?

М. Леонтович. «Щедрик» (у виконанні О. Скрипки та гурту «ВВ»).

Які почуття пробудила в тобі прослухана музика? Чим цікавий цей запис?

Мелодія «Щедрика» звучить у багатьох інструментальних творах, серед яких особливе місце посідає фортепіанний цикл «**Колядки і щедрівки**» **В. Барвінського**. Цей чудовий зразок поєднання професійного з народним складається із 22 обробок українських обрядових пісень. Композитор досліджував музичний фольклор України протягом усього життя і часто використовував народні мелодії у власних творах. Він намагався зберегти неповторну красу і самобутність української пісні, тому свої професійні обробки здійснював дуже обережно.

Фортепіанний цикл «Колядки і щедрівки» набув широкої популярності в Україні та за її межами ще за життя композитора і не втратив її донині.

В. Барвінський. «Щедрівка» із фортепіанного циклу «Колядки і щедрівки».

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

 Який настрій «навіяла» тобі музика? Охарактеризуй особливості звучання щедрівки в творі В. Барвінського. Які засоби виразності було чути в цьому творі?

 Об'єднайтесь у групи. Пригадайте українську народну колядку «[Добрій вечір тобі, пане господарю](#)» та заспівайте її. Обговоріть, якій групі це вдалося найкраще.

 Розучуємо пісню Н. Савка «[Це Різдво!](#)».

Приспів:

Це Різдво нову радість принесло!

Це Різдво із нами!

Це Різдво нову радість принесло!

Це Різдво із нами, із нами!

Двічі

Кадр із кліпу
Н. Савка «Це Різдво!»

1. Різдво, Різдво на дворі,
І у хаті, і в коморі,
І навколо всі веселі,
Всі щасливі, всі бадьорі!
Широченні посмішки
Й радісні обличчя,
Трохи сипле сніgom,
Новий рік сюди покличем!
Це Різдво до нас приходить
Вже сьогодні, а зима здається
Не така холодна,
бо нема проблем
І відходить зло —
так до нас приходить Різдво!
Наше Різдво!
Приспів.

2. Різдво, Різдво на дворі,
І у хаті, і в коморі,
І навколо всі веселі,
Всі щасливі, всі бадьорі!
Бадьорі, здорові
У Києві, у Львові,
У горах, у Карпатах,
Чи у Криму на морі!
Це Різдво до нас
Приносить подарунки,
Цілу ніч чути колядкові звуки,
Звісна річ — сніжкою в чоло,
Так ми зустрічаєм Різдво!
Наше Різдво!
Приспів.

- Що таке колядки і щедрівки? Які ці пісні за характером?
- Коли виконували колядки, а коли — щедрівки? Яка між ними різниця?
- Яка українська народна пісня стала основою для знаменитої «Колядки дзвонів» (*«Carol of the Bells»*)?
- Що тобі відомо про фортепіанний цикл В. Барвінського «Колядки і щедрівки»?

Створи маленьку книжечку зі своїми улюбленими колядками та щедрівками. Дізнайтесь з додаткових джерел, як святкують Різдво люди інших національностей, що живуть в Україні.

Урок 34. НАРОДНІ МОТИВИ Й ОБЕРЕГИ

Пригадай, що таке оберіг. Які символи-обереги здавна шанували українці?

B. Kapryus. Берегині

Українці, як і будь-який інший народ, ще з прадавніх часів вбачали у всьому, що оточує людину, певний глибокий смисл: дощі, які дають наснагу землі, аби заколоситися урожаем; сонце, яке зігриває все суще; місяць і зорі, які загадково виблискують уночі... Наші пращури вірили в могутню силу магії, яка захищає кожного з нас, допомагає знайти щасливу долю. І ця віра проросла й пишно розквітла в декоративно-ужитковому мистецтві, де графічні та декоративні символи не лише прикрашають буденне життя людини, але й захищають її від усього злого, даруючи добро та надію. Саме з оберегів починається для кожного Батьківщина.

Найдавніший зразок оберега — жіноче божество, берегиня-ляля (тобто «земля», «богиня землі», «охоронниця»).

Берегиня — мати всього живого, захисниця людини, природи та добра, охоронниця дому.

Ляльки-мотанки

Ляльку-берегиню створили понад 5 тисяч років тому. Це не просто дитяча іграшка, а витвір мистецтва.

Народна **лялька-мотанка** є духовно чистою, образною і символічною та має умовний силует. Створення ляльки починали з голови і тулуба. Обличчя робили без деталей або з намотаним нитками хрестом, щоб у неї не вселився злий дух. Для виготовлення ляльок використовували траву, сіно, солому, кукурудзиння, нитки, ганчір'я.

Лялька була оберегом людської душі. Наші предки клали її у колиску новонародженої дитини, щоб у хаті не селилися домовики. Лялька забавляла дитя, допомагала йому пізнавати світ, нейтралізувала негативну енергію, забирала хворобу; ляльку віддавали богам як відкуп за здоров'я, урожай, дощ.

Сьогодні ми завітаємо в гості до справжньої чарівниці. Звати її **Тетяна Білокрилець**, і вона — відома сучасна майстриня, яка створює справжнє магічне диво: ляльку-оберіг, ляльку-мотанку.

Кожна з її ляльок цікава своєю неповторністю: тут є мрійливі пані та панночки, князівни й королівни, іноді — селянки чи дбайливі господині, матері з діточками або ніжні наречені... Але всі вони — завжди красуні і Берегині! Берегині домашнього вогнища...

У вбранні своїх ляльок-мотанок авторка обов'язково намагається відобразити традиційні елементи одягу українського народу, всі віхи історії національного костюма. Майстриня трепетно ставиться до мотанки як до оберега: вона старанно обмірковує колірну палітру та кожну, навіть незначну, на перший погляд, деталь, враховуючи її обрядовий зміст і символічне значення.

 Дізнайся більше про творчість Тетяни Білокрилець, скориставшись власним ґаджетом.

 Розглянь зображення. До якого виду образотворчого мистецтва належить цей витвір? Яке враження він на тебе справив? Від чого, на твою думку, оберігає власника зображення лялька-мотанка? Які матеріали використала майстриня для виготовлення цієї ляльки? Опиши загальну колірну гаму мотанки та орнамент на її вбранні.

Т. Білокрилець.

Трипільська Матір-Берегиня

Тетяна Білокрилець

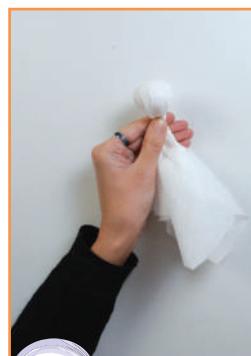

Спробуй виготовити власний оберіг — ляльку-мотанку, використовуючи звичайні серветки і нитки. Дотримуйся вказаної на зразку послідовності роботи.

1

2

3

мастер-клас на youtube-каналі

4

5

6

- Яку роль виконувала лялька-мотанка в житті української родини?
- Із творчістю якої народної майстрині ти ознайомився/ознайомилась на уроці?
- Розглянь роботи своїх друзів. Обговоріть, чи вдалося вам створити виразні образи. Завдяки чому цього вдалося досягти?

Якщо у тебе вдома є вишиті рушники, уважно розглянь орнаменти на них. Скористайся власним гаджетом і сфотографуй рушник, орнамент якого найбільше тебе вразив.

Урок 35. НАРОДНІ ОБРЯДИ ТА СИМВОЛИ

 Поясни, як ти розумієш значення слова «фольклор». Які твори називають фольклорними? Наведи приклади.

Наша подорож в історію музичної України триває. Прямуємо в гості до знавців фольклору.

Фольклором називають колективну художню літературну і музичну творчу діяльність народу.

Відкриваємо першу сторінку великої книги народної творчості.

Пісенна сторінка України

Народні пісні надзвичайно різноманітні за видами та жанрами: календарно-обрядові, родинно-побутові, історичні, ліричні, жартівліві, танцювальні та багато інших. Їх виконують переважно аматорські або професійні фольклорні колективи, яким притаманна **народна манера співу**.

Пісенний фольклор здавна приваблював численних дослідників, серед яких були славетні композитори. Вони дбайливо збирали народні пісні, записували їх нотами та здійснювали інструментальні обробки, аби зберегти це багатство для нашадків. Зарах фольклорні твори зберігаються у цифрових архівах.

Пригадай прізвища українських композиторів, які використовували у своїй творчості пісенний фольклор.

Ти вже знаєш, що жоден народний обряд не обходиться без пісні. Послухай старовинну обрядову пісню, що зберігається в цифровому архіві фольклорної спадщини Харківської області.

[Українська народна щедрівка «Щедрий вечір» \(у виконанні фольклорного ансамблю; фрагмент\).](#)

Чим ця пісня відрізняється від знайомого тобі «Щедрика» М. Леонтовича? Що в цих творах спільне?

[Українська народна пісня «Світить місяць над горою» \(у виконанні аматорського фольклорного колективу «Берегиня»; фрагмент\).](#)

Який настрій створює ця пісня? Про що вона розповідає? Охарактеризуй особливості народної манери виконання пісні.

Народний аматорський фольклорно-етнографічний колектив «Берегиня» із с. Меделівка Житомирської обл.

Інструментальний фольклор

Інструментальний фольклор — це музичний супровід до пісень, танцювальні мелодії, імпровізації та награвання, які найчастіше виконують кобзарі, лірники, бандуристи, оркестри народних інструментів, а також аматорські й професійні ансамблі народних інструментів.

Аматорський ансамбль народних інструментів «Дивограй».

Гайсин, Вінницька обл.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Українська народна полька (у виконанні аматорського ансамблю народних інструментів; фрагмент).

Про що розповіла тобі музика? Який настрій вона створює? Які народні інструменти її виконують?

Українські народні танці відображають національні риси характеру українців: волелюбність, завзяття, веселу вдачу. «Колискою» знаменитих гопаків і козачків була Запорозька Січ, адже козаки із задоволенням танцювали після переможних боїв, під час відпочинку або в процесі фізичних тренувань (бойовий гопак). Доволі популярними були й танці-ритуали, танці-обряди — побутові, сюжетні, які виконували в супроводі хору і самобутніх народних (іноді тільки ударних) інструментів.

Відеофрагмент українського народного танцю «Ой-ра» (у виконанні танцювальної групи Державного академічного Волинського народного хору).

Які елементи танцю тобі сподобалися? Добери слова, якими можна описати музичний супровід і характер танцю.

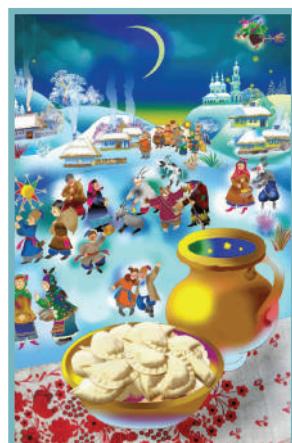
Ігровий фольклор

Ігровий фольклор — це словесний супровід дитячих та народних ігор, театралізованих обрядових дійств.

Народна гра «Коза» — театралізований обряд-гра з масками, що має різні варіанти сценарію та пісень, народна пародійно-гумористична вистава, яку проводять на зимові свята. Головний персонаж — Коза, тобто парубок, одягнений у вивернутий кожух і маску (іноді дерев'яний макет голови тварини тримали в руках). Коза танцює, «вмирає» і «воскресає», що символізує річний цикл змін у природі. Серед інших пісень виконують і таку:

Де коза ходить, там жито родить,
Де не буває, там вилягає.
Де коза ногою, там жито копою,
Де коза рогом, там жито стогом.

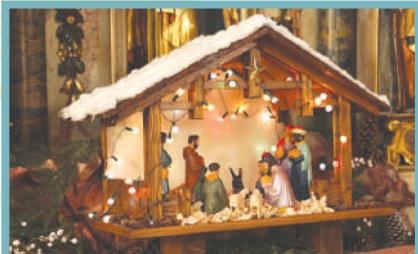
Окрім Кози, у виставі діють такі персонажі: Дід, Баба, Лікар, Жандарм, Циган, Турок, Гончар, Юрист та ін.

Т. Зеленченко.
Меланка

Сторінка народного театру

Вертепні дійства, вертепний театр — самобутнє явище в розвитку української театральної культури.

Вертеп — це старовинний пересувний український ляльковий театр, у якому ставили релігійні та світські жартівливі й іронічні п'еси.

Ляльковий театр мав форму двоповерхового дерев'яного будинку. На другому поверсі вертепу показували різдвяну драму, а на першому — сатирично-побутову інтермедію.

Дізнайся більше про вертепну виставу, скориставшись власним гаджетом.

Відеофрагмент із вистави народного театру «Вертеп».

Поділися своїми враженнями від перегляду. Що тобі найбільше сподобалося?

Виконуємо пісню Н. Савка «Це Різдво!».

Супроводжуй свій спів танцем-імпровізацією.

Об'єднайтесь у чотири групи, щоб підготувати спільній мистецький проект «Народна музика» протягом майже трьох місяців.

Перша група — «Пісняри» — збиратиме скарбничку народних пісень, записаних у форматі mp3. Друга група — «Фольклористи» — буде колекціонувати відеовиступи відомих фольклорних колективів країни. Третя група — «Інструменталісти» — створюватиме колекцію інструментальної народної музики. Четверта група — «Режисери» — складатиме сценарій святкового вечора, присвяченого народній музиці, і згодом проведе цей вечір у школі.

- Що таке фольклор? Які види музичного фольклору існують?
- Яку роль виконують пісні в народних обрядах?
- Яка народна гра пов'язана із зимовими святами?
- Що ти дізнався/дізналася про народний театр вертеп?

Розпочни збирати музичний матеріал для спільногого проекту «Народна музика».

Урок 36. НАРОДНІ ОБРЯДИ ТА СИМВОЛИ

Розкажи, що ти знаєш про вишивку як народне мистецтво. Які види вишивки тобі відомі?

Українська народна вишивка — це віддзеркалення родової пам'яті нашого народу. У вишитих узорах збереглися прадавні магічні знаки, символіка червоного кольору, образи «дерева життя», «берегині», які, своєрідно переосмислені, можна побачити і в творах сучасних майстрів.

Вишиванки й вишиті рушники здавна були поширені в Україні як неодмінний атрибут народного побуту, весільної та свяtkової обрядовості. Та чи знаємо ми, що насправді означають різноманітні орнаменти, наскільки давніми є їхні основи та чому вони виглядають саме так?

Кола, ромби, гілки й спіралі — це не просто фігури, а унікальні стародавні символи, корені яких сягають в ті часи, коли наші предки володіли магічним зв'язком зі світом Природи. Символами Сонця, Землі, Всесвіту, Роду вони малювали свою долю, відтворюючи ці таємничі древні знаки на полотні як захистання, як обереги, як коди своєї нації.

Дерево життя Краса, молодість, оновлення душі і тіла, безсмертя, відродження після смерті, родючість	Квадрат Благополуччя, мир, достаток; земне поле
Серце Символ переважно на весільних сукнях для щасливого сімейного життя	Ромб Союз сонця і землі, плодючість
Зорі Складені у форму Алатир — зв'язок людини з космосом; оберіг від зла і негативу, захищає від хвороб і безсилия	Ромб із крапкою посередині — засіяне поле
Шеврони Обернути вершиною вниз — лоно, жіноча, або матеріальна сущість; обернути вершиною вгору — чоловіча, або духовна сущість	Коло Символ сонця, божественна енергія, безперервність буття і вічність

	Хвилясті лінії Зигзаги – вода, дош, плинність часу та еволюція Всесвіту
	Хрест Оберіг від злих духів. Прямий хрест – символ Творця, Сонця чоловічого начала; косий хрест – жіноче начало, Місяць
	Сварга Символ сонячного культу, домашнього вогнища, родинного щастя
	Повна рожа Або восьмипроменеве зірка – поєдання жіночого і чоловічого начал, що деб' життя усому. Цей символ часто називають Зіркою Богородиці і вишивануть на іконах Діви Марії
	Кривий танець Або безконечник – життєвий шлях, символ вічного бутя, сили та життєвої енергії
	Рослинний мотив Чистота, процвітіння роду та життя
	Калина Любов, багатство, краса; материнство (кущ – мати; ягоди – дітвора).
	Гілки дуба На чоловічих сорочках прообраз Перуна
	Виноград Сімейне щастя
	Квіти маку Захисник від злого ока

Українські вишиванки неможливо уявити без яскравого і водночас витонченого орнаменту, який допомагає народним майстрям надавати виробам композиційної завершеності.

Орнамент — візерунок, який ґрунтуються на ритмічному повторенні елементів, що його складають.

Орнамент може зображувати конкретні форми рослинного чи тваринного світу, геометричні фігури або фігурки людей. Таким чином, орнаменти поділяють на **геометричні**, **рослинні**, **зооморфні** (основу яких складають стилізовані зображення тварин) та **антропоморфні** (в основі яких — стилізоване зображення людини).

Зазвичай орнамент утворюють декілька декоративних елементів або фігур.

Компактну цілісну групу декоративних елементів, яка своїм повтором складає орнамент, називають **декоративною ланкою**.

Разом із сусідом/сусідкою по парті визнач, які елементи утворюють декоративну ланку зображеного на малюнку орнаменту.

Дізнайся більше про орнаментику, скориставшись власним гаджетом.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Сьогодні ми помандруємо на Івано-Франківщину в село Космач. Там живе і творить неповторну й магічну вишивану красу народна майстриня **Юряк Параска Танасіївна**.

Вишивальниця не копіює чужі узори — її роботи унікальні. У них відображаються думки і настрої людини, краса навколошнього світу, сподівання на добру долю, правічні вірування, оберегова символіка речей — усе, що стає вагомим і значущим завдяки чарівним рукам майстрині.

Параска Юряк

Уважно розглянь фрагмент вишитого рушника. Які види орнаментальних зображень використала майстриня? Визнач, які декоративні ланки повторюються в кожній орнаментальній стрічці рушника, та опиши їх.

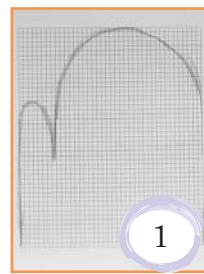

Гра «Дешифратор».

«Прочитай» орнаментальний символічний код на рушнику.

У зимку люди здавна надягають теплі рукавички. Звісно, приємно, якщо вони оздоблені гарним, яскравим та виразним орнаментом. А якщо ці вироби прикрашає вишивка, виконана в єдиному екземплярі за твоїм власним ескізом, — це втрічі пріємніше. Отож, створи ескіз вишивки для своїх рукавичок, пам'ятаючи про виражальні можливості ужиткового мистецтва: стилізацію, контраст, ритмічну повторюваність декоративних елементів.

мастер-клас на youtube-каналі

1

2

- Що таке орнамент? Які види орнаментів існують?
- Яку частину орнаменту називають декоративною ланкою?
- Розглянь роботи своїх друзів. Визначте разом, чи вдалося вам створити яскраві та виразні ескізи вишивок.

Дізнайся з додаткових джерел, у яких народів теж популярне мистецтво вишивки.

У вільний час, відвідуючи магазини, зверни увагу на мініатюрними керамічними виробами та уважно роздивись їхні форми й оздоблення.

Урок 37. ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР ТА ІГРАШКИ

Які народні дитячі пісні ти знаєш? Чому ти вважаєш їх дитячими?

Народні дитячі пісні є невід'ємною частиною українського фольклору. Вони відрізняються за тематикою, образами, формою, призначенням, способом і часом виконання.

Розглянь кошик дитячого фольклору. Які види пісень є в ньому?

Колискові пісні ніжні й ліричні. **Ігрові** пісні супроводжують хороводні та сюжетні ігри, надають їм певного колориту. **Лічилки** здавна допомагають дітям справедливо розподіляти ролі під час гри. **Заклички** виражають звернення дитини до явищ та сил природи як до живих істот. У **небилицях** з гумором розповідається про те, чого насправді не буває. **Дражнилки** дають можливість дітям висловити невдоволення, гнів, образу; висміяти кривдника. **Побутові** дитячі пісні пов'язані з родинними взаєминами, стосунками з ровесниками, пізнанням навколошнього світу. Часто дійовими особами цих пісень стають рослини, тварини, казкові персонажі або міфічні істоти. **Календарні** пісні — колядки, щедрівки, веснянки тощо — складають найбільший пласт дитячого пісенного фольклору.

Дитячий фольклор: лічилки, дражнилки, забавлянки (у виконанні дитячого хору).

Про що йдеться у кожному творі? Які особливості дражнилок, лічилок та забавлянок тобі вдалося розпізнати?

Дитячий фольклор — народна творчість, присвячена дітям і створена дорослими або самими дітьми, що передавалася з уст в уста.

Серед дитячих народних пісень особливе місце посідають колискові.

Колискова, або **колисанка** — лірична пісня, яку виконують, заколисуючи дитину, аби її приспати.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Особливостями колискових є плавний ритм, помірний, монотонний темп з ефектом погойдування. Виконують їх тихо, наспівно, у середньому регистрі. Okрім цього, в змісті колискових є слова, які часто повторюються: люлі-люлі, люлечки, а-а-а, гойда-гойда та інші.

Українська колискова пісня «Гойда-гойда» (у виконанні Н. Матвієнко та дитячого хору).

Які особливості колискових пісень відчуваються в цьому творі? Описиши ритм та мелодію пісні. Спробуй передати зміст колискової рухами рук і тіла у відповідному темпі.

Ти вже знаєш, що багато українських композиторів збирали народні пісні та здійснювали їх обробки для виконання хором.

Українські народні пісні «Пісня про зайчика», «Женчик-бренчичок» в обробці М. Леонтовича (у виконанні дитячого хору; фрагменти).

Про що розповідає кожен твір? Чим подібні та чим відрізняються ці пісні? Які засоби виразності тобі вдалося в них розпізнати? Спробуй визначити, до яких видів дитячого фольклору вони належать. Які ще народні дитячі пісні ти знаєш? Чи подібні вони до тих, які щойно прозвучали?

Микола Леонтович — український композитор, хоровий диригент, громадський діяч, педагог; автор широко відомих обробок українських народних пісень для хору. У своїх творах М. Леонтовичу вдалося поєднати народні пісенні традиції з власним стилем. Композитора вважають основоположником нового напряму хорової музики.

Хорова школа «Зоринка», Тернопіль

Дізнайся більше про творчість М. Леонтовича, скориставшись власним ґаджетом.

Розучуємо пісню Д. Пташинської «**Під небом синім**».

Заспівай пісню разом із друзями під акомпанемент музичного інструмента. Спробуйте жестами рук і мімікою показати зміст пісні.

1. Україно моя, Україно квітуча,
Золотаві лани і небесна блакить,
Мов джерельна вода, лине мова співуча,
Що, як музика, в серці моєму бринить!

Приспів:

Під небом синім на Україні
Шумлять жита!..
Співайте з нами усі країни,
Усі міста!..
Понад землею полине пісня,
Неначе птах,
Про край, де квітнуть волошки сині
В рясних житах!..

2. Україно моя, росяна Україно,
Яблуневі сади, колосисті поля,
Лине пісня дзвінка в небеса соколині
І радіє під сонцем квітуча земля!

Приспів.

3. Україно моя, чарівна Україно,
Поміж сотень шляхів і життєвих доріг,
Рідну мову свою і пісні солов'їні
Я навік збережу, мов святий оберіг!
Приспів.

Гра «Зимонька-зима».

Об'єднайтесь у пари. Пригадайте, в які зимові ігри вам подобається грати. А тепер хтось із вас під музику показує рухами й мімікою зимову розвагу, а інший — відгадує. Потім поміняйтесь ролями.

- Що таке дитячий фольклор?
- Які види народних дитячих пісень тобі запам'яталися? У чому полягають їхні особливості?
- Що ти дізнався/дізналася про творчість М. Леонтовича?

Скористайся додатковими джерелами й досліди особливості народних потішок і забавлянок. Доповни свій проект дитячими народними піснями.

Урок 38. ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР ТА ІГРАШКИ

Що тобі відомо про народні іграшки? Із яких матеріалів їх виготовляли?

Особливим різновидом творів українського ужиткового мистецтва завжди були різноманітні **іграшки**, які виготовляли з **дерева, глини** й навіть **сиру**. Якщо із сирною іграшкою можна було погратися, а потім її з'їсти, то дерев'яні та гляняні іграшки були не тільки цікавою забавкою, але й часто простим і доступним музичним інструментом — свищиком. До речі, свищики здавна використовували у різноманітних фольклорних дійствах.

Так повелося, що гляняні фігури виготовляли переважно дружини й діти гончарів. Ці вироби не лише прикрашали оселю: вони символізували господарську діяльність українського селянина — коники, баранці, півники...

Керамічні іграшки

Об'єднайтесь у групи. Дослідіть, із яких матеріалів виготовляють народні іграшки люди інших національностей, що живуть в Україні.

А чи знаєш ти, що глина — екологічно чиста сировина для виготовлення посуду та іграшок, і вона безпосередньо позитивно впливає на здоров'я? Адже якщо ти спробуєш опанувати гончарне ремесло особисто, твої руки стануть сильними та вмілими, а шкіра на них — пружною і здорововою.

Завітаймо у гості до народного майстра-гончаря з Вінниці **Михайла Діденка**. Він — представник молодого покоління майстрів, які відроджують старовинні зразки підільської кераміки. Михайло використовує у своїх роботах мотиви прадавньої трипільської орнаменталістики. Створені майстром керамічні вироби вирізняються декоруванням та індивідуальним почерком і випромінюють сонячне світло й життедайну енергію правічних магічних знаків.

Михайло Діденко

Декорування — нанесення на видиму поверхню виробу декоративних елементів з метою орнаментування та оздоблення.

?

Дізнайся більше про творчість Михайла Діденка, скориставшись власним ґаджетом.

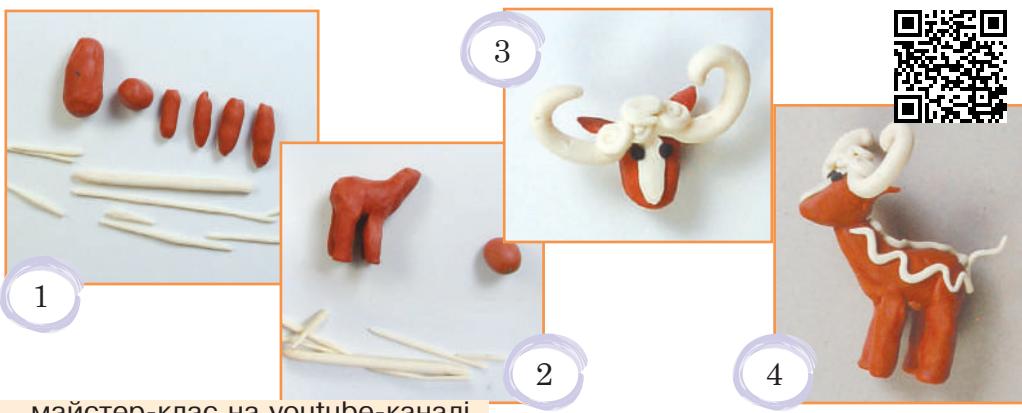
?

Розглянь зображення керамічної іграшки. Визнач, які відомі тобі геометричні форми лягли в основу голови, шиї, тулуба та ніг фантастичного диво-коника. Якими візерунками автор прикрасив свій виріб? Де розміщено композиційний центр орнаментальної композиції? Які деталі ти вважаєш другорядними? Обґрунтуй свою думку. Завдяки чому елементи декорування особливо виразні й чіткі?

?

Створи об'ємну пластичну фігурку диво-тварини — баранця або коника (за вибором). Дотримуйся вказаної на зразку послідовності роботи. Зверни увагу, що перші два етапи ліплення однакові для обох фігурок, а відмінності у створенні їхніх форм представлено на останніх етапах. Ти можеш оздобити виріб або шляхом продряпування, або використовуючи для декорування різноманітні пластилінові джгутики.

майстер-клас на youtube-каналі

- Хто найчастіше виготовляв глиняні іграшки? Для чого вони були призначені?
- Розглянь роботи своїх друзів. Обговоріть, які засоби виразності ви використали для створення яскравих декоративних образів. Що символізують орнаменти на ваших виробах?

У вільний час за допомогою ґаджета переглянь казкові образи, що створила на своїх полотнах народна художниця Марія Примаченко.

Урок 39. НАРОДНІ МАЙСТРИ ТА МАЙСТРИНИ

Які українські народні музичні інструменти ти знаєш? До яких груп інструментів вони належать?

Наша мандрівка мистецькими стежками України триває. Ми побуваемо в гостях у народних майстрів, які виготовляють музичні інструменти.

На теренах України музичні інструменти відомі із сивої давнини. Зокрема, зображення на пам'ятках скіфської та давньоруської культури доводять, що в ті часи були поширені ліри, гуслі, бубни, дерев'яні труби, сопілки.

Софія Київська. Фреска «Музиканти»

У Запорозькій Січі популярними інструментами були літаври, барабани, козацькі сурми і труби.

У сучасній Україні народні інструменти входять до складу найрізноманітніших ансамблів та оркестрів.

Розглянь зображення українських народних музичних інструментів (с. 129-130). Зверни увагу, на які групи їх поділяють. Які з цих інструментів тобі вже були відомі, а які ти бачиш уперше?

Струнні музичні інструменти

Бандура

Кобза

Козобас

Гудок

Басоля

Гуслі

Колісна ліра

Цимбали

Духові музичні інструменти

Окарина

Свирль

Сопілка

Сурма

Трембіта

Ударні музичні інструменти

Барабан

Бубон

Литаври

Бугай

Духові інструменти

Духові народні інструменти мають різні тембри, які легко розпізнати на слух: ніжний звук **сопілки**, закличний сигнал **сурми** або надзвичайно сильний звук триметрової **трембіти**.

Завітаймо в гості до народного майстра, який власноруч виготовляє сопілки.

Згадки про сопілку є в багатьох казках, легендах, народних піснях. Виготовляли цей інструмент зі стебел очерету, гілок калини, бузини, ліщини. Сопілка та її різновиди побутують у багатьох регіонах України, але мають різні назви й технології виготовлення. Зокрема, на Гуцульщині поширена **денцівка**, бо має свисток у вигляді денця. На Поліссі та Поділлі побутувала назва **дудка**, на Лемківщині — **сопівка**. Різновидом сопілки є **дводенцівка** — здвоєна сопілка з особливою системою отворів.

Л. Колодуб. «Старосвітські гуцульські награвання» (соло на сопілці).

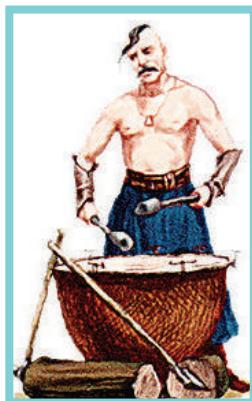
Який настрій створює ця музика? Опиши особливості звучання сопілки. Добери слова, що характеризують мелодію прослуханого твору.

До духових народних інструментів належить і багатоголосна **волинка**. Цей колоритний інструмент складається з декількох трубок, які кріпляться до торби або міхура з повітрям. Побутував переважно серед пастухів і набув значного поширення у середньовічній Європі. В Україні з'явився приблизно в 16-му столітті й отримав багато синонімічних назв: «дуда», «коза», «баран», «міх». Волинка входила до полкового оркестру Війська Запорозького.

Волинка

Струнні та ударні інструменти

На **струнних** народних інструментах звук утворюється по-різному: **бандура** і **кобза** потребують щипкового дотику, на **басолі** й **гудку** грають смичком, а на **цимбалах** звук видобувають ударами паличок по струнах.

Призначення **ударних** інструментів — задавати ритм, без якого музичний твір у виконанні ансамблю чи оркестру звучатиме не так яскраво. Ти вже знаєш, що улюбленим інструментом козаків були **литаври**, звук яких сповіщав про небезпеку і закликав до боротьби. А ще у Запорозькій Січі значну популярність здобув **бубон**. До слова, цей інструмент і досі надзвичайно поширений в Україні.

Віночок українських народних мелодій (відеофрагмент виступу ансамблю «Троїсті музики» Національного академічного оркестру народних інструментів).

Про що розповіла тобі музика? Опиши її характер. Які музичні інструменти виконували цю музику?

Троїсті музики — народний інструментальний ансамбль, до складу якого входили скрипка, басоля (бас), бубон (у центральних та східних областях) або скрипка, цимбали, бубон (у західних областях).

Н. Курій-Максимів.
Троїсті музики

Самозвучні інструменти

Можливо, тобі доводилося чути про самозвучні народні інструменти.

Самозвучні (ідіофони) — це музичні інструменти, джерелом звуку яких є сам корпус або його частина.

До цієї групи інструментів належать **дзвони** (великі, середні й малі та дзвіночки); **дримба** і **подвійна дримба** (нині збереглася лише в Карпатах); **калatalо** та **клепало** (використовували замість дзвонів у Галичині); **тріскачка, било, деркач** (шумові інструменти, відомі також як дитячі іграшки).

 Дізнайся з додаткових джерел, у яких іще народів є інструмент, схожий на дримбу.

 Гра «Упізнай інструмент».

Розглянь зображені самозвучні народні інструменти і послухай, як вони звучать. Спробуй розпізнати кожен інструмент.

Дримба

Деркач

Тріскачка

Виконуємо пісню Д. Пташинської «**Під небом синім**» під фонограму.

Об'єднайтесь у дві групи. Оберіть улюблені ударні інструменти і створіть ритмічний супровід до пісні. Кожна група відбиває свій ритмічний малюнок.

1-ша група

2-га група

- Про які народні інструменти ти дізнався/дізналася?
- Назви струнні, ударні та духові народні музичні інструменти.
- Чим цікавий музичний інструмент волинка? До якої групи інструментів він належить?
- Які інструменти називають самозвучними? Поясни, чому.

Доповни свій проект інформацією про українські народні музичні інструменти. Знайди в додаткових джерелах відомості про народних майстрів, які виготовляють ці інструменти.

Урок 40. НАРОДНІ МАЙСТРИ ТА МАЙСТРИНИ

 Пригадай, що таке стилізація форми і яку роль вона відіграє в обра- зотворчому мистецтві.

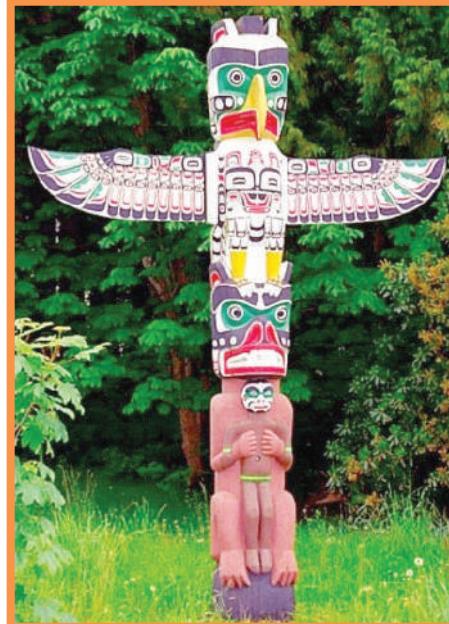
Ще в сиву давнину улюбленою темою в мис- тецтві було зображення тваринного й рослин- ного світу. За віруваннями первісних людей, кожне плем'я мало свого предка, якого нази- вало **тотемом**.

Тотем (з мови індіанців північно-американського племені оджибве «от-отем» — його *рід*) — родовий знак пле- мені: певна тварина або рослина, з якою ототожнюють себе рід або плем'я.

Зображення тотема вирізьблювали з дерева чи каменю, за допомогою природних барвни- ків наносили на одяг, зброю та знаряддя праці.

Минали тисячоліття, зникали давні віру- вання, а напівказкові образи тварин і рослин залишалися в народному мистецтві. У цих образах люди втілювали свої мрії та прагнен- ня, передавали одвічну ідею боротьби добра зі злом.

Саме ця ідея є основою творчості народної ху- дожниці України **Марії Примаченко**. Вона створила чарівний світ яскравих соковитих барв, прикрасила його дивовижними квітами й неповторними орнаментами, населила неба- ченими фантастичними звірами і птахами — добрими або злими. Злу силу М. Примаченко малювала темними, ніби навмисне приглуше- ними фарбами; добру — яскравими, сяючими. Тема радості буття у творах майстрині поєдну- ється з темою смутку, але добро завжди пре- магає. Кожну композицію доповнює рослин- не обрамлення. Усі зображення стилізовані, й тому особливо виразні.

Тотем

Марія Примаченко

Розглянь твори М. Примаченко. Визнач, який із цих художніх образів добрий, а який — злий. Доведи свою думку.

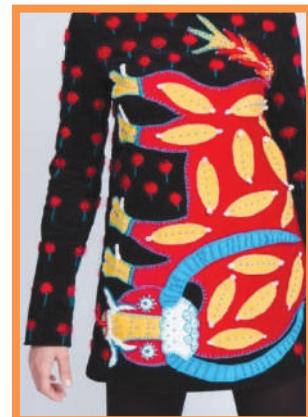
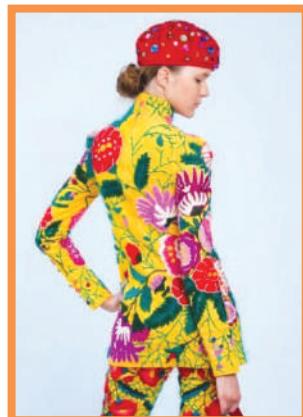
М. Примаченко.
Тигр смеється

М. Примачenko.
Дика видра пташку хопила

Надзвичайно привабливий світ фантастичних образів славетної української художниці вивчають багато сучасних мистецтвознавців, художників, культурологів і визнають її роботи явищем світового масштабу. За рішенням ЮНЕСКО 2009 р. було визнано роком Марії Примаченко.

За мотивами її творів митці втілюють власні задуми в кераміці, гобеленах, розписі тканин тощо. Так, самобутні картини М. Примаченко надихнули українську дизайнерку **Оксану Караванську** на створення колекції одягу «Весна-літо 2009».

З колекції одягу «Весна-літо 2009» О. Караванської

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Уважно розглянь творчу роботу. Визнач, завдяки чому зображення на тарелі здаються яскравими та виразними. Які засоби використано для виділення композиційного центру? Виконай ескіз розпису тареля у стилі робіт народної художниці М. Примаченко. Скористайся поданими нижче етапами створення основного образу, що перебуватиме у композиційному центрі тареля. Візьми до уваги, що значно цікавіше буде не копіювати роботу майстрині, а придумати власний образ за мотивами її творів.

1

2

3

майстер-клас на youtube-каналі

4

5

6

- Що таке тотем?
- Що нового ти дізнався/дізналася про творчість Марії Примаченко?
- Розглянь роботи своїх друзів. Придумайте разом назви для фантастичних звірів на ваших ескізах тарелів. Визначте настрій та характер створених вами образів. Обговоріть, як «взаємодіють» у кожній роботі центр композиції та деталі навколо нього.

У вільний час переглянь за допомогою ґаджета картини, на яких зображено козака Мамая.

Урок 41. НАРОДНІ ГЕРОЇ В МИСТЕЦТВІ

Поміркуй, у яких піснях відображається історія народу.

Звернімось до знавців історії музичного мистецтва України. Своєрідним символом української національної культури є думи й історичні пісні.

Як окремий жанр думи почали виділяти з 15-го століття. Джерелом їх виникнення стали величальні пісні, які набули поширення ще в 11-му столітті і прославляли князів, змальовували їхні походи, битви і подвиги. Із 17-го століття в тематиці дум почали переважати розповіді про драматичні сторінки з життя народу, відвагу і завзяття у боротьбі з ворогом.

Творцями і виконавцями дум були мандрівні співці — **кобзарі**, які супроводжували свій спів грою на кобзі (рідше — на бандурі чи лірі). Характерною рисою думи є її будова: **заспів**, власне дума з ліричними відступами і **кінцівка** (славослів'я).

B. Шаталін. Пісня бандуриста

Думи — лірико-епічні твори геройчного і соціально- побутового змісту, які виконували мандрівні співци-музики: кобзарі, бандуристи, лірники.

Уривок зі старовинної української «Думи про Марусю Богуславку», 17-те ст. (у виконанні кобзаря).

Про що розповідає прослуханий твір? Які характерні ознаки думи тобі вдалося розпізнати? Охарактеризуй засоби музичної виразності думи. Яку роль виконує інструментальний супровід на кобзі?

Уривок із мультфільму «Маруся Богуславка» (реж. Н. Василенко, 1966).

Який образ Марусі Богуславки втілено в мультфільмі? Як музика допомагає розкрити цей образ?

В історичних піснях, котрі з'явилися у 15-му столітті, оспівували реальних історичних осіб або безіменних героїв, розповідали про визвольну боротьбу українського народу з турецько-татарськими поневолювачами та польською шляхтою, про стихійні селянські повстання («Пісня про Байду», «Ой Морозе, Морозенку...», «За Сибіром сонце сходить» та інші). Сьогодні ці пісні виконують як з інструментальним супроводом (оркестр або ансамбль), так і без нього (а капела).

Історичні пісні — твори, присвячені історичним подіям або героям української історії.

Українська народна пісня «Засвіт встали козаченки» (у виконанні чоловічої хорової капели).

М. Лисенко. Інтродукція з опери «Тарас Бульба»: українська народна пісня «Засвіт встали козаченки» (у виконанні симфонічного оркестру).

М. Дмитренко. Бандурист

Який настрій викликала в тебе прослухана музика? Що тебе вразило у звучанні чоловічого хору? Яким був його тембр? Як змінилась українська народна пісня в інтродукції М. Лисенка? Чим відрізняється вокальний твір від інструментального? Які інструменти виконували цю історичну пісню? Опиши засоби виразності інтродукції М. Лисенка.

Інтродукція — невеликий інструментальний вступ, що передує основній частині музичного твору.

Оперу «Тарас Бульба» М. Лисенко написав за сюжетом одноіменної повісті М. Гоголя. У ній розповідається про історичні події в житті України, мужність та героїзм козацтва.

Сцена з опери М. Лисенка «Тарас Бульба». Харківський національний театр опери та балету ім. М. Лисенка

Розглянь картину, на якій зображене ідеалізований образ козака — захисника українського народу. Опиши свої враження від цього твору та засоби його виразності. Який музичний інструмент зображене на картині? Якою музикою тобі хотілося б її озвучити?

Ти вже знаєш, що **кобзу** і **бандуру** називають своєрідними символами українців. Ці струнно-щипкові музичні інструменти наш народ любить здавна, і вони досі популярні серед аматорів та професійних музикантів.

*Невідомий художник.
Козак Мамай*

А. Бойко. Варіації на тему української народної пісні «Взяви би я бандуру» (у виконанні Р. Гриньківа).

Які емоції викликала в тебе прослухана музика? Як змінилась мелодія народної пісні в інструментальних варіаціях? Хто, на твою думку, виконав цей твір: аматор чи професійний музикант? Поясни, чому ти так вважаєш.

Об'єднайтесь у пари і заграйте на онлайн-бандурі, намагаючись створити власну мелодію. Поділіться одне з одним своїми враженнями.

Знайди в інтернет-джерелах музичні композиції, в яких поєднано звучання народних та сучасних електронних інструментів. Збережи цей запис на своєму гаджеті.

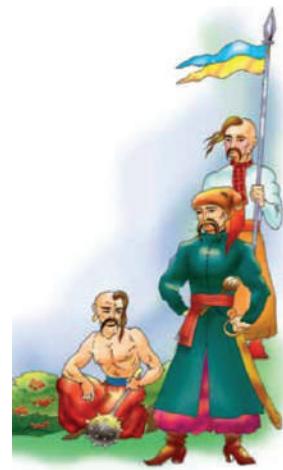
Розучуємо пісню М. Назарця «**Ми — козаки**».

1. Ми — козаки, ми — гордість України,
Зростаем і вчимось ми у батьків,
Як неньку-Україну нам любити
І захищать її від ворогів.
Нехай в путі ясна зоря нам світить
І поведе до кращого життя, —
Ми — козаки, ми — України діти,
І доля в нас з країною одна!

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Приспів:

Козацькі вірші, козацькі пісні
Лунають у наших серцях.
Козацькі слова, козацькі діла —
Ненька-Україна в нас одна!

2. Ми — козаки, ми — України сила,
Хай пісня над Вітчизною летить,
Ми любим Батьківщину, небо й квіти,
В майбутнє шлем свій сонячний привіт!
Ми вірим: підніметься Україна
І зацвіте нарешті рідний край.
Ми — козаки, ми — України діти,
Ти разом з нами пісню цю співай!

Приспів.

Об'єднайтесь у дві групи. Візьміть улюблені ударні або шумові інструменти і виконайте ритмічний супровід до пісні.

1-ша група

2-га група

- Що таке дума? Розкажи про особливості її будови.
- Які пісні називають історичними?
- Хто найчастіше виконував думи й історичні пісні?
- Яку народну пісню використав М. Лисенко у вступі до опери «Тарас Бульба»?
- Що тобі відомо про кобзу та бандуру?

Доповни мистецький проект «Народна музика» колекцією історичних пісень та народних дум, які найбільше тобі сподобалися.

Досліди, чи є історичні пісні у фольклорі інших народностей, що живуть на території України.

Урок 42. НАРОДНІ ГЕРОЇ В МИСТЕЦТВІ

Поміркуй, як називається жанр образотворчого мистецтва, присвячений зображенням сюжетів минулого.

Невідомий художник.
Козак Мамай

Образ відтворений у народному живописі: в оксамитовому жупані, сап'янових чоботях та синіх шароварах; кругла поголена голова із хвацько закрученим за вухо «оселедцем», довгі вуса, чорні брови, кари очі, тонкий ніс, рум'яні щоки — саме таким склався в народній уяві портрет красеня-козака.

Козака Мамая завжди малювали з кобзою, що є символом співучої душі народу. Кінь на картинах символізував народну волю, дуб — силу й могутність. Часто на малюнках зображували спис із прапорцем, козацький штоф і чарки. Це були речі, які нагадували про швидкоплинність життя та козацьку долю, в якій загроза смерті в бою була повсякденною реальністю: спис ставили на місці поховання, штоф і чарку клали до могили.

Народна картина — вид малярства, що розвинувся в Україні у 17–18-му ст. Сюжетами таких творів були реальні чи легендарні постаті та події, пов’язані з характерним народним побутом.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Справді народним художником був видатний український майстер пінзля **Віктор Наконечний**, у творчості якого народна картина посідала чільне місце. Він жив і творив у мальовничому селі Клембівка, що на Вінниччині. В. Наконечного недарма називають генієм: його кredo — малювати так, щоб викликати в глядача думки і слози.

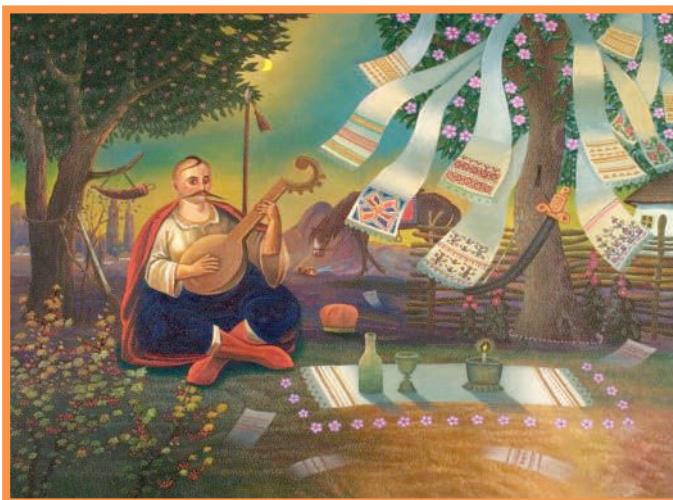
 Дізнайся більше про творчість Віктора Наконечного, скориставшись власним ґаджетом.

Віктор Наконечний

 Розглянь картину. Поміркуй, чи лише козак Мамай є центром цієї композиції. Що, на твою думку, символізують рушники, які тріпочуться на вітрі? Як ти вважаєш: створений художником образ відповідає традиційним народним уявленням про легендарного героя чи ні? Які елементи композиційного центру здаються тобі динамічними, а які — статичними? Поясни, чому.

V. Наконечний. Козак Мамай

Поради від майстра: щоб зобразити людину в стані спокою або руху, художник має брати до уваги особливі положення її тіла.

Розглянь графічні начерки фігур людей. Пригадай, що ти знаєш про статику та динаміку. Визнач, які зображення є статичними, а які — динамічними. Завдяки чому художникам вдалося передати ці стани?

Зверни увагу на фігуру людини, яка сидить із кішкою на руках. Як у цьому положенні візуально змінилися пропорції її тіла? Що підкреслює стан рівноваги та спокою цієї фігури?

Керуючись порадами майстра, створи зображення козака Мамая за зразком або за власним задумом. Доповни композицію характерними для народної картини деталями, що увиразнюють цей легендарний образ. Виконай роботу в кольорі, пам'ятаючи про засоби, за допомогою яких художники виділяють композиційний центр та зображують передній і дальній плани.

майстер-клас на youtube-каналі

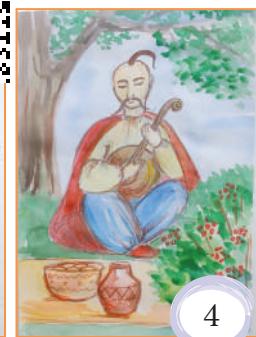
1

2

3

4

- Що таке народна картина?
- Опиши узагальнений образ козака Мамая, яким він постає на народних картинах.
- Розглянь малюнки своїх друзів. Обговоріть разом, які образи легендарного народного героя вам вдалося створити. Що вам допомогло у творчій роботі? Які художні засоби виразності ви використали, щоб привернути увагу глядачів до центру композиції?

У вільний час переглянь за допомогою ґаджета зразки витинанок. Визнач, який відомий математичний принцип покладено в основу створення витинанки. Дізнайся, чи є мистецтво витинанки в інших національних культурах.

Урок 43. ТАНЕЦЬ У МИСТЕЦТВІ

? Поміркуй, яку частину в українському музичному мистецтві займають танцювальні мелодії.

Вирушаймо в Країну українських народних танців.

Український народний танець формувався і вдосконалювався протягом віків. Він був тісно пов'язаний із життям, побутом, працею народу. Наші предки трепетно зберігали і розвивали кращі зразки танцювального мистецтва, передаючи від покоління до покоління форми танців, їхній характер і манеру виконання. Сьогодні мелодії традиційних українських танців лунають у містах і селах під час масових гулянь та родинних свят. А ще народний танець можна побачити на сцені у виконанні професійних або аматорських танцювальних колективів.

Завітаймо в гості до знавців народної хореографії, які розкажуть нам про особливості українського танцювального мистецтва.

Безсумнівно, одним із найпопулярніших народних танців є **гопак**. Це традиційний український танець запорозького походження, який виконують соло або групами у швидкому темпі. Оскільки гопак виник у Запорозькій Січі, то спочатку його виконували тільки чоловіки. Сучасний гопак танцюють і чоловіки, і жінки. Виконання танцю допускає імпровізацію (стрибки, присідання, обертання тощо).

Відеозапис «Гопак» (у виконанні Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського).

Гопак у виконанні Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського

Які елементи танцю тебе вразили? Добери слова, якими можна описати характер музики гопака.

Напевно, тобі вже відомо, що за часів Козаччини існував **бойовий гопак**. Під час танцю козаки відпрацьовували основні бойові елементи — блискавичну швидкість, потужні удари рук та ніг, спритність, характер і стійкість. Зараз мистецтво бойового гопака набуває в Україні дедалі більшої популярності.

Хмельницька федерація Бойового Гопака

Уривок із мультфільму «Це — наше, і це — твое. Всесвітньовідомий танок гопак — наш!» (телеканал ПЛЮСПЛЮС).

Що нового ти дізнався/дізналася про гопак? Звідки походить назва цього танцю?

До масових народних танців належить і **козачок**. Цей швидкий танець виконують парами, рядами, соло. Козачок має багато спільногого з гопаком, але за характером більш легкий і веселий.

Гра «Урок танців».

Об'єднайтесь у пари. Увімкніть відеозапис танцю козачок. Стежте за рухами танцюристів і повторюйте за ними прості елементи. Яка пара затанцює найкраще?

А який народний танець, на твою думку, особливо популярний взимку? Звісно, **метелиця**. Це масовий танець жвавого характеру і темпу, який виконують із переплетінням рук та

Метелиця у виконанні ансамблю народного танцю «Джерельце». Шостка, Сумська обл.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

швидким кружлянням, що нагадує снігову заметіль (метелицю). Танець супроводжується співом із текстами жартівливого характеру.

Українські народні танці гопак, козачок, метелиця (у виконанні оркестру народних інструментів; фрагменти).

Який настрій навіяла тобі музика? Чи вдалося тобі розпізнати мелодію кожного танцю? Який танець тобі найбільше сподобався? Що саме привернуло твою увагу?

Серед відомих народних танців вирізняється сuto чоловічий — гуцульський **аркан**. Його виконують зімкненим колом або півколом із топірцями в руках. Танець є головним елементом обряду посвящення юного гуцула в легіні (парубки), після чого той отримував право носити топірець та підперізуватися широким паском.

Аркан.

Печеніжин, Закарпатська обл.

Український народний танець аркан (відеофрагмент виступу хореографічного колективу).

Розкажи про свої враження від перегляду. Який основний елемент цього танцю? Опиши характер музичного супроводу й особливості національних костюмів танцюристів.

Об'єднайтесь у групу. Дослідіть, які національні танці є культурним надбанням інших народностей, що мешкають в Україні.

Виконуємо пісню М. Назарця «**Ми — козаки**» під фонограму. Спробуй себе в ролі соліста/солістки, а приспів виконай разом з однокласниками хором. Запишіть спів на диктофон та оцініть власне виконання.

- Про які народні танці ти дізнався/дізналася на уроці?
- Розкажи про походження та особливості виконання гопака.
- Який народний танець є сuto чоловічим? Що тобі відомо про нього?

Доповни мистецький проект «Народна музика» відеозаписами народних танців. Знайди в інтернет-джерелах відеоролики сучасних танців, схожих на гопак за ритмом і танцювальними елементами.

Урок 44. ТАНЕЦЬ У МИСТЕЦТВІ

Поміркуй, як можна передати характер танцю в образотворчому мистецтві.

Перші танці, що зародилися на зорі людства, означали зовсім не те, що називають цим словом сьогодні. У стародавні часи різноманітними рухами і жестами люди виражали свої враження від світу, настрій і стан душі.

Ти вже знаєш, що танець тісно пов'язаний із життям та побутом людей, тому він завжди відповідає характеру й духу певного народу. Проте основною ознакою для всіх видів танців є їхня виразна ритмічна будова. Саме той чи інший музичний ритм надає кожному танцю особливої неповторності.

Ритм має важливe значення і в образотворчому мистецтві, зокрема в декоративно-ужитковому: адже він яскраво простежується в різноманітних орнаментальних композиціях. Сьогодні ти ознайомишся з ритмом у витинанці.

Витинанка — вид українського народного декоративного мистецтва, а також художній твір у вигляді вирізаної з паперу орнаментальної або сюжетної композиції.

Танцівниці. Ахагара,
Центральна Сахара

Назва походить від слова «витинати», тобто «вирізати». Це ажурні й силуетні зображення, витяті ножицями чи вирізані спеціальним ножем з білого або кольорового паперу.

Перші паперові витинанки з'явилися в Україні у 17–18-му столітті і стали по-

Л. Концевич.
За мотивами творів Т. Шевченка

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

пулярною прикрасою житла. Зазвичай традиційна витинанка має сюжет — за нею можна було зрозуміти, у кого в селі народилася дитина, де гуляли весілля, які були свята. До речі, на свята українці виготовляли особливі витинанки: у вигляді сніжинок-зірочок, хреста, барвінкового цвіту чи постатей ангелів. Витинанка-хрест була оберегом — її чіпляли на сволок, де висіла дитяча колиска.

Особливо часто витинанками оздоблювали божники та мисники. Також ці художні вироби у вигляді серветок з ажурно вирізаними краями прикрашали полиці буфетів і тумбочок, слугували фіранками на вікнах.

Україна здавна славилася самобутніми майстрами, які створювали чудові витинанки. Безперечно, до цієї когорти належить і сучасна народна художниця **Наталія Гуляєва-Смагло**. Живе і творить пані Наталія на Вінниччині, працює вчителем образотворчого мистецтва. Вона — авторка серій унікальних витинанок та ілюстрацій до книжок.

Н. Гуляєва-Смагло

Розглянь виготовлену майстринею витинанку. Кого зображенено в центрі композиції? Який математичний принцип покладено в основу її створення? Де в цій роботі народна художниця використала орнаментальний ритм?

Н. Гуляєва-Смагло. Скіфія. Польовання

Дізнайся більше про творчість Н. Гуляєвої-Смагло, скориставшись власним гаджетом.

Поради від майстрині: створення витинанки пов'язане з урахуванням осі симетрії (симетричність зображення). Тому папір складають удвое, вчетверо, увосьмеро, наносять малюнок і вирізують його. Готовий виріб розкривають, вирівнюють і наклеюють на основу.

Створи ритмічну композицію «Хоровод» у техніці витинанки за зразком або за власним задумом. Дотримуйся вказаної послідовності роботи.

1

2

3

4

5

- Що таке витинанка?
- Для чого українці використовували витинанки в давнину?
- Розглянь роботи своїх друзів. Обговоріть, чи вдалося вам зробити свої зображення симетричними. Який вигляд мають ваші хороводні композиції?
- Назви відомий музичний твір, якому відповідає ритм твоєї витинанки.

У вільний час знайди в інтернет-джерелах і переглянь за допомогою гаджета зразки декоративних натюрмортів.

Урок 45. ЗВ'ЯЗОК НАРОДНОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО МИСТЕЦТВА

Які види народних пісень ти вже знаєш? Розкажи про їхні особливості.

Українці — надзвичайно співучий народ. Ми співаємо в будень і свято, у рідному домі й на чужині, виливаючи свою радість та журбу. Найбільший пласт народної творчості складають побутові пісні.

Побутові пісні — це пісні, в яких відображені почуття, переживання і думки людини, пов'язані з її особистим життям та життям усього народу.

Побутові пісні дуже різноманітні за тематикою, сюжетами й мотивами.

Розглянь віночок українських побутових пісень. Вислови припущення, про що вони розповідають.

Козацькі пісні пов'язані з історією козацтва. В них оспівуються козацькі походи, туга за рідними і батьківщиною, сутички з ворогами й нелегка доля в полоні.

Ліричні пісні розповідають про кохання і біль розлуки, родинні стосунки, щастя материнства.

У **жартівливих** піснях особисті почуття, сімейні незгоди або життєві історії змальовуються з доброзичливим гумором. Чимало таких пісень є **танцювальними**, бо мають чіткий ритм і живавий темп.

Кріпацькі пісні зображують тяжке підневільне життя селян, а **чумацькі** — нелегку долю чумаків, небезпеки, що підстерігають їх у дорозі і сум через розлуку з рідними.

У побутових піснях мелодія зазвичай нескладна, часто повторюються фрази або окремі слова, приспів іноді відсутній. Розповідь ведеться від імені героя/героїні або декількох осіб.

Розучуємо українську народну пісню «Їхав козак за Дунай».

Заспівай пісню спочатку під фонограму, а потім — а капела.

1. Їхав козак за Дунай,
Сказав: «Дівчино, прощай!
Ти, конику вороненький,
Скачи та гуляй!».
2. Вийшла, ручки заламавши
І тяженько заплакавши:
«Як ти мене покидаеш, —
Тільки подумай!».
3. «Білих ручок не ламай,
Ясних очок не стирай,
Мене з війни зі славою
К собі ожидай!»
4. «Не хочу я нічого,
Тільки тебе одного,
Ти будь здоров, мій миленький,
А все пропадай!»

Створи ритмічний супровід до пісні за допомогою рук і ніг, використовуючи різні способи видобування звуків: клацання, тупання, пlesкання тощо.

Ти вже знаєш, що професійна і народна музика тісно пов'язані між собою, — адже народні пісні часто стають основою для творів композиторів.

Українська народна пісня «Їхав козак за Дунай» (у виконанні хорової капели та народного оркестру; фрагмент).

Л. ван Бетховен. Варіації на тему «Їхав козак за Дунай» (обробка пісні для голосу в супроводі фортепіано, скрипки та віолончелі; обробка пісні для флейти і фортепіано; фрагменти).

Опиши свої враження від прослуханих творів. Як змінилась народна пісня у варіаціях Л. ван Бетховена? Які засоби виразності використав композитор? Добери слова, якими можна описати музику обох творів.

М. Пимоненко. У похід

мелодію і створив обробки для голосу в супроводі фортепіано, скрипки та віолончелі й обробку для фортепіано і флейти. Потім пісня долинула до Італії і залишилась там у творі італійського композитора **Томмазо Траєтта**. Учень В. А. Моцарта композитор **Й. Гуммель** та німецький композитор **Й. Шнайдер** теж написали обробки цієї пісні для інструментів і хору. Згодом з'явились переклади популярного пісенного твору французькою, чеською, англійською мовами. Пісня навіть здолала відстань через океан й опинилася в Америці.

Яким же чином ноти пісні потрапили до рук європейських композиторів та хто насправді її автор? Науковці з'ясували, що написав пісню **Семен Климовський** — козак Харківського полку. Отож, авторська пісня, створена три століття тому, стала не тільки українською народною, а й підкорила увесь світ.

Пригадай, яку музику Л. ван Бетховена ти слухав/слухала раніше. Дізнайся більше про цього унікального композитора, творчості якого не завадила навіть глухота, а згодом і цілковита втрата слуху.

Обробки народних пісень, зокрема й українських, здійснював майстер професійної музики **П. Чайковський**. Чудовим прикладом цього є використання української народної жартівливої пісні «Журавель» у симфонії композитора.

Українська народна пісня «Журавель» (у виконанні дитячого хору; фрагмент).

П. Чайковський. Симфонія № 2 до мінор: фрагмент четвертої частини (у виконанні симфонічного оркестру).

Як змінилась мелодія пісні в симфонічному творі? Які динамічні відтінки використав композитор? Пригадай:

поступове збільшення сили звуку має назву крешендо,

поступове зменшення — димінуендо.

Охарактеризуй засоби виразності обох творів.

Дізнайся більше про творчість П. Чайковського.

Завітаймо у гості до сучасних митців, які перетворюють народні пісні на популярні сучасні композиції.

Українські народні пісні «Гей, соколи!», «Взяв би я бандуру» в обробці О. Токар (у виконанні театру пісні «Джерела»; фрагменти).

Театр пісні «Джерела»

Розкажи про свої враження від прослуханої музики. Поміркуй, завдяки чому народні пісні отримують новезвучання в творчості сучасних виконавців.

- Які народні пісні називають побутовими?
- Що характерне для різних видів побутових пісень?
- Які українські пісні стали основою для професійних творів Л. ван Бетховена та П. Чайковського?

Дізнайся більше про народні пісні, які отримали друге життя в професійних творах. Доповни проект «Народна музика» записами побутових пісень.

Урок 46. ЗВ'ЯЗОК НАРОДНОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО МИСТЕЦТВА

 Поміркуй, що може бути спільного між професійним та народним мистецтвом.

Народне мистецтво формувалося протягом століть. У ньому, мов у дзеркалі, відображаються традиції, моральні основи, мрії, прагнення, переживання й естетичні ідеали цілих поколінь.

Народна творчість — це особливий вид діяльності людей, історична основа, на яку спирається світове мистецтво.

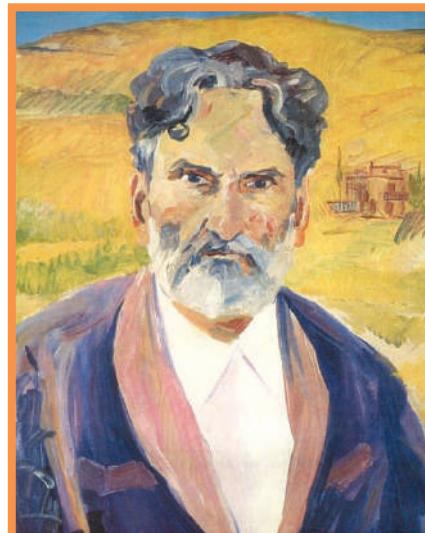
Професійне мистецтво проросло із мистецтва народного. Адже будь-який митець належить до того чи іншого народу, а відтак з раннього дитинства увібрал у себе певні звичаї та традиції, особливе розуміння краси, усвідомлене ще далекими пращурами.

Безсумнівно, таким художником був вірменин за походженням **Мартiros Сар'ян**. Він, як і безліч інших професійних митців, дивився на світ очима власного народу, сповідував його моральні й естетичні принципи, але відтворював дійсність через власне бачення навколошнього світу, втілюючи в своїх роботах різні за настроем та характером образи.

Сьогодні ми побуваємо у творчій майстерні цього славетного художника, якого мистецтвознавці називають видатним майстром кольору.

М. Сар'ян говорив так: «Колір — це справжнє диво! У поєднанні із сонячним світлом він створює внутрішній зміст форм, виражає суть світового буття».

Своїм головним учителем митець вважав природу рідної землі — барвисту, яскраву, життерадісну. Його картини, зокрема декоративні натюрморти, вражают насиченими, соковитими кольорами, що притаманні сонячній Вірменії.

М. Сар'ян. Автопортрет

Пригадай, що таке натюрморт. Що зображують художники у натюрмортах?

Декоративний натюрморт — це спрощене зображення форм предметів, у якому переважають локальні кольори та їхні контрастні поєднання.

У декоративному натюрморті значну увагу приділяють стилізації природних форм.

Пригадай, що називають стилізацією.

Для створення декоративного зображення художник ретельно вивчає об'єкт, виділяє в ньому найбільш характерні елементи і стилізує їх.

Розглянь репродукцію картини М. Сар'яна. Кого і що на ній зображене? Що є основою цього натюрморту? Які деталі підказали тобі, що художник зобразив квіти? Чи відрізняються квіти у натюрмортах від тих, що зустрічаються в реальному житті? Що дозволяє тобі так стверджувати? Охарактеризуй поєднання кольорів на картині М. Сар'яна. Який настрій у тебе викликає споглядання цієї роботи?

Дізнайся більше про творчість М. Сар'яна, скориставшись власним гаджетом.

M. Сар'ян. Натюрморт

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Створи декоративний натюрморт «Маковейчик — магічний букет-оберіг» за зразком або за власним задумом, зобразивши квіти чи елементи, які більше тобі до вподоби. Дотримуйся вказаної послідовності роботи.

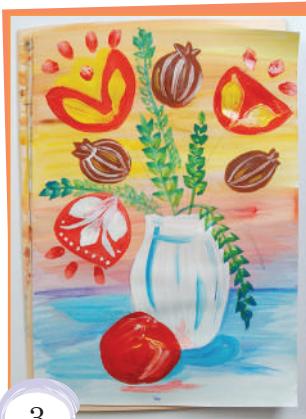

1

2

майстер-клас на youtube-каналі

3

4

5

- Що таке декоративний натюрморт? Чим він відрізняється від звичайного натюрморту?
- Розглянь роботи своїх друзів. Обговоріть, чи вдалося вам надати власним натюрмортам декоративності. Які засоби ви для цього використали?

У вільний час за допомогою свого Ґаджета переглянь відеозапис українського народного танцю гопак у виконанні професійного танцювального колективу.

УРОК 47. НАРОДНІ МОТИВИ В МУЗИЦІ ТА СКУЛЬПТУРІ

Пригадай, що таке оркестр. Які види оркестрів тобі відомі?

Оркестр — це колектив музикантів, об'єднаних для спільного виконання різних за характером музичних творів.

Ти вже знаєш, що оркестри поділяють на види залежно від складу музичних інструментів та кількості виконавців. Розібратись у цьому розмаїтті нам допоможе фахівець-музикознавець. Тож виrushаймо до нього в гості.

До **струнного** оркестру входять струнно-смичкові інструменти: скрипка, альт, віолончель, контрабас. Основу **камерного** оркестру складає група струнних, до якої додаються ще дерев'яні духові та ударні інструменти. **Духовий** оркестр найчастіше грає просто неба: у парках і скверах, на вулицях та площах. До складу такого оркестру входять мідні та дерев'яні духові, а також ударні інструменти.

Поміркуй, чому струнні й духові оркестри називають іще оркестрами однорідного складу.

У скарбниці інструментальної музики, призначеної для оркестрового виконання, є чимало творів, написаних українськими композиторами на основі народних пісень та мотивів.

М. Березовський. Уривок із симфонії № 1 до мажор (у виконанні академічного камерного оркестру «Віртуози Львова»).

Який настрій викликала в тебе прослухана музика? Звучання яких музичних інструментів тобі вдалося розпізнати? Охарактеризуй засоби музичної виразності цього твору.

Камерний оркестр — невеликий за кількістю виконавців колектив, який виконує музичні твори у невеликих приміщеннях.

На жаль, більшість творів талановитого українського композитора **Максима Березовського** існували лише в рукописах, і тому не збереглися. Однак на початку 2000-х років завдяки зусиллям американського диригента Стівена Фокса в архівах Ватикану було знайдено нотний запис симфонії до мажор, яку вважали втраченою з кінця 18-го століття. В Україні симфонія вперше прозвучала у 2016 році. А 2020 року на батьківщину повернулися віднайдені партитури симфоній № 11 та № 13.

Особливим видом оркестру є **оркестр народних інструментів**. У ньому зібрані музичні інструменти, які нація вважає невід'ємною частиною своєї духовної культури.

Академічний камерний оркестр
«Віртуози Львова»

Національний академічний оркестр народних інструментів України

Л. Ревуцький. Уривок із симфонічної п'еси «Козачок»
(у виконанні Національного оркестру народних інструментів України).

Що ти уявляєш під цю музику? Які засоби виразності використав композитор для створення образу народного танцю?

У творчості **Левка Ревуцького** чільне місце займає народна музика, зокрема обробки народних пісень і танцювальних мелодій. Симфонічна п'еса «Козачок» вражає неповторним народним колоритом, захоплює нестримною енергією, яскраво відтворює жвавий характер українського танцю.

Дізнайся більше про творчість Л. Ревуцького.

Л. Ревуцький. «Козачок»: відеофрагмент виступу Національного оркестру народних інструментів України.

Які народні інструменти ти побачив/побачила в цьому відеозаписі? Спробуй розпізнати їхнє звучання на слух, заплющивши очі.

Поміркуй, чи може оркестр звучати злагоджено без керівника. Обґрунтуй свою думку.

Диригентка
Оксана Лінів

Великому музичному колективу необхідний **диригент** — фахівець, який керує виконавцями за допомогою системи умовних рухів, виразу обличчя, погляду тощо. Диригент не тільки стежить, щоб музиканти грали злагоджено, — він прагне досягти максимальної виразності звучання, щоб донести до слухачів задум композитора.

Зустрічаймо диригентку **симфонічного** оркестру.

Симфонічний оркестр — великий колектив музикантів, який виконує симфонічні музичні твори.

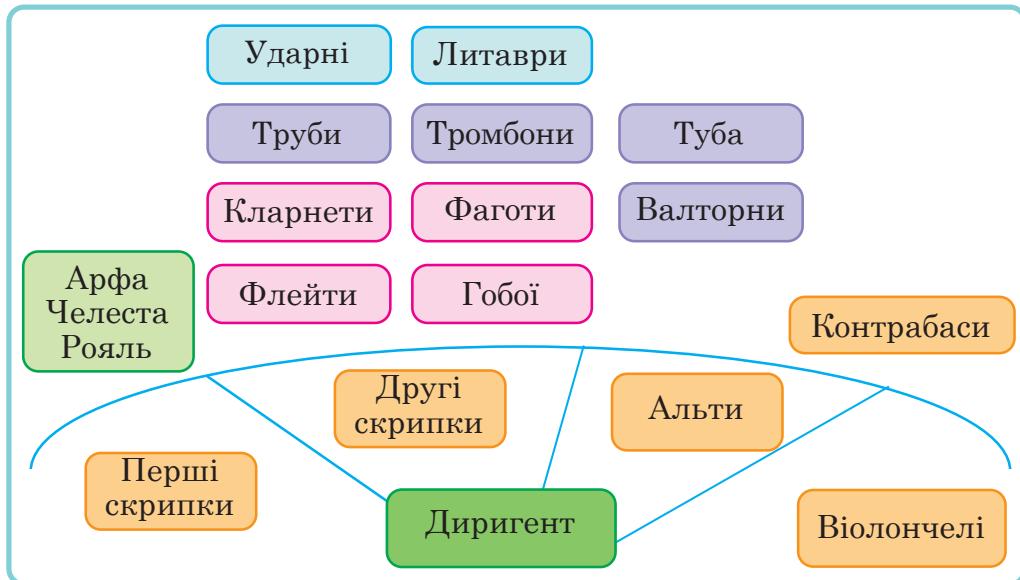
Симфонічний оркестр, як і **естрадний** та **джазовий**, належить до оркестрів мішаного складу інструментів.

Обговори із сусідом/сусідкою по парті, які твори виконують естрадний і джазовий оркестри.

Розглянь схему симфонічного оркестру (с. 159). Зверни увагу на групи музичних інструментів та їх розташування на сцені. Поміркуй, чому назви музичних інструментів на схемі виділено різними кольорами.

Ю. Шевчук. «Шумка-гопак» (у виконанні оркестру «Київ-класік»; фрагмент).

Поділися своїми враженнями від прослуханого твору. Які засоби виразності використав композитор для втілення образу народного танцю? Звучання яких інструментів передає притаманні гопаку стрибки та обертання? Яку роль у звучанні оркестру виконують ударні інструменти і ксилофон?

Виконуємо українську народну пісню «Іхав козак за Дунай» під фонограму.

Заспівай із друзями хором. Створіть ритмічний супровід до пісні на ударних та шумових інструментах.

Гра «Я — композитор/композиторка».

Придумай танцювальну мелодію за поданим ритмічним малюнком і відтвори її на металофоні. Заспівай свою пісню друзям.

- Що таке оркестр? Чим відрізняється симфонічний оркестр від камерного?
- Хто такий диригент? У чому полягає його роль?
- Які народні мотиви прозвучали в оркестровій музиці, що лунала на уроці?

Дізнайся більше про народні танці, що особливо популярні у твоєму місті/селі. Доповни проект «Народна музика» записами оркестрових творів, написаних за народними мотивами.

УРОК 48. НАРОДНІ МОТИВИ В МУЗИЦІ ТА СКУЛЬПТУРІ

Розкажи, де ти бачив/бачила твори круглої скульптури. Чим вони тебе вразили?

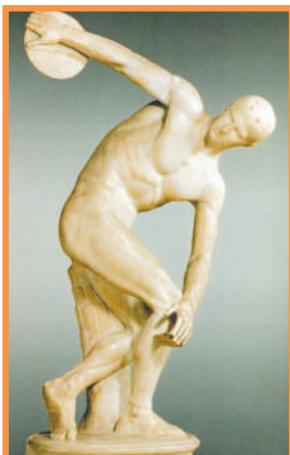
Ти вже знаєш, що головним засобом художньої виразності скульптури є **об'єм**. Саме він відрізняє скульптуру від інших видів мистецтва, адже графіка і живопис можуть передати об'ємність предмета лише ілюзорно, тобто не насправді. Яблуко, навіть дуже реалістично намальоване, залишається лише зображенням на площині — папері чи полотні. А яблуко з пластиліну буде на вигляд, як справжнє, хіба що з'їсти його неможливо.

Історія мистецтва свідчить, що вже наші далекі пращури прагнули створювати об'ємні зображення істот у стані спокою чи в русі: спочатку — тварин, а згодом — і людей. Первісним художникам було дуже цікаво показати фігуру людини не лише спереду, а з усіх боків, і передати кожен її рух.

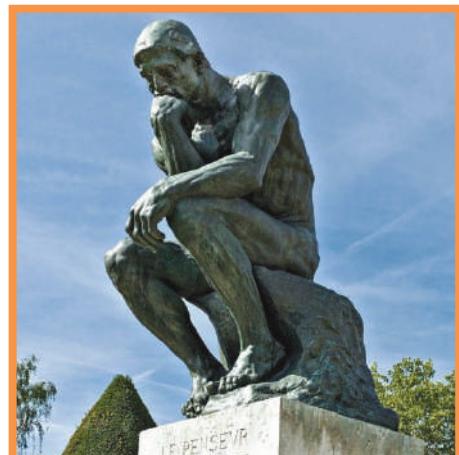
Пластичне мистецтво розвивалося протягом віків. Статуї, що їх створили геніальні митці минулого — давньогрецькі майстри Мірон і Поліклет, італійці Мікеланджело Буонарроті і Лоренцо Берніні, француз Огюст Роден та український скульптор Йоган Пінзель, — визнані скульптурними шедеврами.

Уважно розглянь світlinи із зображеннями скульптурних творів. У якій скульптурі відтворено людину в русі, а в якій — у стані спокою? Поясни свою думку. Пригадай, що ти знаєш про пропорції людського тіла.

Мірон. Дискобол.
Стародавня Греція

О. Роден.
Мислитель

Володимир Лупійчук

Багато скульпторів залюбки звертаються до зображення подій, пов'язаних з історією народу, його традиціями, віруваннями та сподіваннями. Красномовним свідченням цього є творчий доробок відомого українського скульптора і різьбяра, заслуженого майстра народної творчості України **Володимира Лупійчука**, якого називають співцем українського козацтва.

«Козацтво — моя зоря, мое сонце, котре зігрівало, манило мене у світ вільного і гордого, багаторядного людського життя. Дух козаччини, котрий несе із глибини віків нашу національну ідею, владно кличе нас іти до поставленої мети: відродження української нації і на її основі розбудови Української Національної Держави», — писав В. Лупійчук.

Його скульптурні роботи виставляють у багатьох містах України: в Каневі, Києві, Черкасах, Чигирині, Яготині.

Дізнайся більше про творчість В. Лупійчука, скориставшись власним ґаджетом.

Розглянь скульптурну композицію. Що зобразив майстер у своїй роботі?

До якого періоду історії України можна віднести сюжет цього твору? Чому ти так вважаєш? Яким є дане зображення: статичним чи динамічним? Обґрунтуй свою думку.

В. Лупійчук. Двобій

В історії українського козацтва є цікавий факт: парубка, який потрапляв на Запорозьку Січ, одразу скеровували на навчання — читати й писати, грати на музичних інструментах і... танцювати. Дивно, чи не так? Але тільки на перший погляд, бо гопак — танець не простий. Це своєрідна розминка, що допомагала розвивати силу, швидкість реакції та спритність, — якості, які часто рятували козакові життя під час бою. І лише згодом гопак поширився по всій Україні й став найвідомішим національним танцем.

Створи об'ємну двофігурну композицію «Гопак» за зразком або за власним задумом. Передай у своїй роботі характерне положення тіл танцюристів: можливо, це буде рух, який тобі найбільше сподобався під час перегляду відеозапису танцю.

майстер-клас на youtube-каналі

- Що є головним засобом художньої виразності скульптури?
- Із творчістю якого відомого українського скульптора ти ознайомився/ознайомилася сьогодні?
- Розглянь роботи своїх друзів. Обговоріть, чи вдалося вам відтворити пропорційну будову тіл людей і характерні танцювальні рухи. Які притаманні скульптурі засоби виразності ви використали?

Розглянь перші весняні квіти. Особливу увагу зверни на форму та колір стебел, листочків і власне квіток.

Гопак.
Мініатюра, кераміка

Урок 49. ВЕСНУ ЗУСТРІЧАЄМО

Розкажи, які почуття тебе охоплюють із приходом весни. Який образ весни постає у твоїй уяві?

Весна — час пробудження природи від зимового сну, час розквіту нового життя й наближення циклу польових робіт. Із весною люди пов'язували свої сподівання на тепло, гарну погоду і щедрий майбутній урожай. Тож в Україні протягом віків сформувалися традиції зустрічі весни з народними гуляннями, піснями, хороводами й обрядовими іграми.

Починалися свята з обряду закликання весни:

— Ой ти весна, ти весна,
Ти чого до нас прийшла?
— Я прийшла до вас з теплом,
Із зеленим житечком.

Діти носили в руках обрядове печиво «жайворонки» — коржики у вигляді птахів — і закликали пташок із вирію. Дівчата водили хороводи, співали веснянки.

Веснянки — старовинні календарно-обрядові пісні, пов'язані з початком весни і наближенням весняних польових робіт.

У різних регіонах України побутували й інші назви веснянок: **ягілки, маївки, гагілки, риндзівки, гаївки** тощо. Для цих народних пісень характерні багаторазові повторення однієї або двох поспівок у межах невеликого діапазону і проста мелодія.

Відеофрагмент із проекту фольклорного гурту «Древо» «Веснянки. Частина перша» (за участі фольклорних гуртів «Володар», «Орел» та «Рожаниця»).

Фольклорний гурт «Древо». Київ

Поділися своїми враженнями від перегляду. Що було для тебе новим та цікавим?

Фольклорний гурт «Древо» збирає народні пісні під час етнографічних подорожей і популяризує унікальну національну культуру не тільки в Україні, але й в країнах Європи, де проводить майстер-класи зі справдешнього українського народного співу.

Українська народна веснянка (у виконанні гурту «Древо»).

Розкажи про свої враження від прослуханої пісні. Охарактеризуй особливості виконання веснянки фольклорним колективом.

Ти вже знаєш, що обробки народних пісень здійснюють чимало композиторів. А ще цим займаються професійні аранжувальники та вокалісти.

Українська народна пісня «Вербовая дощечка» (в сучасній авторській обробці та виконанні співачки Навки).

Який настрій створює ця пісня? Які засоби музичної виразності тобі вдається розпізнати?

NAVKA (М. Тимофійчук)

Серед обрядових весняних ігор дуже поширеними були «Віночок», «Хрещик», «Зелений шум», «Вербовая дощечка», «Володар», «Жук» та інші.

Гра-веснянка «Вербовая дощечка».

Оберіть на роль головної героїні Насточки дівчинку. Станьте парами, візьміться за руки та підніміть їх угору, утворивши «струмочок». Діти виконують два куплети пісні, а «Насточка» ходить у такт музики та обирає собі пару.

Помірно

Ver - бо - ва - я до - щеч - ка, до - щеч - ка, до - щеч - ка.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

1. Вербовая дощечка, дощечка, дощечка,
По ній ходить Насточка, Насточка, Насточка.

«Насточка» ступає попід з'єднаними руками.

2. Де ти, Насте, бувала, бувала, бувала,
Як діброва палала, палала, палала?

Діти роз'єднують руки і стають у дві колони на відстані, щоб «Насточка» змогла пройти між ними і повернутися на початок «струмочки».

3. Решетом воду носила, носила, носила
Ta й діброву гасила, гасила, гасила.

«Насточка» виконує третій куплет соло, вибирає собі пару серед дітей у колоні і стає першою перед «струмочком». Дитина, яка залишилася без пари, буде «Насточкою». Гра повторюється спочатку.

Великодні гаївки.
Сахкамінъ, Хмельницька обл.

Розучуємо пісню Н. Май [«Українонько моя!»](#).

Приспів:

Українонько моя, Українонько моя,
Чорнобрива, серцю мила,
Українонько моя!

Тричі

1. Де ліси і гори, річка вдалині,
Линуть на просторах батьківські пісні.
Вишиті сорочки, цвіт калини —
To сини і дочки України!
Приспів (двічі).

2. Де хатина біла, стежка в спориших,
Дівчинонька мила — коси у стрічках.
Колихає в люлі мати сина,
І співає пісню Україна!

Приспів (двічі).

3. Нехай на Україні панує мир усюди,
Хай рясно розквітає вкраїнська земля,
Нехай у кожній хаті життю радіють люди,
Хай рідну Україну Господь благословля! | Тричі

Приспів (тричі).

Проплескай у долоні ритм пісні.
Створи разом із друзями ритмічний супровід на шумових інструментах.

- Які особливості весняних свят тобі запам'яталися?
- Розкажи про народні ігри та традиції зустрічі весни.
- Чим цікава творчість фольклорного гурту «Древо»?

Доповни проект «Народна музика» відеозаписами веснянок та обрядових ігор.

Урок 50. ВЕСНУ ЗУСТРІЧАЄМО

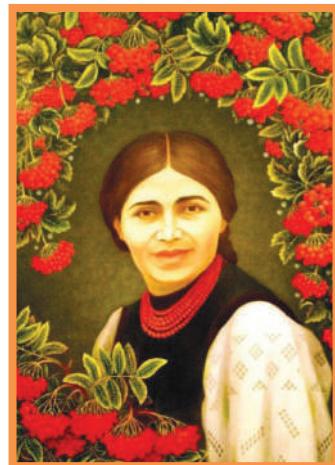

Які весняні квіти ти знаєш? Який настрій вони створюють?

У більшості людей слово «весна» асоціюється з першими ніжними квітами, які тягнуться своїми тендітними пелюстками до теплих сонячних променів. Квіти милують око і влітку, і восени. Можливо, тому образи квітів живуть у творах багатьох відомих художників, серед яких особливе місце займають картини **Катерини Білокур**.

Творчість народної художниці із села Богданівка, що на Полтавщині, належить до найкращих надбань української культури 20-го століття.

Свої квіти майстриня завжди писала живі, з натури, нерідко поєднуючи в одній картині весняні й осінні. «Катерина Василівна Білокур є тією глибоко національною особистістю, яка символізує Україну, її культуру, самобутню мистецьку душу, уособлює найвищі якості, притаманні національному ідеалові», — писав відомий український мистецтвознавець Микола Кагарлицький.

А. Самарська.
Портрет К. Білокур

Дізнайся більше про творчість К. Білокур, скориставшись власним ґаджетом.

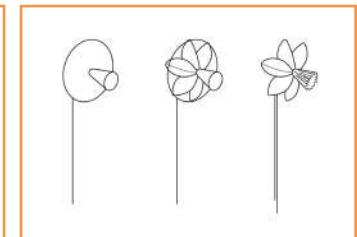
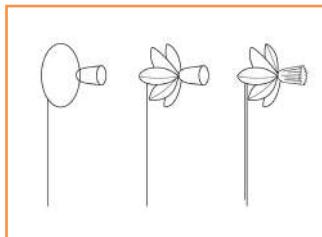
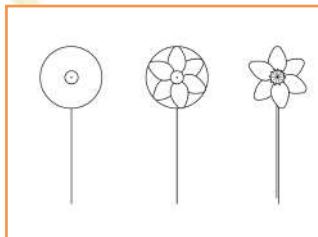
Розглянь картину. Які квіти намалювала художниця? Завдяки чому вона досягла особливої яскравості та виразності зображених квітів? Якби тобі довелося виконувати подібний натюрморт аквареллю, де, на твою думку, варто було б використати техніку «по-вологому», а де — «по-сухому»? Поясни, чому ти так вважаєш.

К. Білокур. Польові квіти

Розглянь квіти на світлині. Зверни увагу, що вони перебувають у різному положенні відносно кута твого зору. Тож, аби намальовані квіти мали природний вигляд, варто зобразити їх у різних ракурсах. Використай як підказку подані ескізи і створи композицію «Нарцис — квітка сонячної весни».

1

2

3

маїстер-клас на youtube-каналі

- Що нового ти дізнався/дізналася про творчість Катерини Білокур?
- Розглянь роботи своїх друзів. Обговоріть, кому з вас вдалося правильно передати будову квітів у різних ракурсах, а хто зміг виділити композиційний центр на тлі дальнього плану, комбінуючи техніки акварель «по-вологому» та «по-сухому».

У вільний час поспостерігай за ознаками весни у природі. За допомогою власного ґаджета сфотографуй весняні краєвиди, які тобі найбільше сподобалися.

Урок 51. НАРОДНІ ВЕСНЯНІ МОТИВИ

Пригадаймо наші зустрічі у колі народних митців і мисткинь. Відкривай свою книгу музичних вражень і запиши, що тобі найбільше сподобалося та запам'яталося.

Перша зупинка — «Музична вікторина»

Послухай фрагменти музичних творів, які звучали на уроках. Пригадай назви цих композицій. Визнач, які з них є народними, а які створені композиторами на основі народних пісень та мотивів.

Друга зупинка — «Знавці музики»

Під час нашої подорожі ми ознайомилися з українськими народними музичними інструментами, зразками вокального та інструментального фольклору.

1. Дай відповіді на запитання.

- Які народні музичні інструменти вважають символами України?
- На які види поділяють український фольклор? Розкажи про їхні особливості.

- Що ти знаєш про народні свята та обряди?
- Які фольклорні твори тебе найбільше вразили?
- Розкажи про особливості побутових пісень. Пригадай назви пісенних творів, які ми слухали на уроках.
- Які види оркестрів існують? Чим відрізняється камерний оркестр від оркестру народних інструментів та симфонічного оркестру?

2. Поясни значення слів.

фольклор

веснянка

колядка

щедрівка

бандура

сопілка

вертеп

литаври

Третя зупинка — «Співоча студія»

Вирушаймо у студію звукозапису, аби разом прослухати зроблені вами записи пісень у власному виконанні.

Пригадайте свої враження від цього процесу й обговоріть, чий виступ був найцікавішим. Оцініть власне виконання, вибравши відповідний смайлік.

Заспівай разом із друзями пісню Н. Май «Українонько моя!».

Об'єднайтесь у декілька музичних гуртів, придумайте їм назви і влаштуйте конкурс на краще виконання пісні. Супроводжуйте свій спів танцювальними рухами в ритмі музики.

Четверта зупинка — «Ігрова хвилинка»

Л. Ревуцький. Вокальний цикл «Сонечко»: № 3 — «Подоляночка» (у виконанні К. Радченко).

Поділися своїми враженнями від прослуханого твору. Що тобі найбільше сподобалося? Пригадай разом із друзями народні обряди зустрічі весни. Візьміться за руки і виконайте весняний хоровод під пісню «Подоляночка».

П'ята зупинка — «Танцювальний майдан»

Влаштуй разом із друзями танцювальний флешмоб під музику народної польки в обробці В. Самойленка у виконанні ансамблю сопілкарів Національного оркестру народних інструментів України.

Об'єднайтесь у пари і танцюйте, передаючи естафету іншій парі. Яка пара виконає польку найкраще?

Презентація колективного проекту «Народна музика»

Перша група — «Пісняри» — демонструє скарбничку народних пісень, записаних у форматі mp3, супроводжуючи записи коротким коментарем.

Друга група — «Фольклористи» — показує колекцію відеовиступів відомих фольклорних колективів країни.

Третя група — «Інструменталісти» — презентує колекцію інструментальної народної музики.

Четверта група — «Режисери» — ознайомлює однокласників зі сценарієм святкового вечора, присвяченого народній музиці, розподіляє ролі й починає підготовку.

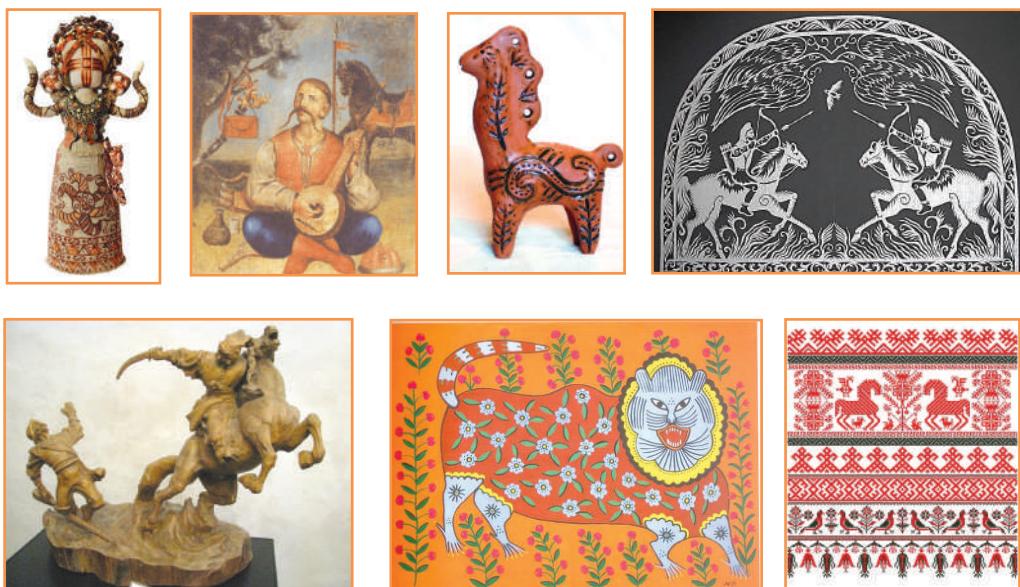
Урок 52. НАРОДНІ ВЕСНЯНІ МОТИВИ

Пригадаймо наші зустрічі у колі народних митців і мисткинь. Відкривай свій альбом здобутків та вражень і запиши, що тобі найбільше сподобалося й запам'яталося.

Перша зупинка — «Галерея образів»

Розглянь зображення творчих робіт. Які види декоративно-ужиткового мистецтва вони ілюструють? Охарактеризуй художні образи, втілені майстрами та майстринями.

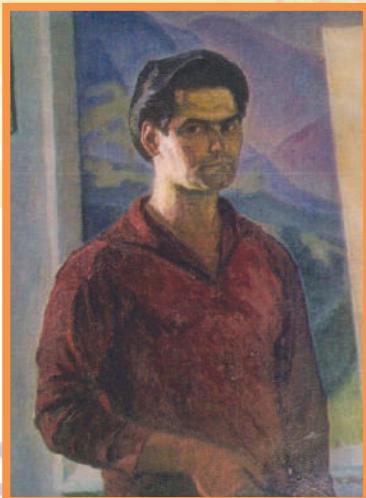

Друга зупинка — «Знавці мистецтва»

Дай відповіді на запитання.

- Що тобі відомо про оберегову символіку?
- Які народні символи українці здавна використовують у вишивці?
- Що таке декоративна ланка в орнаменті?
- Які твори називають народними картинами? Хто став найулюбленишим героєм народного живопису?
- Що таке витинанка?
- Які ознаки притаманні декоративному натюрморту?

Третя зупинка — «В гостях у майстра»

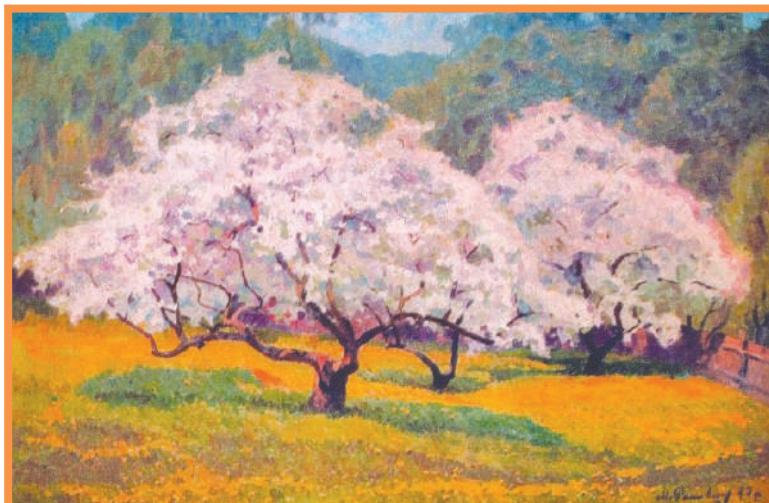
М. Романишин

Весна захоплює уяву багатьох прекрасних митців, серед яких і знаний майстер пензля, народний художник України **Михайлло Романишин**.

У його мистецькій спадщині чимало різноманітних сюжетних картин, портретів і пейзажів, які вирізняються особливою самобутністю. Художник органічно поєднував у своїх творах декоративність народного мистецтва й матеріальність пластичної форми, завершеність композиції та чуттєве сприйняття природи. Як говорив сам художник, «... для кожного митця — письменника, композитора, актора чи художника — найважливіше любити те, що тебе оточує, та передавати цю любов глядачеві...».

Розглянь створений майстром пейзаж. Які враження викликала в тебе ця картина? Яку пору року зобразив митець? Чому ти так вважаєш? Завдяки чому художникові вдалося виділити композиційний центр? Що дозволяє тобі це стверджувати?

Зверни особливу увагу на зображення квітучих яблунь у планах: дерево на передньому плані намальоване нижче і яскравіше, ніж наступне. Крім того, дерева на дальньому плані — тъмяні та невиразні.

М. Романишин. Яблуні в цвіту

Четверта зупинка — «Творча»

Створи за власною уявою пейзажну роботу «Весняні мотиви», використовуючи метод загородження й комбінування акварельних технік «по-вологому» та «по-сухому». Виділи головне у композиції розміром, кольором і тональним контрастом. Перш ніж почати роботу, обов'язково переглянь світlinи із краєвидами, сфотографованими тобою напередодні.

майстер-клас на youtube-каналі

П'ята зупинка — «Виставкова»

Влаштуй разом із друзями виставку своїх робіт. Обговоріть, чи вдається вам передати настрій ранньої весни. Які кольори ви для цього використали? Які методи та прийоми допомогли вам створити на малюнках ілюзію глибини простору? Оцініть власні роботи за допомогою смайліків.

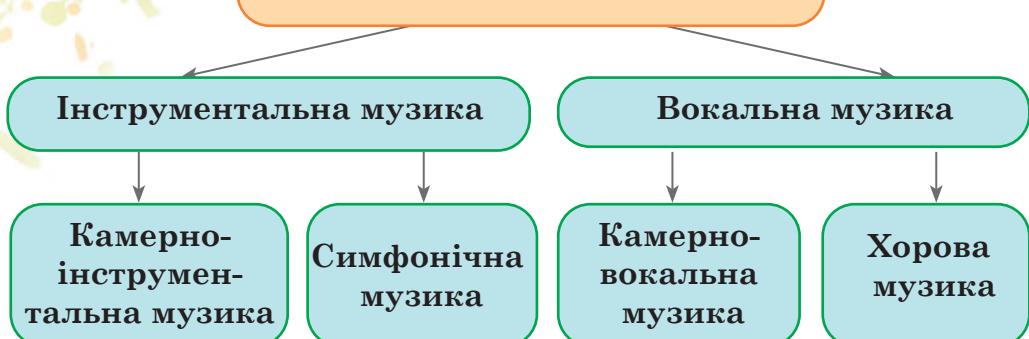

Урок 53. ПРОФЕСІЙНЕ МИСТЕЦТВО

Пригадай різновиди музики, яку створюють професіонали. Розглянь схему та розкажи, які види музики тобі подобаються найбільше і чому.

Професійне музичне мистецтво

Скарбничка професіонала: засоби музичної виразності, музичні форми, музичні жанри тощо.

Хто бере участь у створенні та виконанні творів музичного мистецтва? Прослідкуємо шлях, який проходить професійна музика від народження до того часу, коли вона потрапляє до слухачів.

Музика зароджується в задумах **композитора**, який записує її нотами на нотний аркуш. Він визначає темп виконання твору, зазначає в тексті динаміку, розставляє по тексту по-значки щодо особливостей її виконання (штрихи), у вокальній музиці під нотами підписує слова тощо. Далі твір потрапляє

в друкарню і доходить до **виконавця** або **колективу виконавців**. Надалі над твором працюють **аранжувальники**, **звукорежисери**, які перетворюють звук у цифровий запис в спеціальних студіях. Сучасні композитори можуть самостійно робити аранжування і запис твору. Коли музичний твір вже записано, він миттєво роз-

літається мережами, потрапляє на телебачення, лунає на радіохвильях. Але жоден цифровий запис не замінить живий звук та живе сприймання, яке слухач може отримати в концертному залі або театрі.

Професійна музика — музика, котру створює композитор. Вона іноді тісно пов'язана з народною. Народні твори продовжують «жити» у творах майстрів.

Зупинка «Професійна інструментальна музика»

Професійна інструментальна музика пройшла довгий шлях свого розвитку епохами, стилями, країнами від зародження до сучасних слухачів. Велика заслуга в поширенні твору належить виконавцям, бо залежить від того, наскільки ті майстерно вміють донести задум композитора до своїх прихильників. Бути справжнім віrtуозом гри на інструменті дуже важко — лише численні репетиції та вправи роблять людей майстрами-виконавцями.

Чи замислюєшся ти над тим, чому деякі музичні твори живуть так довго? Бо це справжні шедеври, що перевірені часом!

Шедевр — довершений у своєму жанрі твір, що отримав визнання від критиків та слухачів за надзвичайну майстерність.

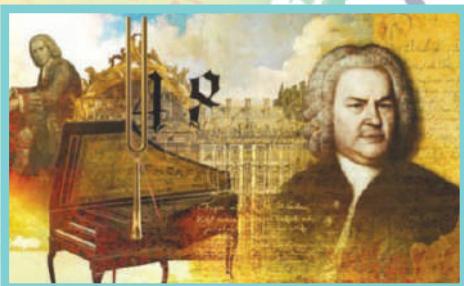
Зазирнемо в сторінку історії, яка пов'язана з історією народження шедевру, в майстерню відомого німецького композитора Йоганна Себастьяна Баха.

Й.С. Бах. Прелюдія та фуга до мажор із циклу «Добре темперований клавір» (фортепіано).

«Добре темперований клавір» — це цикл творів Й.С. Баха, що складається з двох зошитів, у кожному з яких зібрано прелюдії та фуги у різних тональностях. Збірки були задумані композитором як твори для тренування охочого до навчання музичного юнацтва. Й.С. Бах цими збірками довів, що

всі 12 мажорних та 12 мінорних тональностей є рівноправними й однаково цікавими для виконавців.

Бах не уявляв свого життя без творчості. Він продовжував писати музику навіть тоді, коли внаслідок хвороби цілком осліп: композитор диктував нотні тексти.

Опиши, яким є характер музичного твору. Як музика допомагає створити образ безкінечності, світла та простору? Якими є темп і характер мелодії?

Музика, яка була створена в XVII столітті, дійшла до нас та отримала сучасну обробку.

Й. С. Бах. Прелюдія до мажор із циклу «Добре темперований клавір» (у сучасній обробці).

Поміркуй, як змінилась музика в сучасній обробці. Який інструмент її виконував?

Дізнайся більше про творчість Й. С. Баха в останні роки його життя.

Зупинка «Професійна вокальна музика»

Серед багатьох шедеврів світової класики окрему сторінку становлять вокальні твори. У колі професійних музикантів та виконавців дізнаємось більше про шедеври вокальної майстерності.

Академічний спів можна без сумніву відрізняти від стилю виконання сучасних пісень. Для того, щоб навчитись добре співати, потрібна кропітка щоденна праця над постановкою голосу та стилем виконання.

Італію вважають батьківщиною оперного мистецтва та відомої школи вокального мистецтва, де зародився стиль **бельканто**. Він поширився й панував у більшості країн Європи протягом XVIII та початку XIX століття.

На межі ХХ–XXI ст. великої популярності набули виступи зірок оперної сцени. Тріо класичних тенорів — **Пласідо Домінго, Хосе Каррерас** (Іспанія) та **Лучано Паваротті** (Італія) — і славетна співачка сопрано **Монсеррат Каба-**

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

льє (Іспанія) підкорювали серця любителів оперного співу в усьому світі.

Ф. Шуберт. «Ave Maria» («Радуйся, Маріє») (у виконанні Хосе Каррераса, Пласідо Домінго, Лучано Паваротті та Віденського симфонічного оркестру).

Уривок з арії Дездемони «Ave Maria» з опери Дж. Верді «Отелло» (у виконанні Монсеррат Кабальє).

Розкажи про тембри голосів, які ти розпізнав/розпізнала в цьому творі. Про що розповіла тобі музика? Що вона допомогла тобі зrozуміти? Чи розказала тобі музика про любов до матері? Що притаманно академічній матері співу? Які твої враження від прослуханих творів?

Пласідо Домінго, Хосе Каррерас
та Лучано Паваротті

Монсеррат Кабальє

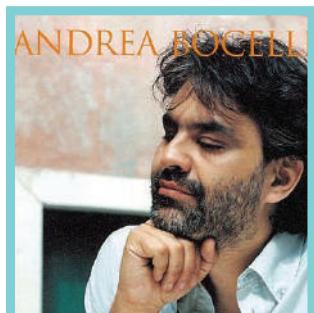
Історія однієї відомої пісні є дуже цікавою. Вона облетіла увесь світ та стала надзвичайно популярною.

Дж. де Куртіс та Е. де Куртіс. Неаполітанська пісня «Torna a Surriento» («Повернись у Сорренто») (у виконанні Андреа Бочеллі).

ANDREA BOCELLI

Знайди слова для опису мелодії та характеру пісні.

Андреа Бочеллі

Дізнайся з додаткових джерел про шлях до успіху й визнання талановитого співака Андреа Бочеллі, який осліп іще в підлітковому віці.

Розучуємо пісню «Україна тополина» (слова і музика А. Сердюка).

1. Земля тополина, свята і єдина,
Умита слізовою й водою Дніпра.
Ми разом з тобою велика родина,
На всіх одна радість у нас і журба. | Двічі
Приспів:

Моя Україно, для доњки і сина
Немає ріднішої в світі землі!
Є землі тепліші, але неодмінно
Вертають до тебе твої журавлі. | Двічі

2. Сльоза в твоїй пісні гримить іще й досі,
Чорнобильський вітер гірчить на вустах.
А неба твого вже не хмариться просинь,
Надія в душі колоском пророста. | Двічі
Приспів.

3. Хай сонце свободи нас лагідно гріє,
Хай руки держави тобі подають.
Хай в небо злітають «Руслани» і «Мрії»
І скрізь твою славу по світу несуть. | Двічі
Приспів (двічі).

- Розкажи про свої враження від подорожі в Країні професійної музики.
- Розпочни збирати колекцію кращих музичних творів інструментальної та вокальної музики, яку вважають шедевром класики.

Дізнайся більше про сучасні шедеври інструментальної та вокальної музики України. Проведи дослідження щодо відомих тріо сучасних українських виконавців.

Урок 54. ПРОФЕСІЙНЕ МИСТЕЦТВО

Як ти гадаєш, що свідчить про ступінь професіоналізму художника?

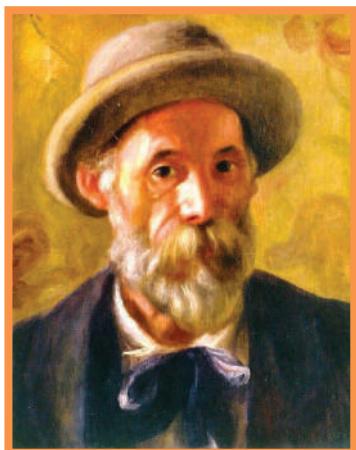

Амадео Модільяні
та його твір «Дама з чорною краваткою»

У кожному виді мистецтва існує власна образна мова та особливі засоби виразності. Художники ж при цьому використовують можливості та властивості матеріалів, з якими працюють. Уміння «говорити» мовою свого матеріалу свідчить про ступінь професіоналізму художника. Та у творах будь-якого майстра неодмінно поєднуються традиції й індивідуальне

творче мислення. Певно, саме тому справжнього майстра завжди відрізняє особливий погляд на світ, в якому він живе, а отже, і свій особливий «почерк». Такий почерк, таку індивідуальну особливість майстрів також називають творчою манерою.

Манера — це послідовно та виразно виражені індивідуальні риси художньої творчості, що відрізняють твори одного художника від творів іншого.

П. О. Ренуар. Автопортрет

Ознайомимося з творчою манерою великих художників, що творили наприкінці XIX — початку XX ст. Це **П'єр Огюст Ренуар, Ілля Рєпін та Микола Переих**.

У своїй творчості Ренуар здебільшого звертався до випадкових сцен із повсякденного життя, вміло вихоплюючи особливі характерні деталі, що вирізняють людей, їхній настрій і душевний стан. Попри те, що в останні роки життя митець страждав на недугу, яка обмежувала рухливість рук, а згодом прикувала до інвалідного візка, він створював справжні шедеври.

Ілля Репін мав дивовижний талант створювати найрізноманітніші сюжети, надавати побутовим сценам загального, а часто історичного та філософського значення. Ще одним даром художника було вміння показати героїв із глибокою індивідуальністю. Картини Репіна надзвичайно реалістичні, зображення дуже точні, при цьому яскраві та сповнені життя.

I. Repin. Автопортрет

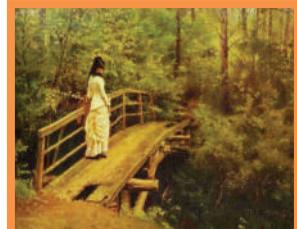
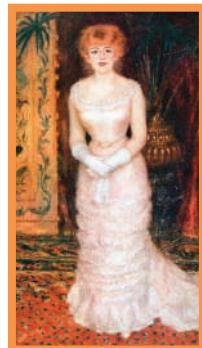
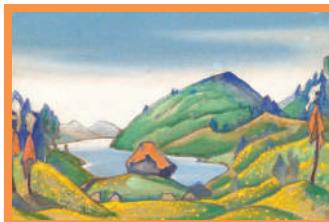
Манера письма Періха — широка, узагальнювальна. Жодних зайвих деталей. Тільки те, що потрібне для вираження творчого задуму. Хоч би що писав Періх — гори, ліси, хмари — все має велике значення, все одухотворене. Художник вправно використовує прозорі та чисті, часто контрастні кольори. Його живопису притаманна певна стилізація.

M. Periha. Автопортрет

Гра для експертів-мистецтвознавців «Знайди пару».

Розглянь репродукції картин та спробуй поєднати їх у пари за індивідуальним художнім почерком, особливою творчою манерою виконання. Підказка: ці твори належать пензлеві художників, з якими ти щойно ознайомився/ознайомилася.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Вивчаючи теперішнє, близьке до тебе за часом мистецтво, ти можеш переконатися, що сучасні художники дуже часто звертаються до теми музики. Вона їх надихає на нові незабутні, часом незвичні образи. Безумовно, кожен з них створює свої «музичні» картини у власній неповторній манері. Але про такі картини нерідко кажуть: «Цей живопис звучить».

M. Чюрльоніс.
Алегро (Соната зірок)

П. Пікассо.
Гітара

А. Джеральд.
Музика в тобі

Прослухай музичний твір гітариста, музиканта, автора пісень Гері Мура. Які емоції у тебе викликає цей твір? Що ти собі уявив/уявила під цю музику? Спробуй передати свої враження та настрій у творчій фантазійній роботі «Малюємо музику».

1

2

майстер-клас на youtube-каналі

3

Пригадай літературних героїв із прочитаних тобою книг. Який із них є твоїм улюбленим? Склади у своїй уяві деталі його портрета (риси обличчя, зачіска, одяг тощо).

Урок 55. ЗВ'ЯЗОК МУЗИКИ ТА ГРАФІКИ З ЛІТЕРАТУРОЮ

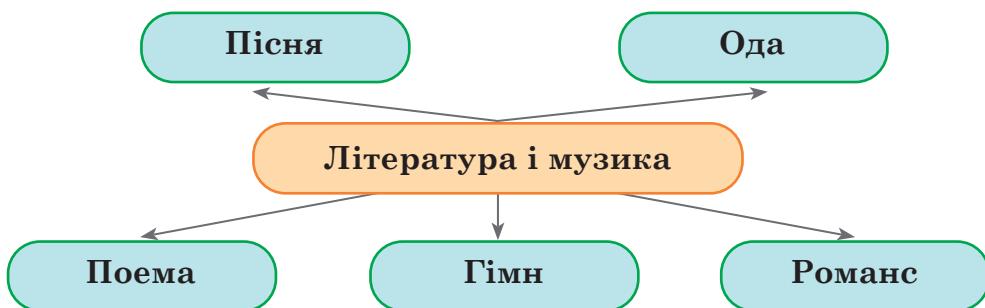
Поміркуй, яку роль у вокальній музиці відіграє літературний текст.

Віддавна музика «товаришує» із літературою, бо без неї не було б пісень.

Літературу називають **мистецтвом слова**. Що у слові? У ньому — дійсність, почуття, думки, мрії. Людину, яка створює літературу, стали називати письменником або поетом, а їхне мистецтво, яке виражалося за допомогою слова, записували літерами. Крім народних казок, оповідань, легенд, віршів почали з'являтися нові літературні жанри, форми. В літературі, як і в музиці, є народна творчість і професійне мистецтво.

Розглянь схему. Як ти гадаєш, чим схожі література та музика?

К. Стеценко. Романс «Стояла я і слухала весну» на вірші Лесі Українки (у виконанні Тетяни Гавриленко).

Які засоби музичної виразності використано в романсі? Розкажи про особливості звучання сопрано. Як за допомогою віршів Лесі Українки та музики Кирила Стеценка розкрито образ весни?

Романс (від ісп. *romance*, від лат. — «по-романські») — невеликий за обсягом вірш та музичний твір для сольного співу з інструментальним супроводом.

Т. Гавриленко — вокал,
О. Антоненко — фортепіано

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Академічна манера виконання унікальна. А чи можна співати народні пісні в академічній манері? Послухай, як звучить народна пісня у виконанні відомої української оперної співачки **Людмили Монастирської** і оркестру народної та популярної музики Національної радіокомпанії України (диригент С. Литвиненко).

Оперна співачка Л. Монастирська

Українська народна пісня «Ой не світи, місяченьку» (у виконанні Людмили Монастирської і оркестру народної та популярної музики НРКУ).

У репертуарі кожного професіонала є сольні виступи, дуети, тріо, а також виступи разом із вокальними ансамблями та хорами.

Прямуємо на зустріч із дитячим хоровим колективом.

Основою для хорових творів стає література, яка допомагає в хоровому виконанні розкрити зміст і характер пісні.

Ти вже знаєш, що звучання дитячого хору є особливим. Розрізняють декілька різновидів хорових дитячих колективів за складом виконавців.

Різновиди дитячих хорів

Хор
хлопчиків

Мішаний
дитячий хор

Хор хлопчиків
та юнаків

Які тембрі голосів входять до складу дитячих хорових колективів?

Голоси в хорі розподіляють на хорові партії. **Дитячий мішаний хор** становлять сопрано (дисканти) та альти. В дитячому хорі співають дівчата й хлопці.

Великий дитячий хор Українського радіо

Кожен голос може поділятись на дві чи три партії, наприклад (I, II сопрано, I, II альті).

Хор хлопчиків складається із діскантів та альтів.

У **хорі хлопчиків та юнаків** дісканти виконують партію сопрано, а партію альтів — юнаци з низькими голосами.

Хор хлопчиків та юнаків
Київської середньої спеціальної музичної школи-інтернату ім. М. В. Лисенка

Діскант — високий дитячий (переважно хлопчащий) голос зі специфічним звучанням.

Р. Прізман. Композиція «Voca me» (у виконанні хору хлопчиків «Libera», Великобританія).

Хор хлопчиків «Libera». Англія

«**Libera**» — англійський хор хлопчиків під керівництвом Роберта Прізмана. До складу хорового колективу входять майже 40 учасників віком від семи до шістнадцяти років.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Репертуар хору переважно складається із композицій, написаних Робертом Прізманом, а також обробок класичних та сучасних мелодій.

Які особливості звучання вступу в хорі? Опиши звучання діскантів та альтів. Чим особливе звучання дитячого хору хлопчиків?

Добери слова, які підходять до характеристики звучання музики в хоровому співі.

ніжна

лагідна

сувора

лірична

бадьора

схвильована

енергійна

грізна

весела

легка

Чи може бути пісня без слів? Звичайно! Таке виконання називають **вокалізом**.

Пригадай вокалізи, які слухали раніше. Спробуй заспівати відому тобі пісню без слів на будь-який голосний звук.

 Гра «Звучить хор».

Виконай разом з друзями відому пісню вокалізом на звук «пам-пам-парам».

Спочатку всі разом заспівайте без супроводу (а капела), а потім створіть ритмічний акомпанемент клацанням пальців рук.

Після цього оберіть диригента, який буде керувати вашим співом, та розділіться на дві групи, що виконуватимуть різні партії. Перша партія співає вокаліз, а друга виконує внутрішнім голосом мовчки тільки тоді, коли покаже диригент.

 Виконуємо пісню **«Україна тополина»** (слова та музика А. Сердюка) хором із солістами. Куплет співає соліст, а приспів — хор.

Створіть малюнок до пісні в групах. Техніка виконання — за вибором.

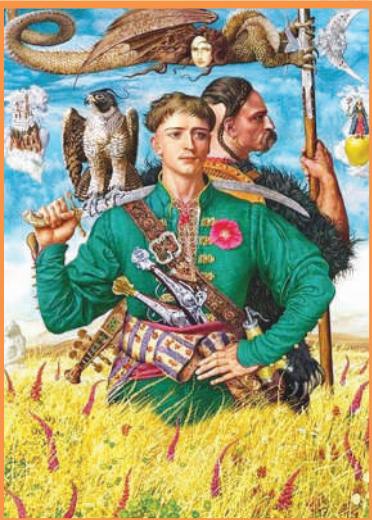
- Яку роль відіграє література у вокальніх творах? Які жанри вокальної музики ти знаєш?
- Що тобі відомо про хорові дитячі колективи? Назви партії у дитячому хорі.

 Дізнайся більше про відомі українські хорові колективи. Поповни свою музичну колекцію вокальними творами.

Урок 56. ЗВ'ЯЗОК МУЗИКИ ТА ГРАФІКИ З ЛІТЕРАТУРОЮ

Що є одним із найбільших мистецьких надбань людства?

Накопичені протягом тисячоліть духовні багатства людства акумулює в собі література. Читаючи книги, ми поринаємо в сиву давнину. Переживаємо події з життя наших сучасників, або, услід за письменником, мандруємо у фантастичне майбутнє. Та про що б не писав у своїх творах автор, яку б форму не надавав своїм творінням, головним є його вміння зробити нас не байдужими до життя окремих людей і суспільства в цілому. Письменник завжди ставить питання: що є добро і що є зло? Своїми творами він пробуджує нашу совість, спонукає стати на бік свободи та справедливості.

Здавна багатьох художників хвилювали літературні твори, цікавили образи героїв книг. І коли живописець зображав події, викладені у віршах і поемах, романах і новелах, він сам ставав ніби співавтором творінь письменника. А книга, проілюстрована художником, завжди буде близчкою та доступнішою для читача. Адже малюнки до літературних творів розкривають і доповнюють їхній зміст, допомагають краще уявити героїв твору, зрозуміти і запам'ятати їх. Так з'явилася професія **художника-ілюстратора**.

Ілюстрація — малюнок у книзі, який розкриває та доповнює зміст твору, передає його настрій.

Владислав Єрко — сучасний український художник-ілюстратор. Його малюнки до найпопулярніших дитячих книг «Гаррі Поттер», «Снігова Королева», прославлених літературних творів письменників минулого (Антуан де Сент-Екзюпері, Вільям Шекспір) та сьогодення (Пауло Коельйо) завоювали шалену популярність не тільки в Україні, а й за кордоном. Саме завдяки ілюстраціям цього художника книги стають неперевершеним і багатогрannим витвором мистецтва.

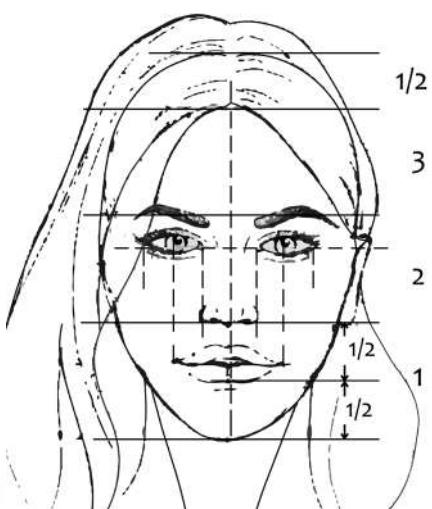
Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Розглянь ілюстрацію Владислава Єрка. До якого виду образотворчого мистецтва належить цей твір? Яке враження він на тебе спровокає? Чим, на твою думку, відрізняється вираз обличчя цих двох літературних персонажів? Як ти вважаєш, які часи відображені в літературному творі, до якого створена ця ілюстрація? Із чого ти робиш такий висновок?

В. Єрко. Ілюстрація до твору В. Шекспіра «Гамлет»

Зауваж, що створення ілюстративних образів людей неможливе без досконалого знання особливостей будови людського обличчя. Тож ознайомся з ними.

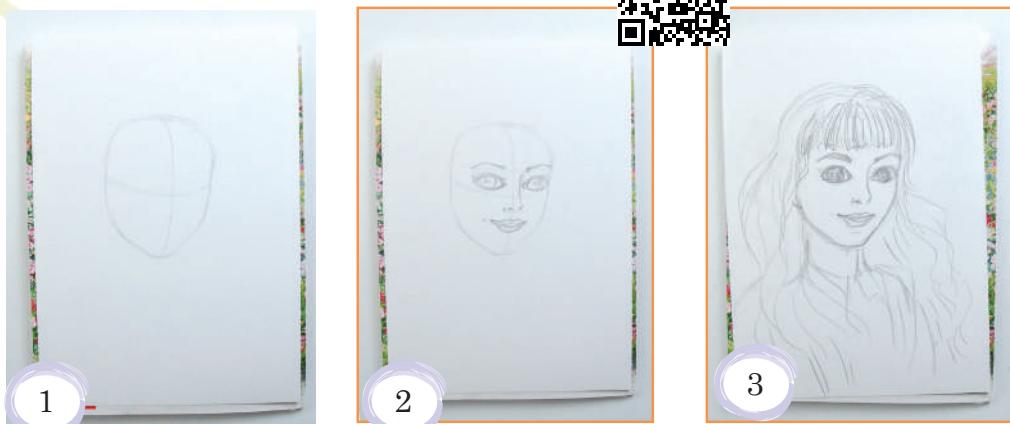

1. Лінія очей та перенісся умовно розділяє висоту голови на дві рівні частини.
2. Відстань від лінії очей та перенісся до підборіддя ділиться навпіл горизонтальною лінією, що проходить на рівні кінчика носа.
3. Лінія нижньої губи розташована на половині відстані між кінчиком носа та підборіддям, а лінія верхньої губи — посередині між кінчиком носа та лінією нижньої губи.

- Брови містяться трохи вище від лінії очей та перенісся. Висота вуха дорівнює відстані від кінчика носа до лінії брів.
- Очне яблуко має бути на лінії кутика рота.

Створи контурне зображення портрета улюбленого літературного персонажа. Виконуючи лінійну побудову обличчя, застосуй подані вище правила. Як підказку можеш використати зразок контурного зображення відомої літературної героїні — Герміони Грейндженер.

маїстер-клас на youtube-каналі

Завершуючи контурне зображення своєї ілюстрації, обов'язково додамлюй на дальніх планах об'єкти, які відтворюють місце, де відбувається подія.

Граємо разом.

Об'єднайтесь у пари та знайдіть ілюстрації до улюблених українських народних казок. Спробуйте передати мімікою обличчя настрій головного героя чи головної героїні казки, який виражено в ілюстрації. Оцініть мімічну гру свого друга/своєї подруги. У кого вийде найкраще?

- Розглянь роботи своїх друзів. Чи вдалося вам правильно передати пропорційне співвідношення різних частин обличчя?
- Чи впізнаєш ти літературних героїв, намальованих твоїми друзями? Якими є індивідуальні риси цих персонажів?

Урок 57. МЕЛОДІЙНІ ЛІНІЇ В МУЗИЦІ ТА ГРАФІЦІ

Пригадай, що ти знаєш про інструментальну музику.

Коли ми слухаємо музику, то відразу запам'ятуємо яскраво виражену мелодію. Мелодійні лінії дуже легко сприймаються, а особливо в інструментальній музиці.

У Країні професіоналів ми зустрічаемось зі знавцями інструментальної музики та дізнаємось про її секрети.

Інструментальна музика відзначається багатством та розмаїттям форм. Це, зокрема, твори для окремих інструментів, які виконує соліст, а також твори, написані для інструментальних ансамблів, оркестрові композиції. Серед виконавців є справжні майстри, яких називають віртуозами.

Н. Паганіні

На початку XVIII століття одинадцятирічний хлопчик Ніколо вперше виступив на концерті в італійському місті Генуя. Він вразив слухачів своєю майстерністю гри на скрипці. А через кілька років Ніколо став найвідомішим виконавцем в усій Італії. Завдяки концертним гастролям, які тривали впродовж 1828–1834 років, він заувівав титул найдивовижнішого віртуоза епохи. Це був **Ніколо Паганіні** — відомий світу як композитор та майстер гри на скрипці. Особливістю виконавства Паганіні стало використання подвійних нот, піцикато, важких пасажів, технічних прийомів. Композитор мав цілу колекцію скрипок відомих італійських майстрів Страдіварі, Гварнері та був справжнім знавцем скрипки.

Н. Паганіні. Капріз № 1 мі мажор.

Назви характерні риси твору. Розкажи про особливості звучання скрипки. В чому унікальність твору композитора? Чи схожа музика Паганіні на ту, яку ти слухав/слухала раніше? Який інструмент виконував соло? Які мелодійні лінії ти зауважив/зауважила у творі? Розкажи про це.

Інструментальну музику, яку виконує один інструмент, називають **сольною**. Виконавця такої музики звуть **солістом**.

Справжнім майстром, блискучим виконавцем на фортепіано вважали угорського композитора **Ференца Ліста**. Він неодноразово доводив слухачам, що фортепіано може звучати як цілий оркестр, тому на концертах, перед виступом оркестру, часто виконував твір на роялі, що мав звучати у другому відділенні. Композитор-віртуоз любив повторювати, що десятьох пальців йому цілком достатньо для відтворення звучання оркестру.

Ф. Ліст багато подорожував під час гастролей, відвідавши чимало країн. Його вважали найвидатнішим піаністом світу. На жаль, жодного запису виступу композитора не збереглось. Цікаво, що 1847 року він давав концерти у Києві, Одесі, Львові.

Фортепіанні твори інколи виконують ансамблем у чотири руки. Проте зовсім рідко буває виконання творів для восьми рук.

Ф. Ліст. Великий хроматичний галоп (у виконанні фортепіанного квартету для 8 рук).

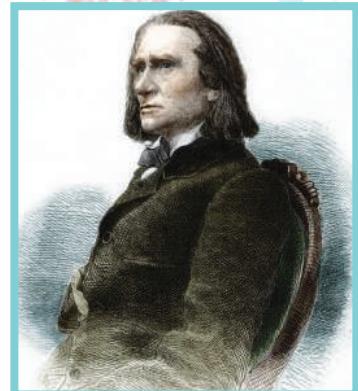

Прослідкуй мелодійну лінію твору. Який характер відображенено у ньому? Які засоби виразності використав композитор для зображення руху галопу?

Особливим для багатьох виконавців стає вміння виконувати імпровізацію.

Імпровізація — створення музики під час виконання без попередньої підготовки, експромт.

Ф. Ліст. Гравюра XIX ст.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Чи важко створювати імпровізацію? Спробуй і ти поімпровізувати на музичному інструменті.

Гра «Я — композитор/композиторка».

Сучасний синтезатор можна налаштувати на звучання скрипки. А далі — творча справа кожного.

Спробуй вигадати власну мелодійну лінію на синтезаторі, заграти уривчасто **стакато** або плавно й наспівно **легато**.

Штрихи — прийоми звуковидобування на музичних інструментах, які впливають на виразність виконання.

Ось як вони виглядають у нотному тексті:

уривчасте звучання стакато

зв'язне виконання легато

Імпровізація притаманна й іншим видам мистецтва. Наприклад, театральна, хореографічна, графічна, циркова тощо.

Чи часто ти усміхаєшся? Веселий настрій створить тобі й друзям пісня про усмішку.

Розчуємо пісню «Подаруй свою усмішку» (слова і музика Н. Май).

1. Пам'ятайте, люди,
Це потрібно знати:
Щоб щасливим бути,
Треба вміти пробачати!
Пам'ятайте, люди,
Так давно ведеться:
Щоб щасливим бути,
Треба мати добре серце!

Приспів:
Подаруй свою усмішку —
І добрішим стане світ!
Подаруй свою усмішку,
Щоб довкола всіх зігріть!

2. Пам'ятайте, люди,
Рослі й невеликі:
Тільки разом ми здолаєм
Кручі всі і ріки!
Знайте, все на світі
Можна пережити —
Тільки треба дуже
Одне одного любити!

Приспів.

3. Пам'ятайте, люди,
Це потрібно знати:
Щоб щасливим бути,
Треба просто закохатись!
Пам'ятайте, люди:
Сонце світить ясно
І навколо світ такий
Хороший і прекрасний!

Приспів.

Гра-пантоміма.

Створіть до пісні театральну імпровізацію на тему «Усмішка». По черзі покажіть власну імпровізацію до кожного куплету пісні. Намагайтесь виразити у своїх руках настрій та зміст пісні. Рухайтесь у ритмі музики. У кого вийде це найкраще?

- Яку роль виконує мелодія в музиці?
- Які твори в інструментальній музиці належать до сольних? Творчість яких композиторів ми вивчали? Що таке імпровізація та які її види ти знаєш?
- У чому полягає особливість інструментальної імпровізації? Розкажи про свої враження від музики Н. Пагініні та Ф. Ліста. Які твої досягнення на уроці?

Вигадай та намалуй сюжетну композицію до пісні. Заспівай пісню своїм різним та друзям.

Урок 58. МЕЛОДІЙНІ ЛІНІЇ В МУЗИЦІ ТА ГРАФІЦІ

Яку роль відіграє лінія в графічних творах? Чи можна за допомогою лінії виражати настрій? Як художники передають лініями особливості художнього образу твору? А чи знаєш ти, що колір часто має визначальне значення?

Колір надає особливого емоційного настрою зображенням, які створив художник. Книгу з такими ілюстраціями завжди хочеться ще раз потримати в руках, погортати її сторінки, пригадати враження від прочитаного.

Уважно розглянь ілюстрацію В. Єрка до казки Г.Х. Андерсена «Кресало». Де відбувається зображення події? Завдяки чому художнику вдалося привернути увагу до головних дійових осіб? Які контрастні кольори використав ілюстратор? Яким є основний колір у цій роботі? Який настрій створив художник завдяки поєднанню основних кольорів?

В. Єрко. Ілюстрація до твору Г.Х. Андерсена «Кресало»

Розглянь ілюстрацію В. Єрка до казки Г.Х. Андерсена «Снігова Королева». Кого на ній зобразив художник? Як ти вважаєш, чому головний колір в брання Снігової Королеви є холодним? Завдяки чому увагу глядача насамперед привертає обличчя Снігової Королеви та Кая? Що допомогло художнику виділити головних персонажів на тлі зображення? Завдяки яким засобам художник зміг передати вигадливий узор одягу Снігової Королеви, що здається немов би зітканий із найтоншого мере жива?

В. Єрко. Ілюстрація до твору Г.Х. Андерсена «Снігова Королева»

Як ти гадаєш, навіщо позаду Снігової Королеви зображені будинки? Чому колір осель, розташованих на дальньому плані, художник зобразив теплими, порушивши всі правила повітряної перспективи?

Заверш у кольорі створене тобою на попередньому уроці контурне зображення портрета улюблена літературного персонажа.

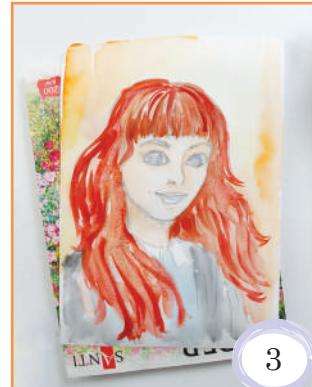
Спробуй виділити обличчя за допомогою контрастного поєднання кольорів переднього та дальнього планів. Зверни увагу на засоби виразності лінії у портреті.

1

2

3

4

5

майстер-клас на youtube-каналі

- Розглянь роботи своїх друзів. Чи вдалося вам правильно передати колір обличчя? Чи використовували ви для цього ефект змішування кольорів?
- Які засоби виразності допомогли виділити портретне зображення на тлі дальнього плану? Яку роль відіграють лінії як засіб виразності в графічному творі?

У вільний час, використовуючи свій ґаджет, переглянь запис театральної вистави за власним вибором. Особливу увагу зверни на декорації у цій виставі.

Урок 59. ТЕАТРАЛЬНІ ЗУСТРІЧІ

На тебе чекають театральні зустрічі. Пригадай, що тобі відомо про театр. Чи знаєш ти, що театри бувають різних видів?

Найбільш розповсюдженими видами театру є драматичний театр, театр опери і балету, театр ляльок, театр музичної комедії, театри сатири, танцю, поезії, пісні, театри звірів, світла, пантоміми, тіней та інші.

Історія театру опери та балету дуже давня. Перший оперний театр зародився у Венеції 1637 року. Всі театральні архітектурні споруди вражають своїм зовнішнім виглядом, внутрішнім облаштуванням, оформленням зали, сцени, неповторними декораціями, костюмами.

Національний академічний театр опери та балету.
Одеса

В театрі опери і балету всі вистави супроводжуються музикою, яка є невід'ємним супутником усіх дійств. Кожна вистава розпочинається увертюрою, а музичний супровід забезпечує симфонічний оркестр.

Завітаємо до театру і ми. Розглянь оформлення головної зали театру, в центрі якої розташована сцена. Місця для глядачів — у партері, на балконах. Для кращого звучання співу та гри оркестру особливу увагу при зведенні театральної споруди звертають на акустику (звукання).

У театральному дійстві звучить професійна музика, яка поєднується з театральним дійством, співом, декораціями, костюмами, реквізитами тощо. Опера є одним із найважливіших жанрів такого театру.

Уяви себе журналістом в оперному театрі та проведи репортаж «Театр опери і балету».

Опера — вид театрального мистецтва, музично-сценічний твір, заснований на синтезі музики, слова та дії.

Сюжетами опер для дітей часто стають казки, оповідання, легенди.

Так, опера «Лис Микита» створена на основі однойменної казки Івана Франка й присвячена 130-річчю її опублікування. Цю новітню оперу для сімейного перегляду написав український композитор **Іван Небесний**. Автором літературного тексту лібрето є режисер вистави Василь Вовкун. Опера «Лис Микита» — унікальна казка для дітей і дорослих, вона насычена гумором і водночас містить серйозну мораль. Цікаво, що у творі звучать українські народні інструменти: бандура, цимбали, трембіта. Нестандартним є також освітлення з допомогою 3D-проекцій, а маски та костюми створено зі штучного хутра.

Сцени з опери «Лис Микита» у Львівській національній опері

Відеофрагмент із першої дії опери І. Небесного «Лис Микита».

Яку роль відіграє у виставі музика? Чим особливі оперні номери головних героїв? Чим відрізняється, на твою думку, оперна вистава від вистави в драматичному театрі? Наскільки важливими є у театральній виставі декорації та костюми головних героїв? Поміркуй.

Усі вистави супроводжуються грою симфонічного оркестру, яким керує диригент. Зверни увагу, що оркестр під час вистави перебуває в оркестровій ямі — спеціально обладнаному для нього місці, розташованому нижче від сцени.

Із чого складається опера? Звернімось до оперного словничка.

Опера зазвичай складається з кількох дій, а дії можуть поділятися на сцени. Дія оперної вистави поєднана зі співом. Основою текстів є **лібрето** — літературний текст. На сцені співають солісти, ансамблі, хор. Головними музичними номе-рами опери стають: увертюра (початок опери), головні герої виконують арії, речитативи (протяжне прооказування тексту, що наближається до співу) тощо.

 Досліди, які дитячі опери написали українські композитори. Найкращі номери додай до своєї відеоколекції.

 Виконуємо з друзями пісню «Подаруй свою усмішку» (автор слів та музики Н. Май) під фонограму. Створіть таночок-імпровізацію до пісні.

 Гра «Імпровізація».

Уяви себе учасником оркестру. Обери з друзями улюблені шумові інструменти. Прослухайте фонограмний запис, вловіть його ритмічну пульсацію. Розподіліться за партіями: маракаси, трикутники, бубни. Оберіть диригента, який показуватиме, коли потрібно грати кожній партії. Гра продовжується з новим диригентом.

- • Які театри існують? Розкажи про особливості театру опери і балету. З чого складається опера? Назви відомі тобі оперні номери. Розкажи про свої враження від опери та свої досягнення на уроці.

 Спробуй вдома самостійно виготовити шумові інструменти. Досліди, які композитори писали опери для дітей.

Урок 60. ТЕАТРАЛЬНІ ЗУСТРІЧІ

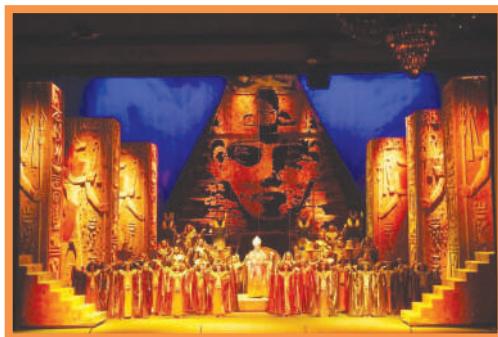
Продовжуємо подорож театром. А чи знаєш, хто такі художники-декоратори?

Львівський національний академічний театр опери та балету ім. С. Крушельницької
(архітектор З. Горголевський)

Театр (з фр. *théâtre* та грец. θέατρον — «місце видовища») — вид сценічного мистецтва, що відображає життя в сценічній дії, яку виконують актори перед глядачами; установа, що здійснює сценічні вистави певним колективом артистів; приміщення, будинок, у якому відбуваються вистави.

Театр як мистецтво називають також театральним мистецтвом, що має глибоку історію, яка сягає своїм корінням прадавніх народних обрядових дійств. Вважається, що професійний театр виник ще у Стародавній Греції. До наших часів дійшли навіть імена славнозвісних драматургів — авторів комедій та трагедій, за творами яких йшли вистави у театрах Стародавньої Греції. Okремі п'еси Софокла, Есхіла, Евріпіда ставлять і сьогодні.

Сценографія до опери
Дж. Верді «Аїда»
у Львівській національній опері

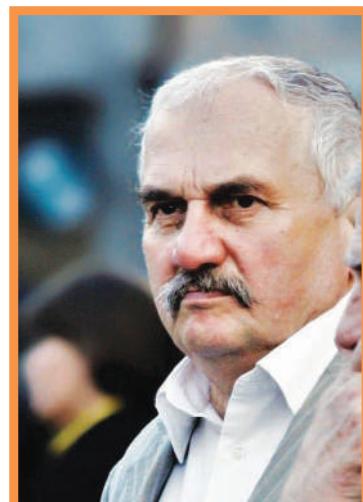
Сценографія до опери І. Небесного
«Лис Микита»
у Львівській національній опері

Становлення та розвиток театрального мистецтва у всі часи були тісно пов'язані з образотворчим мистецтвом.

Без таланту художника неможливо уявити і ще дві важливі складові театральної вистави: театральні костюми та декорації. Їх створюють театральні художники. Сьогодні ми детальніше зупинимось на особливостях створення театральних декорацій.

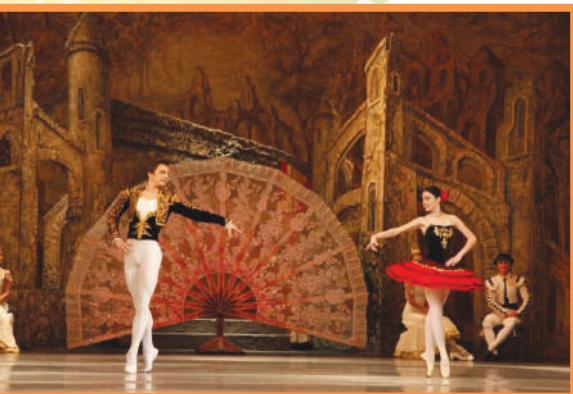
Декорація (від лат. *decoratio* — «прикрашати») — у широкому розумінні цього слова будь-яке художнє прикрашання предмета або приміщення.

Тадей Риндзак — український театральний художник, народний художник України. За час служби у Львівському національному академічному театрі опери та балету імені Соломії Крушельницької, а це понад пів століття, здійснив десятки сценографічних постановок до світових та європейських шедеврів оперного і балетного мистецтва, оформив декорації до багатьох урядових концертів та урочистостей, створив сотні ескізів та макетів, розписав разом із колегами по мальарському цеху десятки квадратних кілометрів живописних декорацій. Саме його декорації зривали овації під час гастролей Львівської національної опери у багатьох містах України та Європи. Кожна сценографічна постановка Тадея Риндзака, попри впізнаваність творчого почерку майстра, позбавлена штампу, має оригінальне, переважно вражаюче та захопливе рішення, є справжнім святом для поціновувачів театрального мистецтва.

Уважно розглянь світини з балету «Дон Кіхот» Л. Мінкуса (с. 200). Визнач, що в них є спільним, а що — відмінним. Де відбувається дія? Що зображене на декораціях? Для чого вони призначені? Які засоби виразності використав художник-декоратор для створення ілюзії глибини простору? Як ти вважаєш, який час доби зобразив

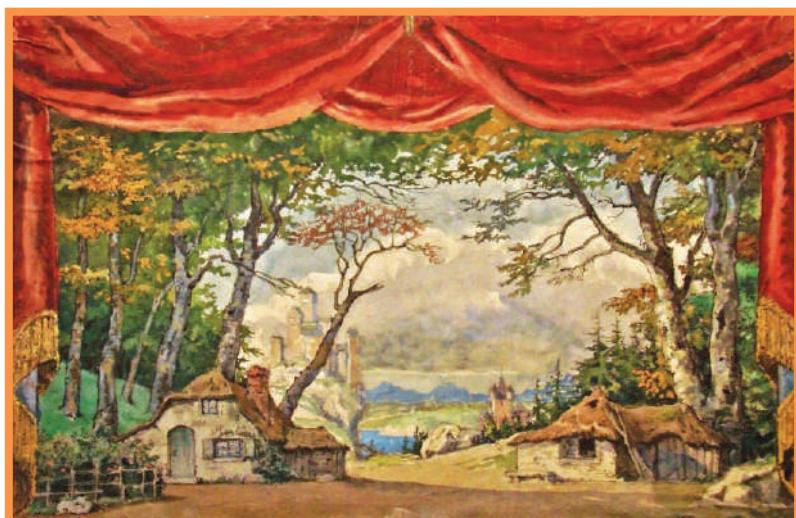
художник у своїх декораціях? Поясни свою думку. Які враження у тебе виникли під час перегляду фотокадрів із балету? Що найбільше цьому сприяло?

Сценографія до балету «Дон Кіхот» Людвіга Мінкуса
у Львівській національній опері

Розглянь разом із сусідом/сусідкою по парті ескіз відомого художника-декоратора Олександра Бенуа. Зверніть особливу увагу на те, як художник майстерно використовує метод загородження, різну насиленість кольору на передньому та дальніх планах, як контрастує детально прописаний передній план із невиразним дальнім планом. Обговоріть, що допомогло художнику створити враження загадкового і чарівного світу, про який розповідатимемо театральна вистава.

О. Бенуа. Ескіз театральної декорації

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Створи за зразком або власним задумом ескіз театральної декорації до уявної вистави «Пригоди в чарівному лісі». Продумай не тільки те, як досягти ілюзії глибини простору, а й спробуй відтворити певний час доби.

1

2

3

4

майстер-клас на youtube-каналі

Граємо разом.

Об'єднайтесь у декілька груп. Проведіть з друзями конкурс на кращі ідеї для оформлення декорацій до вистави дитячого лялькового театру, які ви можете виготовити власноруч. Свої ідеї виразіть у малюнках та продемонструйте їх друзям.

- Розглянь роботи своїх друзів. Чи вдалося вам в ескізах передати казкову таємницість чарівного лісу?
- Які засоби художньої виразності використали для цього ви?

Урок 61. ЗУСТРІЧІ МИСТЕЦТВ У ТЕАТРІ

Пригадай, які види театру ти знаєш.

Національна опера України. Київ

Музика може зображені та супроводжувати дії, рухи, танці людини, а також події, сюжет, створюючи неповторні мистецькі образи. Цим вона об'єднує такі мистецтва, як театр, кіно, цирк, хореографію.

На тебе чекає чудова зустріч з балетною виставою в театрі, в якому поєднуються декілька видів мистецтв.

У балетній виставі основою сюжету є літературний твір (**література**), артисти балету передають сюжет засобами танцю і міміки як елемент драматичної дії (**хореографія**), супроводжує дійство симфонічний оркестр (**музика**), на сцені яскраво оформлено декорації (**живопис, графіка, архітектура**), для освітлення та створення ефектів застосовується сценічна техніка, проекції, що використовуються також у кіномистецтві, артисти одягнені в яскраві костюми, на сцені використано сценічні реквізити — бутафорію, на вході висять афіші, а перед переглядом театральні буклети ознайомлюють глядачів з авторами і виконавцями спектаклю (**дизайн**). Так в одному театральному дійстві поєднуються багато видів мистецтв: література, музика, образотворчі мистецтва.

Театральні постановки поділяються за жанрами, а саме: драма, трагедія, комедія, мюзикл тощо. А основними театральними жанрами в театрі опери і балету є **опера, оперета та балет**.

Балет (італ. *ballare* — танцювати) — синтетичний жанр творчості, що поєднує драматичне, музичне, хореографічне та образотворче мистецтво.

Художні музично-хореографічні театральні образи в балеті розкриваються за допомогою засобів різних видів мистецтв.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Цікаво, що сюжетами відомих балетів стали казки, народні фольклорні дійства та літературні твори.

«Лісова пісня» — віршована п'еса в трьох діях відомої української письменниці Лесі Українки стала літературною основою декількох кінофільмів, мультфільмів, двох опер, двох балетів, сучасної рок-опери тощо.

Сюжет цеї прекрасної драми-феерії — одного з кращих творів української класичної літератури — надихнув композитора **Михайла Скорульського** на створення балету в 1936 році.

Національна опера України до 150-річного ювілею з дня народження Лесі Українки, після довготривалої перерви, подарувала глядачам балет «Лісова пісня» М. Скорульського, у якому брали участь зірки світового балету на сцені Національної опери України й артисти театрів Лос-Анджеlesа, Сан-Франциско та Нью-Йорка. Головні партії Мавки та Лукаша виконували Олександр Стоянов та Катерина Кухар.

Сцени з балету «Лісова пісня» в Національній опері України

Балет «Лісова пісня» визнано одним із найпоетичніших хореографічних творів, який полонить чарівною казковістю, глибоким змістом, танцюальною образністю пластики, відтворенням народного мистецтва, в якому поєднано народні пісні, казки й легенди.

У балеті є три дії, що поєднані таємницею фантастикою, фольклорним колоритом українських народних традицій. Музика до балету пронизана ліризмом, романтикою, казковими моментами, музичними картинами природи.

М. Скорульський. Адажіо з балету «Лісова пісня», 3-тя дія
(у супроводі оркестру Національної опери України).

Як передано засобами пластики тіла й танцю художні образи Мавки та Лукаша? Як музика допомагає виразити настрій, почуття в хореографічному дуеті? Опиши свої враження від танцю. Які характерні риси балетної вистави проявились в адажіо?

Пригадай назви основних номерів балетної вистави: **варіації** — невеликий сольний танець; **па-де-де** — танець удвох, **па-де-труа** — танець утрьох, **па-де-катр** — танець учотирьох.

Цікаво, що па-де-де як одна з форм романтичного балету складається з трьох частин: **адажіо** — парної ліричної частини, **алегро** — двох варіацій (ольних танців балерини й танцівника) та **коди** — спільної заключної частини.

Адажіо — повільний ліричний танець у класичному балеті.

Саундтрек до мультфільму «Мавка. Лісова пісня» (режисери О. Рубан, О. Маламуж, 2021).

Кадри з мультфільму «Мавка. Лісова пісня» (реж. О. Рубан, О. Маламуж)

Саундтрек — звукове оформлення будь-якого фільму.

Порівняй балетні образи з образами мультфільмів. Що спільного і що відмінного між ними? Опиши образ Мавки в балеті та мультфільмі.

Об'єднайтесь у групу. Дослідіть, хто із сучасних композиторів та театральних діячів України здобув світову славу.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Розчуємо пісню «Українці, ми єдина сім'я» (слова І. Зінковської, музика та аранжування В. Будейчука).

Заспівай пісню під фонограму й запиши своє виконання на диктофон.

1. У вишиванці в свята й будні
моя Україна хай цвіте.
Тут мудрі і веселі люди —
таких немає більш ніде.
Гуцули, бойки, подоляни
і відчайдушні козаки,
поважні, гречні галичани —
мої ви любі земляки.

Приспів (*двічі*):

Українці, ми — єдина сім'я!
Співуча мова, пшенична земля,
чиста й ніжна, наче пташка на калині.
Вдячна, що я народилась в Україні!

2. Волинь, Покуття, Чорне море —
усі під небом ми одним —
Дунай, Дніпро, бескиди, гори,
бо Україна — це наш дім.
Дзвенять піснями буковинці —
до Запоріжжя йде луна.
Одна родина — українці,
це наша рідна сторона.

Приспів (*двічі*).

- Які мистецтва поєднуються в театрі? Розкажи, в чому полягає особливість балету.
- Назви основні номери балетної вистави. Хто є автором балету «Лісова пісня»? Який твір став основою для цього балету?
- Які особливості характеру та виконання адажіо? Опиши образи Мавки та Лукаша в спільному танці. Розкажи про свої враження від перегляду уривка балету. Які твої досягнення на уроці?

Досліди з друзями, які твори були написані на сюжет «Лісової пісні» в різних видах мистецтва.

Урок 62. ЗУСТРІЧІ МИСТЕЦТВ У ТЕАТРІ

Поміркуй, яку роль у театрі виконують художники-костюмери.

Сцена з вистави «Примхливе кохання Дроздоборода». Київський національний академічний Молодий театр

Сцена з вистави «Привид замку Кентервіль». Київський академічний театр на Липках

Ми продовжуємо наше знайомство з художніми професіями, без яких є неможливим яскраве театральне дійство. Сьогодні завітаємо до майстерні художника-костюмера, котрий працює над створенням візуального образу персонажа. Кожен костюм майстер виготовляє відповідно до вимог тієї епохи, яка зображується у творі, бачення постановника і драматурга, а також особистості актора. Одяг повинен відображати соціальний статус, характер і зовнішність персонажа. Крім творчих здібностей, художник-костюмер має володіти знаннями в галузі моделювання, креслення, текстстилю та історії моди.

Леон Бакст.
Автопортрет

Одним із найвизначніших театральних художників, чудовим графіком, тонким живописцем та неперевершеним майстром лінії є **Леон Бакст**. Театральна спільнота захоплювалася створеними ним декораціями та костюмами до театральних постановок, а його особливий «бакстівський» стиль приваблював не лише затятих театралів, а й паризькі будинки моди.

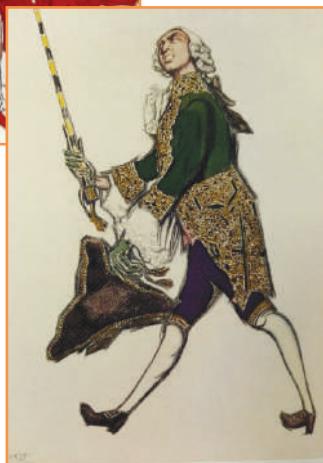
Завдяки Баксту театральні декорації почали виконували не другорядну, а дуже важливу роль на сцені. Костюми та сценічне оформлення, створені художником, стали головними акцентами у композиції твору. Бакст ніби створював на сцені «рухомий живопис».

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Дізнайся більше про творчість Л. Бакста, скориставшись власним ґаджетом.

Розглянь ескізи костюмів, створені Леоном Бакстом. Спробуй описати характер і настрій зображених театральних персонажів. Як ти вважаєш, автор створював ескізи костюмів до однієї чи до різних вистав? Обґрунтуй свою думку. Що використав художник для того, аби надати костюмам виразності та яскравості?

Створи ескіз театрального костюма для героя/героїні улюбленої казки.

Спочатку всі разом оберіть казку та розподіліть між собою, хто для якого казкового персонажа створюватиме ескіз театрального костюма. Наприкінці уроку проведіть виставку-захист власних робіт.

Пам'ятай: твій ескіз вийде вдалим і цікавим лише тоді, якщо правильно побудуєш силует людської фігури, добре його закомпонуєш і застосуєш такі засоби виразності, що допоможуть краще передати характер обраного персонажа.

майстер-клас на youtube-каналі

- Розглянь роботи своїх друзів. Чи вдалося вам в ескізах театральних героїв передати образ і настрій персонажа театральної вистави?
- Що дозволило вам надати костюмам виразності та яскравості?

У вільний час, використовуючи свій ґаджет, переглянь запис циркової вистави. Особливу увагу зверни на те, як по-святковому яскраво виглядають артисти цирку та їхні вихованці.

Урок 63. ЦИРКОВІ ОБРАЗИ В МИСТЕЦТВІ

Яку роль відіграє музичне мистецтво в цирку?

Зaproшуємо тебе у чудову подорож. Нам відчиняє двері цирк!

У цирку під супровід відповідної музики відбуваються видовища, що демонструють силу та відвагу циркових артистів (силачів, акробатів, повітряних гімнастів, жонглерів, еквілібрістів, ілюзіоністів, фокусників, вершників, велофігуристів, борців, муштрувальників свійських і приборкувачів диких тварин тощо), а також інтермедії-буфонади клоунів, пантоміми й меломіми.

Цікаво знати, що у давніх римлян цирк був місцем кінних перегонів і змагань зі швидкості їзди на колісницях. В Україні з XI ст. актори-скоморохи виступали в ярмаркових балаганах із жонглерами та циганами з ведмедями, а у XVIII-XIX ст.

Національний цирк України.
Сучасна будівля. Київ

Перегони в римському цирку. Картина Куна

тут з'явилися театралізовані кінні каруселі й інші кінні видовища. У XIX ст. виникли мандрівні цирки та звіринці. І лише понад сто років тому стали зводити приміщення для цирку.

Цікава історія циркового мистецтва. Зазирнемо в книгу історії цирку.

Ще з часів античності у цирку розвивалась майстерність кінної їзди та кінних перегонів. Клоунада, акробатика, жонглювання, дресура тварин, еквілібрיסטика, фокуси тривалий час існували як окремі жанри, котрі об'єдналися під куполом цирку порівняно недавно. У давній цирковій виставі було три відділення: 1) акробатичні та гімнастичні номери; 2) сценки з народного побуту; 3) арлекінади, пантоміми та п'еси з репертуару народного театру.

У цирковому мистецтві поєднуються театр, музика, дресура, акробатика, кінна їзда, гімнастика, мистецтво ілюзії та фокусів.

Між музикою та цирком існує багато спільного. Вся циркова вистава супроводжується грою **естрадно-духового оркестру**.

На сцені цирку з'явився веселий клоун. Прослухай, яка музика супроводжує репризу клоуна.

Ж. Оффенбах. Галоп із оперети «Паризький балет».

Розкажи про характер музики. Які інструменти виконують твір? За допомогою яких засобів виразності створюється жартівливий образ в музиці? Поміркуй, як музика може доповнювати цирковий образ.

Перегляд циркової репризи Київського цирку під супровід мелодії галопу.

Розкажи, які емоції у тебе викликає образ клоуна. Як музика допомагає і доповнює його сатиричний образ?

Дізнайся більше про творчість Ж. Оффенбаха.

Реприза — невеликий жартівливий цирковий номер.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Ознайомся з інструментами естрадно-циркового оркестру. Які з них ти вже знаєш?

Серед жанрів музики, що використовується в цирку, переважають марші, галопи, вальси, фокстроти, польки тощо.

Галоп — це стрімкий бальний танець XIX століття, що виконується у швидкому, жвавому темпі. Має розмір 2/4. У цирковому мистецтві під супровід галопу виходять на арену тварини, виконують швидкі трюки акробати тощо.

Є мелодії, які увійшли до Золотого фонду циркового мистецтва. Чільне місце серед них посідає музика, яку написав у 1923 році Матвій Блантер.

М. Блантер. Фокстрот «Джон Грей» (обробка Г. Гараняна; у виконанні ансамблю «Мелодія»).

Мелодія цього фокстроту одразу стала дуже популярною, а основовою для неї слугувала пісня про іспанця Джона Грэя.

Гра «Оркестр».

Уявіть себе цирковим оркестром та під мелодію відомого циркового маршу І. Дунаєвського із кінофільму «Цирк» створіть з друзями музичний супровід на шумових інструментах.

Об'єднайтесь у два гурти та виконайте ритмічний супровід до маршу за обраними варіантами.

1-й варіант

2-й варіант

Чи є у вашому місті цирк? А якою була історія циркового мистецтва в Україні? Почалась вона з IX століття. Спочатку публіку розважали мандрівні артисти, з 1797 року в Києві на Контрактовому ярмарку ставили «балагани» для виступу артистів, розставляли лавки, в центрі розташовували стовп, який підтримував купол з брезенту. Перший цирк-театр «Алькасар» в Києві було відкрито у 1875 році.

Дізнайся більше про видатних українських циркових артистів.

Виконуємо пісню «Українці, ми єдина сім'я» (слова Ірини Зінковської, музика Володимира Будейчука).

Створи ритмічну танцювальну імпровізацію до пісні та спробуй з друзями рухами тіла виразити настрій пісні.

Гра «Артисти цирку».

Об'єднайтесь з друзями в дві групи. Розподіліть ролі (циркових артистів), які ви будете виконувати під звуки веселого фокстроту. Спробуйте пантомімою по черзі показати циркових артистів таким чином, щоб інша група розпізнала і назвала артиста.

- Які мистецтва поєднуються в цирку? Розкажи про особливості жанрів циркової музики.
- Який оркестр супроводжує циркову виставу? Назви основні музичні інструменти оркестру. Як музика допомагає виступу акторів у цирку?
- Яка музика сподобалася тобі найбільше?

Досліди з друзями, які музичні твори увійшли до Золотого фонду циркової музики в Україні.

Урок 64. ЦИРКОВІ ОБРАЗИ В МИСТЕЦТВІ

Яку роль відіграє образотворче мистецтво в цирку?

Цирк (з лат. *circus* — коло; зазвичай глядачі розташовуються по колу) — вид видовищного мистецтва, за законами якого будується розважальне дійство.

Коли ми згадуємо про образотворче мистецтво, то в нашій уяві постають, як правило, картини, скульптури, вироби майстрів декоративно-ужиткового мистецтва. Але місце образотворчого мистецтва в житті кожної людини є значно важливішим, ніж це може здатися на перший погляд.

Розширнися довкола себе. Майже всі речі, які тебе оточують, пов'язані з цим мистецтвом. Ми живемо в будинках, які проектують художники-архітектори, користуємося меблями і посудом, створеними за ескізами художників-дизайнерів, читаемо книги, проілюстровані художниками-ілюстраторами. Якщо ти побуваєш у театрі, то побачиш там декорації, виконані за ескізами театральних художників, а біля кінотеатру чи цирку обов'язково натрапиш на афіші, які теж створили художники...

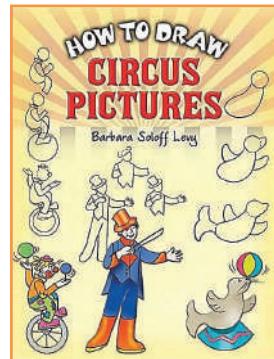

Артисти цирку

Сьогодні ми дізнаємося про зв'язок образотворчого мистецтва та мистецтва циркового. Більшість дітей та дорослих люблять бувати на циркових виставах. Там усе яскраве, радісне та веселе. Але хіба можна уявити цирк без сценічних костюмів клоунів, акробатів, фокусників і дресирувальників?

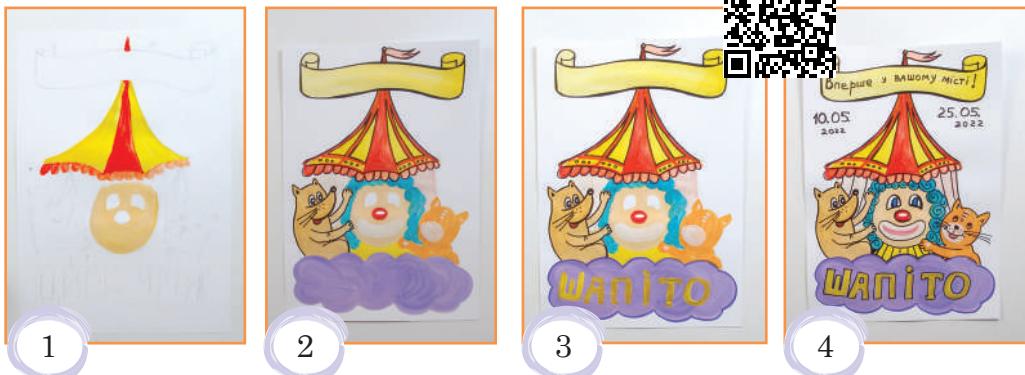
Їх, як і оформлення циркової арени, створювали за ескізами художників.

Циркове мистецтво вимагає належного художнього оформлення, в якому мають панувати яскраві, контрастні кольори, виразні форми декору.

Виконай ескіз афіші цирку за зразком або власним задумом, намагаючись передати святковий настрій циркової вистави.

Пам'ятай, що зображення повинно бути яскравим і виразним. Для цього використовуй знання про контрастні поєднання кольорів, отримані на попередніх уроках. Не забувай про розміщення зображень навколо композиційного центру. Приділи особливу увагу цілісності та виразності композиції.

мастер-клас на youtube-каналі

- Поясни, завдяки чому художникам-дизайнерам вдається створити костюми акторів цирку, що відрізняються яскравістю та виразністю.
- Проаналізуї свою роботу або візьми участь в аналізі робіт твоїх однокласників, використовуючи знання, отримані на уроці.

У вільний час переглянь пригодницький кінофільм про піратів.

Урок 65. ЗУСТРІЧІ МИСТЕЦТВ У КІНО

Які мистецтва поєднуються в кіномистецтві?

Серед усіх мистецтв кіномистецтво є наймолодшим. У ньому об'єдналися музика, література, театральна дія, візуальні мистецтва. Мільйони глядачів щодня заповнюють зали кінотеатрів, і ще більше людей дивляться кінофільми по телебаченню.

Що це за мистецтво? Що залюбки дивляться діти?

Звичайно, кінофільми та мультфільми. Кіномистецтво — вид мистецтва, твори якого створюють за допомогою кінознімання реальних або спеціально розіграних подій.

В кіно є те, чого немає в жодному мистецтві — фотографічна зйомка, анімація, кінозображення та монтаж. У кожному кіно та мультфільмі обов'язково є МУЗИКА — її створює композитор, а працює над звуковим оформленням звукорежисер.

У кіномистецтві поєднуються театр, література, образотворчі мистецтва та музика.

Скільки сучасних хітів слухаємо ми, які вийшли з екранів кіно! Для дитячих фільмів композитори пишуть пісні чи мелодії, які супроводжують дії головних героїв фільму, підбирають музику, що посилює глядацькі ефекти: напружену, неспокійну, ліричну, розслаблювальну або грізну, ексцентричну, заворожувальну.

Музична вікторина «Саундтреки до дитячих кінофільмів».

Послухай мелодії відомих саундтреків до дитячих фільмів та відгадай назви цих кінострічок.

Розпізнай і назви героїв дитячих фільмів, зображених на афішах (с. 216). Які з них стали твоїми улюбленими? Розкажи про героїв фільмів та дітей-акторів, які виконували головні ролі.

Розпізнати афіші, якщо виникнуть труднощі, тобі допоможе додаток — розпізнавач усього довкола, встановлений на твоєму дебайсі.

Уривок із кінофільму «Дронині Мандрони» (реж. К. Балабай, 2020).

Фільм «Дронині Мандрони» режисерки Катерини Балабай належить до ігрового музичного кіно. Це весела музична історія, у якій переплітаються дитячі пригоди з пізнанням української культури. Головний герой фільму — одинадцятирічний Андрій на прізвисько Дроня — має заповітне бажання: перемогти у конкурсі молодих програмістів та поїхати навчатись

Кадри з фільму «Дронині Мандрони» (реж. К. Балабай, 2020)

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

у відому ІТ-компанію. Та долю хлопчика вирішують батьки, відправивши його у літній табір. Там на головного героя чекають нові випробування. Він відкриває для себе інший світ, де друзі — це не тільки цифра у соцмережах, а культура — не параграф у підручнику.

 Які особливості музичного кіно ти помітив/помітила в кінострічці? Чим запам'яталась тобі гра акторів? Дай характеристику музичному супроводу фільму. Яку роль відіграють пісні? Як композитор Б.О. Сєваст'янов допоміг зобразити образ головних героїв фільму?

 Чи знаєш ти дітей-акторів? Назви своїх улюблених героїв — дітей, які знімались у кіно. Дізнайся більше про творчість дітей-акторів в Україні.

Фестиваль мистецтва кіно для дітей та підлітків «Чілдрен Кінофест»

Фестиваль «Чілдрен Кінофест» проводиться в Україні за підтримки ЄС. Конкурс відбувається щорічно наприкінці травня у 22-х містах.

 Уривок із фільму «Полі» (спільне виробництво Франції та Бельгії, 2020; гран-прі фестивалю «Чілдрен Кінофест»).

Чи знаєш ти, що існує багато конкурсів короткометражних фільмів, які кожен може створити сам? А чи відомо тобі, що навчитись знімати кіно власноруч дуже просто? Для цього у тебе буде ціле літо.

 Розчуємо пісню «Літо, давай!» (слова і музика Н. Май).

1. Здрастуй, літо-літечко!

Синя-синя річечка,
Сонця промені ясні!
Здрастуй, літо-літечко!
У віночку квіточки,
Щебет пташки голосний!

Приспів:

Літо, давай!
Ми так давно тебе чекали!
Літо, співай про небо голубе!
Літо, давай!
Твого тепла завжди замало!
Літо, співай!
Ми любимо тебе!

2. Здрастуй, літо-літчко!
В полі жито-житечко,
Синій волошковий цвіт!
Здрастуй, літо-літчко!
І любистка зіллячко,
Співи зоряних трембіт!

Приспів.

- Які мистецтва поєднуються в кіномистецтві?
- Розкажи про особливості музичного супроводу до кінофільмів. Розміркуй, як музика допомагає створити художні образи в кіно.
- Розкажи про свої досягнення на уроці. Яка музика до кінофільму тебе найбільше вразила?

Досліди з друзями, які діти-актори стали відомими через те, що знімались у кіно.

Урок 66. ЗУСТРІЧІ МИСТЕЦТВ У КІНО

Яку роль відіграє образотворче мистецтво в кіно?

Кіномистецтво — вид мистецтва, твори якого створюються за допомогою кінознімання реальних, спеціально інсценованих або відтворених засобами анімації подій.

Мішель Мерсьє в ролі Анжеліки та Робер Оссейн в ролі Жоффрея де Пейрака.

Кадр із французького кінофільму режисера Бернарда Бордері.

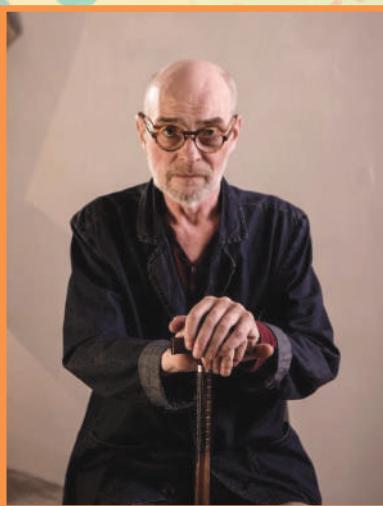

Мистецтво кіно справедливо вважають одним із найпопулярніших видів мистецтва — це наймолодший вид мистецтва, в якому поєднуються багато інших видів: основою для кіно є література, адже кіносценарист пише сценарії до кінофільмів, як і театр, кіно — це гра кіноакторів під керівництвом режисера. Неможливо уявити кіно й без музики. Вона допомагає створювати потрібний настрій та емоційний фон. У **кіномистецтві** поєднуються естетичні властивості **театру, літератури, образотворчого мистецтва та музики** на основі властивих лише їому виражальних засобів, головне з яких — **фотографічна природа кінозображення та монтаж**.

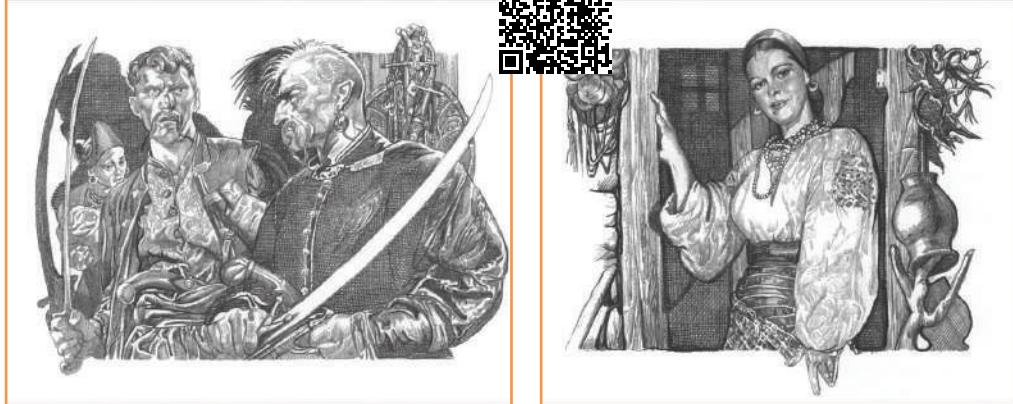
Важливе місце в роботі над кінофільмом відводиться творчій діяльності художника. За його ескізами потім створюють костюми й аксесуари кіногероїв, декорації та кіноафіші. Саме художник-розкадрувальник придумує той особливий візуальний виглядожної сцени, малює «розкадрування» — набір ілюстрацій і картинок для послідовності та зйомки сцен.

Кадр — фотографічне зображення у кінофільмі. Кадри знімають кінокамерою в послідовному порядку за певним сценарієм.

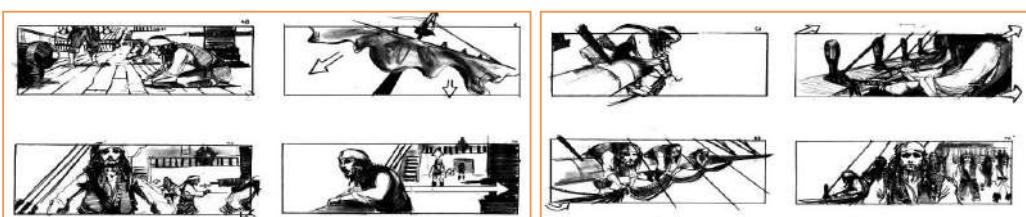
Сергій Якутович — народний художник України. Проілюстрував понад 160 книг, серед них «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» та «Тарас Бульба» М. Гоголя, «Три мушкетери» О. Дюма, «Берестечко» Л. Костенко. Як художник-постановник працював над виставою «Урус-Шайтан. Байки про Сірка — кошового отамана, шевальє д'Артаньяна та турецького султана», кінострічками «Тарас Бульба», «Молитва за гетьмана Мазепу», «Поводир», телефільмами «Ще як ми були козаками», «Останній гетьман», створив серію графічних картин «Мазепіана». Таких художників, як С. Якутович, небагато. Він зображає не тільки костюм для образу, а й промальовує фігуру, типаж героя, яким той існує насправді, а вже тоді створює для нього сценічний костюм.

С. Якутович. Фрагменти розкадрування до фільму «Тарас Бульба»

Уважно розглянь представлене розкадрування до кінофільму «Пірати Карибського моря». Придумай власне продовження пропонованих подій та уяви, як би воно могло виглядати в наступному кадрі.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Виконай контурний ескіз цього розкадрування на основі придуманого тобою продовження подій або за поданим зразком. Зверни особливу увагу на зовнішній вигляд героя, місце, де відбувається дія, відмінність між особливостями передачі переднього та дальнього планів.

1

2

майстер-клас на youtube-каналі

3

4

- Чи вдалося тобі чи твоїм однокласникам передати власне бачення наступної дії, використовуючи виражальні засоби лінійного малюнка?

У вільний час перед наступним уроком погортай сторінки підручника та альбому. Обери свою найкращу роботу, яку б ти показав/показала із задоволенням своїм друзям.

Пригадай враження, які ти отримав/отримала цього навчального року на уроках мистецтва.

Що нового ти навчився/навчилася робити, використовуючи художні засоби виразності?

Урок 67. АНІМАЦІЙНО-ІГРОВИЙ ФІЛЬМ

Пригадай різновиди дитячих кінофільмів, які тобі відомі. Чим вони різняться?

Найулюбленішими стрічками дітей є художні фільми, в яких грають актори. Такі фільми називають ігровими. Героями мультиплікаційних фільмів стають вигадані персонажі, яких малюють, ліплять із пластиліну чи виготовляють ляльки тощо. Цікавими стають персонажі анімаційних фільмів, створених на основі комп'ютерних технологій.

Але бувають стрічки, в яких головними героями стають не тільки актори, а й мультиплікаційні анімовані герої. У таких дитячих фільмах гра акторів чергується з комп'ютерною анімацією. Ці стрічки називають **анімаційно-ігровими кінофільмами**.

Анімаційно-ігровий фільм (англ. *live-action/animated film*) — фільм, що поєднує ігрове кіно з анімацією.

Крокуємо до студії кіно, в якій майстри кіномистецтва розкажуть нам про секрети зйомки.

Чи знаєш ти, що в ігрових фільмах з комп'ютерною анімацією анімаційних персонажів спочатку грають актори з допомогою захоплення руху, а потім їх анімують і моделюють?

На відміну від мультиплікації, у таких фільмах використовується технологія **live action — кадри з натуральним рухом**.

Зазирнемо в книгу історії кіно. Виявляється, без анімації не обходились навіть на початку розвитку кіно. Так, у 30-х роках минулого століття режисери використовували взаємодію акторів з анімованими персонажами мультфільму, поєднували лялькову анімацію, застосовували комбіновану зйомку акторів на фоні вже відзнятого матеріалу.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

У 1988 році майстри відомої кіностудії Волта Діснея вийшли на новий рівень анімації, використавши комп’ютерні зображення та взаємодію анімованих персонажів і живих акторів.

Найбільш широкого розповсюдження при зйомці кінофільмів набули **спецефекти**, які використовували для прикрашення кінострічок.

Спецефекти — спільна назва технологічних прийомів у кінематографі, що застосовуються для створення сцен, які не можуть бути відзняті звичайним способом.

Найулюбленішими анімаційно-ігровими фільмами для дітей стали стрічки Волта Беккера, Тіма Гілла «Елвін і бурундуки», фільми британського режисера Поля Кінга «Пригоди Паддингтона», фільм Вілла Глака «Кролик Петрик» та ін.

Чи знаєш ти, що відомі актори стають прообразами мультиплікаційних геройів?

Улюбленими фільмами всіх дітей стали широкоформатні анімаційні кінофільми.

Уривок з анімаційно-ігрового фільму «Фокстер і Макс» (реж. А. Матешко, 2019).

Охарактеризуй гру акторів. Як музика допомагає розкрити сюжет фільму? Розкажи про особливості об’єднання ігрового та анімаційного кіно в стрічці. Чи сподобалась тобі акторська гра головного героя?

Цікавий український фантастичний сімейний фільм режисера Анатолія Матешка розповідає про пригоди хлопчика та

собаки-супергероя. Новим другом Макса стає пес-наноробот, що оживає із намальованого нанофарбами песика. Головний герой потрапляє у вир цікавих пригод, за ним полює злочинець, котрий дуже хоче заволодіти новітніми технологіями та мати суперможливості.

Кадри з анімаційно-ігрового фільму «Фокстер і Макс» (реж. А. Матешко, 2019).

?

Розпізнай за музичними уривками назви відомого анімаційного фільму. Назви головних героїв, опиши сюжет фільму.

?

Музична вікторина «Саундтреки до дитячих анімаційних фільмів».

?

Розпізнай за головними героями назви анімаційних фільмів, які були створені в Україні.

?

Зberи вдома галерею своїх улюблених героїв дитячих фільмів. Оформ слайди своєї презентації та продемонструй її своїм рідним і друзям.

?

Виконай пісню Н. Май «Літо, давай!» під фонограму. Створи імпровізацію: спочатку — пластичну у вигляді танцю, а потім — театральну (показ мімікою і пантомімою змісту пісні).

- ?
- Які особливості дитячого анімаційно-ігрового фільму? Назви відомі тобі стрічки.
  - Які технології використовують творці фільмів для об'єднання анімації та гри акторів?
  - Розкажи про особливості музичного супроводу до кінофільмів.

?

Досліди з друзями, які актори стали прообразами українських фільмів.

Урок 68. АНІМАЦІЙНО-ІГРОВИЙ ФІЛЬМ

Яким фільмам ти віддаєш перевагу — чорно-білим чи кольоровим?

Колір у кіно створює настрій та формує наші емоції при перегляді.

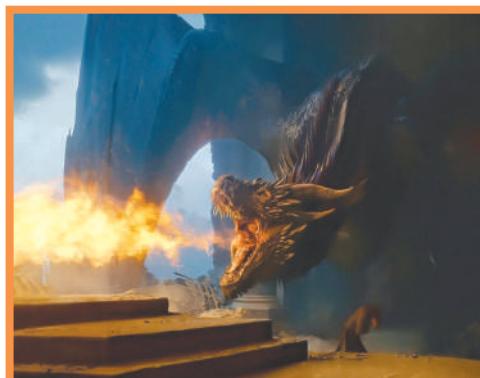
Значення кольору в кінематографі — це, звичайно, не тільки красива картинка і поєднання відтінків з художньої точки зору. Колір досить часто містить у собі дуже сильний смисловий підтекст. Через колір режисери можуть натякати на настрій головних героїв, передавати атмосферу кадру, вселяти глядачеві почуття тривоги чи радості.

Уважно розглянь кадри із різних кінофільмів. Які емоції вони викликають? Яку роль відіграє колір у створенні плановості на цих зображеннях?

Кадр із кінофільму «Аватар»
(реж. Дж. Кемерон, 2009)

Кадр із кінофільму «Гра престолів»
(реж. Д. Вайсс, Д. Беніофф, 2011)

Кадр із кінофільму «Аліса в Дивокраї» (реж. Т. Бертон, 2010)

Кадр із кінофільму «Пірати Карибського моря» (реж. Г. Вербінські, 2003)

Розглянь подане розкадрування та створені на його основі кадри реального кінофільму. Зверни увагу, як колір надає виразності та емоційності подіям, що розгортаються у кінофільмі.

Заверш у кольорі ескіз розкадрування придуманих тобою подій, які ти контурно виконав/виконала на попередньому уроці. Спробуй використати колір для надання особливої емоційної виразності своєму ескізу. Не забудь використати художні виражальні засоби задля створення ілюзії глибини простору в «кінокадрі».

1

2

3

4

мастер-клас на youtube-каналі

• Чи вдалося тобі за допомогою кольору надати емоційного забарвлення твоїй роботі? Поясни своє судження.

Переглянь свій альбом з образотворчого мистецтва та обери у ньому найкращу, на твій смак, роботу. Підготуйся до її представлення та захисту на наступному уроці. Для цього переглянь сторінки підручника та пригадай навчальний матеріал, що вивчали впродовж уроку.

Урок 69. ЗУСТРІЧІ МИСТЕЦТВ

Пригадаймо нашу подорож у професійних мистецьких колах. Розгорніть книгу музичних вражень та запишіть, що вам найбільше запам'яталося.

Перша зупинка — «Музична вікторина»

Пригадай твори, які слухали в Країні професійного мистецтва. Упізнай за вступом музичний твір та визнач його назву. Які твори є інструментальними, а які — вокальними? Які твори стали твоїми улюбленими?

Друга зупинка — «Знавці музики»

У колі професійних митців і мисткинь ми ознайомились із різними видами вокальної камерної та хорової музики, а також камерно-інструментальної та симфонічної музики.

1. Пригадай і назви відомі тобі види хорових та оркестрових колективів. Назви музичні інструменти симфонічного оркестру, які ти знаєш. Згадай, як називаються вокальні голоси.
2. Вкажи твори професійної музики, які стали твоїми улюбленими, за такими категоріями:
  - ✓ камерно-інструментальні твори;
  - ✓ симфонічні твори;
  - ✓ камерно-вокальні твори;
  - ✓ хорові твори.
3. Назви музичні інструменти, які входять до складу таких колективів:
  - ✓ симфонічний оркестр;
  - ✓ струнний квартет;
  - ✓ фортепіанний квартет;
  - ✓ камерний оркестр;
  - ✓ естрадно-цирковий оркестр.
4. Дай відповіді на запитання.
  - Які види мистецтва поєднуються в театрі?
  - Які є театральні жанри?
  - У чому полягає особливість циркового мистецтва? Які види мистецтва об'єднує цирк?
  - Які види дитячих фільмів ти знаєш?
  - Чим відрізняється академічний спів від сучасного естрадного співу?

5. Поясни значення слів: саксофон, віолончель, спецефекти, саундтрек, балет, галоп, імпровізація, дискант, тенор, балет.

Третя зупинка — «Співоча студія»

Вирушаймо у студію звукозапису, щоб прослухати разом ваші записи виконаних пісень.

Пригадай та розкажи про свої враження від виконання і запису пісень. Який із виступів був найцікавішим? Оціни власні роботи та однокласників за допомогою смайліків.

Четверта зупинка — «Концертна»

Влаштуй із друзями концерт, на якому виконайте пісні, що стали вашими улюбленими. Заспівайте їх хором, у вокальних ансамблях та сольно. Оберіть ведучого/ведучу вашого концерту для оголошення виступів.

Виконайте разом пісню «[Літо, давай!](#)» Н. Май. Розкажіть про свої мрії та бажання в літню пору на основі пантоміми.

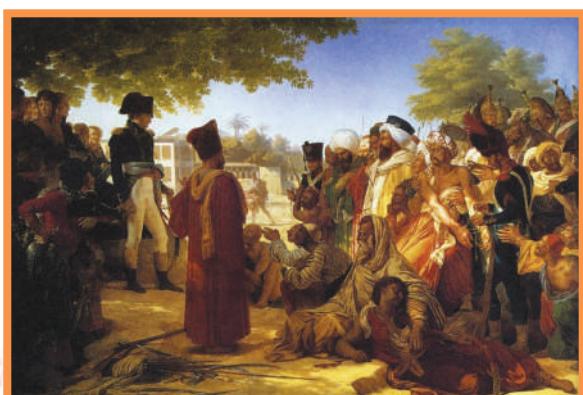
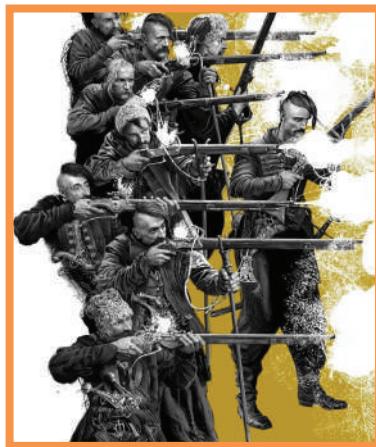
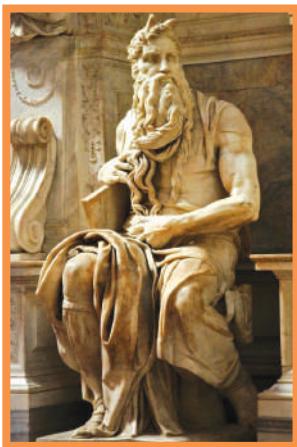
Урок 70. ЗУСТРІЧІ МИСТЕЦТВ

Наша подорож Країною візуальних мистецтв завершується. Під час зустрічей із професійними майстрами і майстринями ми дізналися багато нового та цікавого. Розгорніть альбом чарівних вражень та запишіть у ньому, з якими видами образотворчого мистецтва ви ознайомились та які вам сподобались найбільше, а також опишіть свої враження від виконання практичних робіт.

Перша зупинка — «Галерея образів»

Розглянь світлини творів образотворчого мистецтва, які присвячено вивченими темам. Спробуй визначити, до якого виду мистецтва вони належать. Назви особливі засоби виразності, які використали митці та мисткині у процесі створення цих робіт.

Друга зупинка — «Знавці мистецтва»

Пригадай секрети майстрів образотворчого мистецтва. Розкажи про особливості створення кадрів у фільмі, афіші для цирку, графічної композиції тощо.

Третя зупинка — «Виставкова»

Влаштуй разом із друзями виставку своїх робіт. Оцініть власні роботи за допомогою смайліків.

Сфотографуй на виставці свою роботу та надішли її по телефону другу чи подрузі.

МУЗИЧНИЙ ДОДАТОК

СОНЦЕ! ЛІТО!

Слова Т. Лучанка, Н. Лучанко

Наспівно

Музика Ш. Акіолі, А. Діггса

The musical score consists of ten staves of music in G major, common time. The lyrics are integrated into the musical lines, with some parts appearing below the staff. The score includes a vocal part and a piano accompaniment.

Lyrics:

На-ма-лю-ю ди-во-світ, хай на-стрійтут не спить!
І день кро-ку-є, ди - вись,
за-спі-ва-єм з на-ми скрізь! На-ма-лю-ю я у-сіх,
по-да-ру-ю дзвін-кий сміх, о-бій-му ве-ли-ку пла-не-
ту, тай візь-му ска-жу, ска - жу їй по сек-ре-ту!
Припів:
1. Сон-це! Лі - то! Нам всім спі - ва - ють кві - ти!
По - тан - цю - ю впра - во - влі - во, ми - щас - ли - ві ді - ти! Тан -
цю - єм! Спі - ва - єм! Ве - се - лі ру - хи зна - єм!
Не вто - ми-лись на - ші ніж - ки зов - сім а - ні тріш - ки!

РОЗКАЖУ ПРО УКРАЇНУ!

Слова О. Вратарьова

Музика О. Злотника

Помірно

1. Ми жи- ве-мо під не-бом яс-ним, а нав-кру-ги шля-
хи, по-ля і се-ла, і міс-та пре - крас - ні - це
рід - ний край, мо - я зем-ля. Ви-со - кі кри-ла жу-рав-
ли - ні, спі - ву - чі вір - ші Коб - за-ря -
ми жи-ве-мо на У-кра - ї - ні, це рід-ний край, мо - я зем - ля!
Приспів:
Роз-ка - жу про У - кра - ї - ну, де в Дні-про-вих хви-лях си-ніхлав-ри-ку-по-
ли, де Хре-ща-тик і Со - фі - я,
де пре - крас-не міс - то Ки - їв - кра-ще на зем - лі.
Роз-ка - жу про У - кра - ї - ну, де ка - ли - на-го - ро-би-на квіт-не край вік-

на.
За-про-шу на У - кра-ї - ну,
тіль-ки тут мо-я є-ди-на, тіль-ки тут мо-я є-ди-на рід-на сто-ро-
на.
на. // -на.

ДОЩОВА ОСІНЬ

Слова А. Качана

Музика Д. Суботенка

Наспівно

Пам - пам.
Пам-пам - па - ра - рам.
1. Во-дить о - сінь хо-ро-во-ди то із лис-тя, то з до - щів.
На про - гу - лян - ку ви-хо-дять па-ра - со - лі і пла - щі.
Там роз-мо - ву па - ра - со - лі із пла-ща - ми за - ве - ли:
„Ах, як дов - го у не - во - лі, у тем - ни - ці ми бу - ли.”

ПЛАНЕТА ДИТИНСТВА

Слова і музика Д. Пташинської

Помірно

1. У кос-мо-сі, де зо-рі і пла-не-ти, де
різ-но-бар-вні ся-ю-чі сві-ти, є не-ве-лич-ка со-няч-на пла-

Приспів:
не-та, ми звід-си ра-зом всі і я і ти. Пла-

не-та ди-тинст-ва, пла-не-та ди-тинст-ва, по-ча-ток манд-рів-ки в нे-

зві-да-ну даль. Пла-не-та ди-тинст-ва ве-

се-ла й бар-вис-та, про-ща-ти-ся з не-ю нам трі-шеч-ки жаль.

ШКІЛЬНА ПОРА

Слова і музика І. Танчака

Весело

1. Шкіль-на по-ра, шкіль-ні ро-ки, сте-жи-на у
со-няч-ний клас а за вік-ном пли-вуть хмар-

Приспів:

ky i kli - чутъ, kli - чутъ нас. Пли -
ве шкіль - ний наш ко - ра - бель ту - ди за
три - де - в'ять зе - мель на па - лу - бі ди -
тинст - во - пліт спі - шать піз - на - ти світ.

ПІСНЯ ПРО ЧАРІВНИКА

Слова і музика Н. Май

Помірно

1. Зна - ю я, що є на сві - ті доб - рий див - ча - рів - ник,

на - че со - неч - ко при - віт - ний, всім доб - ро ро - би - ти звик.

Та ніх - то не по - мі - ча - є, він - сум - ний на са - мо - ті,

ста - лось так, що він не ма - є вір - них дру - зів у жит - ті.

Приспів:

Не су - муй, не жу - рись, за - бе - ри у - се, що ма - ю.

Про-сто так по - сміх - нись – я для те - бе за - спі - ва - ю.
 Не су - муй, не жу - рись – ста - не світ -ло - ю до - ро - га,
 про-сто так по - сміх - нись – я при -йду на до - по - мо - гу.
 Ля, ля, ля, ля, ля, ля, ля, ля, ля,
 ля, ля, ля, ля, ля, ля, ля, ля, ля,
 ля, ля, ля, ля, ля, ля, ля, ля.

ПЕРЕРВА

Слова Т. Демчук

Музика І. Тарнавської

Наспівно

1. Ко - жен ра - нок на сві -тан -ку на шкіль -ний по -ріг і - ду.

Тут ба - га - то я діз - на - юсь, дру - зів щи - рих я зна - иду.

Ми ма - лю - єм і чи -та - єм, справ ба - га - то ма - є клас.

Тіль-ки зно - ву про пе - пер - ву мрі-є ко - жен раз у раз.

Припів:

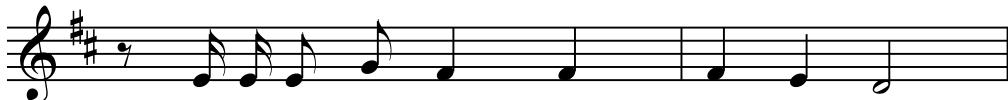
Знов дзві - нок смі - єть - ся, піс - на йо - го ллє - ться -

і за мить ча - рів - ну о - жи - ва - є клас.

Всі це сло - во зна - ють і ї - ї че - ка - ють.

Бо пе-пер - ва - спрav - жнє свя - то в нас.

Бо пе-пер - ва - спрav - жнє свя - то в нас.

ХАЙ ЩАСТИТЬ!

Слова і музика І. Тарнавської

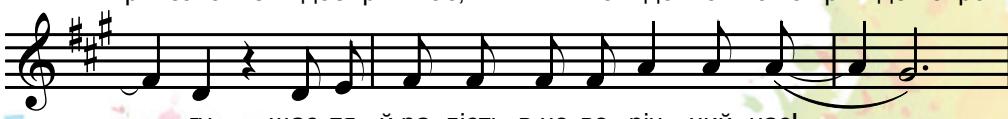
Наспівно

1. Вже ме - те - ли - ця ме - те до - ро - гу і зо -

ря за - ся - є в доб - рий час, хай до ва - шо - го при - иде по -

- гу щас - тя й ра - дість в но - во - річ - ний час!

Припів:

Хай щас - тить вам у Но - во - му ро - ці! Хай збу-
ва-ють-ся мрі - ї у - сі! Но - вий рік ось у - же на по-
ро - зі, ти до се - бе йо - го за - про - си! Хай ща - // - си!

ЦЕ РІЗДВО!

Слова і музика Н. Савка

Розважливо

1. Це Різ - дво но - ву ра - дість при - нес - ло!
Це Різ - дво зна - ми із на - ми!
Це Різ - дво но - ву ра - дість при - нес - ло!
Це Різ - дво зна - ми із на - ми!

ПІД НЕБОМ СИНІМ

Слова і музика Д. Пташинської

Наспівно

The musical score consists of six staves of music in common time (indicated by '4') and G clef. The first five staves are for the vocal line, and the sixth staff provides harmonic support.

1. У - кра - ї - но мо - я,   **У - кра - ї - но кві - ту - ча,** зо - ло -
та - ві ла - ни   i не - бес - на bla - кить,   мов дже -
рель - на во - да,   ли - не мо - ва спі - ву - ча, що, як
му - зи - ка, в сер - ці мо - є - му бри - нить!

Припів:

Під не - бом си - нім на У - кра - ї - ні шум - лять жи - та!
Спі - вай - те з на - ми у - сі кра - ї - ни, у - сі міс - та!
По - над зем - ле - ю по - ли - не піс - ня, не - на - че птах,
про край, де квіт - нуть во - лош - ки си - ні в ряс - них жи - тах!

МИ – КОЗАКИ

Слова і музика М. Назарця

Велично

1. Ми – ко - за - ки, ми – гор-дість У-кра - ї - ни, зро-

ста - єм і вчи-мось ми у бать - ків, як нень-ку У-кра-ї - ну нам лю-

би-ти і за - хи-щать ї - ї від во - ро - гів. Не -

хай в путь яс-на зо-ря нам сві - тить і по - ве - де докра-шо-го жит -

тя, – ми – ко-за-ки, ми – У-кра - ї - ни ді - ти, і
Приспів:

до - ля в нас з кра - ї - но - ю од - на! Ко - заць-кі вір - ші, ко -

заць - кі піс - ні лу - на - ють у на - ших сер - цях. Ко -

заць - кі сло - ва, ко - заць - кі ді - ла, нень-ка У-кра - ї - на

1. в нас од - на!

2. Ми – ко - за - // в нас од - на!

ЇХАВ КОЗАК ЗА ДУНАЙ

Українська народна пісня

Рухливо

1. Ї - хав ко - зак за Ду - най. Ска - зав: „Дів - чи - но, про - щай!

Ти ко - ни - ку во - ро - нень - кий, ска - чи та гу - ляй!"

Ви - ишла, руч - ки за - ло - мив - ши і тя - же нь - ко за - пла - кав - ши:

УКРАЇНОНЬКО МОЯ!

Слова і музика Н. Май

Наспівно

1. Де лі - си і го - ри, річ - ка вда - ле - ні ли - нуть на про - сто - раЖ

бать - ків - ські піс - ні.

Ви - ши - ті со - роч - ки, цвіт ка - ли - ни

Приспів:

то си - ни і доч - ки У - кра - ї - ни.

У - кра - ї - но - нъко мо - я,

У - кра - ї - но - нъко мо - я чор - но - бри - ва, сер - цю ми - ла,

У-кра-ї-нонь-ко мо-я.
Не-хай на У-кра-ї - ні па-
ну-є мир у-сю - ди, хай ряс-но роз-цві-та-є вкра-їн-ська-я зем-ля, не-
хай у кож-ній ха - ті жит - тю ра - ді - ють лю - ди, хай
1. ||2.
рід-ну У-кра-ї - ну Гос-подь bla-гос-лов-ля, хай // подь bla-гос-лов-ля!

УКРАЇНА ТОПОЛИНА

Слова і музика А. Сердюка

Наспівно

1. Зем - ля то-по - ли-на, свя-та і є-ди-на о-ми-та сна-
го - ю й во - до - ю Дні - пра. Ми ра - зом з то - бо - ю є-ди-на ро-
ди - на на всіх од-на ра - дість у нас і жур - ба. Ми ра - зом з то - //

1.
2. Приспів:
-ба. Мо - я У - кра - ї - но! Для доч - ки і си - на не - ма - е рід -

Ні - шо - ї в сві - ті зем - лі. Є зем - лі теп - лі - ші а - ле не - од -
 мін - но вер - та - ють до те - бетво - ї жу - рав - лі. Є зем - лі теп -
 лі - ші а - ле не - од - мін - но вер - та - ють доте - бе тво - ї жу - рав - лі.

ПОДАРУЙ СВОЮ УСМІШКУ

Слова і музика Н. Май

Співуче

1. Па - м'я - тай - те, лю - ди, це по - трі - бно зна - ти,
 щоб щас - ли - вим бу - ти, тре - ба вмі - ти про - ба - ча - ти!
 Па - м'я - тай - те, лю - ди, так дав - но ве - деть - ся,
 щоб щас - ли - вим бу - ти, тре - ба ма - ти доб - ре сер - це!
 Приспів:
 По - да - руй СВО - Ю у - СМІШ - КУ -

УКРАЇНЦІ, МИ ЄДИНА СІМ'Я

Слова І. Зінковської

Музика В. Будейчука

Наспівно

1. У ви - ши - ван - ці в свя - та й буд - ні мо - я Вкра - ї - на хайцви - те.

Тут муд - рі і ве - се - лі лю - ди - та - ких не - ма - е більш ні - де.

Гу - цу - ли, бой - ки, по - до - ля - ни

і

від - чай - душ - ні ко - за - ки, по - важ - ні, греч - ні га - ли - ча -

Приспів:

- ни - мо - ї ви лю - бі зем - ля - ки! У - кра - ї - нці, ми - є -

ди - на сі - м'я! Спі - ву - ча мо - ва, пше - нич - на зем - ля,

чис - та й ніж - на на - че пташ - ка на ка - ли - ні, вдяч - на, що я на - ро -

ЛІТО, ДАВАЙ!

Слова і музика Н. Май

Весело

1. Здра - стуй лі - то - лі - теч - ко, си - ня, си - ня рі - чеч - ка

сон - ця про - ме - ні яс - ні.

Здра - стуй лі - то - лі - теч - ко,

у ві - ноч - ку кві - точ - ки, ще - бет пташ - ки го - лос - ний.

Припів:

Лі - то да - вай!

Ми так дав - но те - бе че - ка - ли.

Лі - то, спі - вай

про не - бо го - лу - бе.

Лі - то да - вай!

Тво - го теп - ла зав - ждиза - ма - ло.

Лі - то спі - вай!

Ми лю - би - мо те - бе.

ЗМІСТ

Тема I. Мистецька азбука

Урок 1. У колі мистецтв	4
Урок 2. У колі мистецтв	8
Урок 3. Розмаїта палітра музичного та образотворчого мистецтв.....	12
Урок 4. Розмаїта палітра музичного та образотворчого мистецтв.....	16
Урок 5. Із витоків народного мистецтва	19
Урок 6. Із витоків народного мистецтва	22
Урок 7. Прекрасне у простому.....	25
Урок 8. Прекрасне у простому.....	28
Урок 9. Осінні образи в музиці та живописі.....	32
Урок 10. Осінні образи в музиці та живописі.....	35
Урок 11. Мистецтво форм	39
Урок 12. Мистецтво форм	42
Урок 13. Мистецький ансамбль	45
Урок 14. Мистецький ансамбль	48
Урок 15. Мистецтво і сучасність	54
Урок 16. Мистецтво і сучасність	57
Урок 17. Мистецтво для дітей	61
Урок 18. Мистецтво для дітей	64
Урок 19. Ритми життя. Ритмічні перетворення у мистецтві.....	67
Урок 20. Ритми життя. Ритмічні перетворення у мистецтві.....	71
Урок 21. Гармонія і композиція у творах мистецтва.....	74
Урок 22. Гармонія і композиція у творах мистецтва.....	78
Урок 23. Життя вирує! Динамічні образи в мистецтві	81
Урок 24. Життя вирує! Динамічні образи в мистецтві	83
Урок 25. Характер театральних образів	86
Урок 26. Характер театральних образів	91
Урок 27. Неймовірні образи у мультиплікації.....	93
Урок 28. Неймовірні образи у мультиплікації.....	96
Урок 29. Художні образи в дитячому кінофільмі	99
Урок 30. Художні образи в дитячому кінофільмі	103
Урок 31. Секрети майстрів та майстринь	106
Урок 32. Секрети майстрів та майстринь	108

Тема II.

У колі народних та професійних митців і мисткинь

Урок 33. Народні мотиви й обереги.....	110
Урок 34. Народні мотиви й обереги.....	114
Урок 35. Народні обряди та символи	117
Урок 36. Народні обряди та символи	121
Урок 37. Дитячий фольклор та іграшки.....	124
Урок 38. Дитячий фольклор та іграшки.....	127
Урок 39. Народні майстри та майстрині.....	129
Урок 40. Народні майстри та майстрині.....	133
Урок 41. Народні герої в мистецтві	136
Урок 42. Народні герої в мистецтві	140
Урок 43. Танець у мистецтві	143
Урок 44. Танець у мистецтві	146
Урок 45. Зв'язок народного та професійного мистецтва	149
Урок 46. Зв'язок народного та професійного мистецтва	153
Урок 47. Народні мотиви в музиці та скульптурі.....	156
Урок 48. Народні мотиви в музиці та скульптурі.....	160
Урок 49. Весну зустрічаемо	163
Урок 50. Весну зустрічаемо	167
Урок 51. Народні весняні мотиви	169
Урок 52. Народні весняні мотиви	171
Урок 53. Професійне мистецтво.....	174
Урок 54. Професійне мистецтво.....	179
Урок 55. Зв'язок музики та графіки з літературою	182
Урок 56. Зв'язок музики та графіки з літературою	186
Урок 57. Мелодійні лінії в музиці та графіці.....	189
Урок 58. Мелодійні лінії в музиці та графіці.....	193
Урок 59. Театральні зустрічі	195
Урок 60. Театральні зустрічі	198
Урок 61. Зустрічі мистецтв у театрі.....	202
Урок 62. Зустрічі мистецтв у театрі.....	206
Урок 63. Циркові образи в мистецтві	209
Урок 64. Циркові образи в мистецтві	213
Урок 65. Зустрічі мистецтв у кіно.....	215
Урок 66. Зустрічі мистецтв у кіно	219
Урок 67. Анімаційно-ігровий фільм	222
Урок 68. Анімаційно-ігровий фільм	225
Урок 69. Зустрічі мистецтв	227
Урок 70. Зустрічі мистецтв	229